

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

REDACTIE : RIDDER RENE VICTOR, HOOFDREDACTEUR
E. BOONEN, C. CAENEPEEL

REDACTIEADRES : PROF. MR. RIDDER RENE VICTOR, BRITSELEI 40, 2000 ANTWERPEN

OVERHEIDSSTEUN EN EUROPEES RECHT*

Overheidssteun aan het nationaal bedrijfsleven kan de optimale allocatie van produktiefactoren en de efficiënte produktie, waarnaar de Gemeenschappen streven, verstoren. De steun die de Belgische overheid verleent, mag niet indruisen tegen de spelregels van de Gemeenschappelijke Markt. De communautaire instellingen — eventueel met hulp van Lid-Staten en bedrijven — waken erover dat de nationale overheidssteun binnen de communautaire perken blijft. Het EEG- en EGKS-Verdrag bieden hiervoor een uitgebreid communautair instrumentarium.

Dit artikel geeft een overzicht van de communautaire criteria waaraan de overheidssteun moet voldoen. Alhoewel meerdere bepalingen relevant kunnen zijn voor overheidssteun, zal de aandacht vooral gaan naar EEG-Verdrag art. 92, dat specifiek de overheidssteun betreft (I). Vervolgens wordt beschreven hoe art. 92 toegepast wordt en kan leiden tot een verbod om steun te verlenen (II). Ten slotte wordt het verhaalrecht en de rechtsbescherming voor Lid-Staten en geïnteresseerde bedrijven t.a.v. de toepassing van art. 92 toegelicht (III).

De communautaire controle betreft «overheidssteun». «Overheidssteun» veronderstelt dat de steun ten laste komt van de openbare middelen. Het is niet vereist dat de centrale overheid zelf de steun toekent. Ook gewesten, provincies, gemeenten, Länder en regio's kunnen overheidssteun toekennen¹. De Gemeenschappen laten zich immers niet in met de bevoegdheidsverdeling binnen elke Lid-Staat. Voor de Gemeenschappen blijft de centrale regering van de Lid-Staat aansprakelijk voor de communautaire verplichtingen, welke het Gemeenschapsrecht de Lid-Staten oplegt. «Overheidssteun» veronderstelt daarenboven niet dat de overheid zelf de steun uitkeert. De steun kan ook verleend worden door ondernemingen, gecontroleerd door de overheid. Hij

kan ook komen van privé-instanties, aan wie de overheid bv. parafiscale bevoegdheden ter steunverlening toekende².

Er bestaat geen communautaire omschrijving van het begrip «steun»³. EEG-Verdrag art. 92 beoogt steun «in welke vorm ook». Een definitie is trouwens moeilijk te geven. De Lid-Staten beschikken immers over een vruchtbare verbeelding in het uitstippelen en camoufleren van een subsidiebeleid. Financiële uitkeringen «à fonds perdu» en rentevergoedingen zijn manifeste subsidievormen. Vermindering of uitstel van betaling van fiscale, parafiscale, sociale en andere lasten is een meer bedekte subsidiëring. Gunstige kredieten, garanties, voordelige levering van infrastructuur, goederen of energie en kapitaalparticipaties zijn nog andere wijzen van steunverlening. Al deze maatregelen werden op communautair vlak als «steun» beschouwd⁴. Het begrip «steun» moet derhalve ruim geïnterpreteerd worden⁵. Elke maatregel die bepaalde ondernemingen of produkten om niet een bijzonder in geld waardeerbaar voordeel bezorgt — of, die, zoals het Hof van Justitie het zegt, verlichting brengt in de lasten die normaliter op het budget van een onderneming drukken⁶ — kan als steun worden beschouwd. Voordelen waarvoor een evenredige tegenprestatie geleverd moet worden, zijn daarentegen geen

* Verslag voor de Studiedag over «De Overheidssteun aan Ondernemingen» op 18 november 1983 van de Vereniging voor de Studie van het Mededingingsrecht.

¹ Zie bv. de steun vanwege de Executieve van het Waalse Gewest, welke beschouwd wordt als Belgische overheidssteun: Beschikking van 22 juli 1982, *PB*, 1982 L 280, 30. Voor België: cf. SWENNEN en VEROUGSTRAETE, *Kroniek van Belgisch Economisch Recht*, deel II, *S.E.W.*, 1983, 634, 635.

² Zie ter zake in de uitstekende monografie van WINTER, *Nationale Steunmaatregelen en het Gemeenschapsrecht*, Deventer 1981, 629 p., 198.

³ Zie bv. Hof van Justitie, zaken 188, 189 en 190/80 (Frankrijk, Italië en GB v. Commissie), *Jur.*, 1982, 2545, 2578, ov. 23.

⁴ Zie bv. de recente praktijk van de Commissie m.b.t. Belgische overheidssteun in de vorm van: *financiële uitkeringen*: o.a. Beschikking 8 februari 1983, *PB*, 1983 L 171, 26; *rentevergoedingen*: o.a. Beschikkingen 22 juli 1982, *PB*, 1982 L 323, 31, 34 en 37; *fiscale voordelen*: o.a. Beschikkingen 22 juli 1982; *gunstige kredieten*: o.a. Mededeling, *PB*, 1983, C 122, 4; *staatsgarantie*: o.a. Mededeling; *kapitaalparticipatie*: o.a. Beschikking 22 juli 1982, *PB*, 1982 L 280, 30.

⁵ WINTER, *o.c.*, 217-223.

⁶ Zie Hof van Justitie, zaak 30/59 (Gez. Steenkoolmijnen Limburg), *Jur.*, VII (1961), 39-40. Deze formule werd herhaald door de Commissie m.b.t. art. 92 in Beschikking 23 juli 1971, *PB*, 1971 L 179, 37.

steunmaatregelen^{6a}. Subsidiering van het treinvervoer is bv. geen steun voor zover de spoorwegen als tegenprestatie de consument verlaagde tarieven toestaan⁷. Het is de vraag of een overheidsbevel aan een onderneming om een andere onderneming een gunsttarief toe te staan als overheidssteun beschouwd moet worden, aangezien deze steun niet met openbare middelen gefinancierd is⁸. Eveneens is het onduidelijk of de overheidstoelating om zich niet te onderwerpen aan een wettelijke verplichting, waarvan de financiële last de concurrenten treft (bv. zuiveringsinstallatie), als overheidssteun beschouwd kan worden⁹.

Dit overzicht beperkt zich tot de selectieve steunmaatregelen, welke verleend worden aan specifieke ondernemingen of producten¹⁰. Algemene steunmaatregelen, die de tewerkstelling en economische toestand in hun geheel in het land willen verbeteren, vallen derhalve buiten het bestek van deze tekst¹¹. Het onderscheid tussen algemene maatregel en specifieke steun is evenwel niet steeds gemakkelijk te maken. Veel steunverlening bevindt zich in de grijze zone tussen beide¹². Sommige steunverlening wordt als algemene maatregel voorgesteld, maar begunstigt in werkelijkheid specifieke bedrijven of producten¹³. Niet de vorm of presentatie, maar de inhoud en het gevolg van de steunmaatregel bepaalt of deze selectief aan specifieke ondernemingen of producten wordt toegekend¹⁴. Bijgevolg is het eveneens irrelevant of de steun verleend wordt bij wet, bij administratief besluit, bij overeenkomst of de facto.

I. Communautaire Toetsingscriteria

Verscheidene communautaire bepalingen kunnen relevant zijn voor nationale overheidssteun. EEG-Verdrag art. 92 bevat een algemeen artikel m.b.t. de toelaatbaarheid van

^{6a} Zie bv. het standpunt van de Commissie m.b.t. het Belgisch Fonds voor Industriële Vernieuwing dat leningen aan ondernemingen tegen normale rentevoet voorziet: *Negende Verslag Mededingingsbeleid*, nr. 185.

⁷ WINTER, o.c., 229.

⁸ Zie bv. EEG-Verdrag art. 80 m.b.t. vervoer. In deze zin, SMIT & HERZOG, *The law of the European Economic Community*, 3-392. Contra: WINTER, o.c., 137 en 225.

⁹ SMIT & HERZOG, o.c., 3-392.

¹⁰ Zie in deze zin ook art. 92 (WINTER, o.c., 226-227).

¹¹ Zie parlementaire vraag (Megahy) 1678/82, PB, C 25 april 1983.

¹² Is steunverlening aan KMO's algemene of specifieke steun (zie SMIT & HERZOG, o.c., 3-393)? Zie m.b.t. hoofdstuk I van de wet van 4 augustus 1978 inzake de economische reoriëntatie, dat steun aan de KMO betreft: *Bull. E.G.*, januari 1983, 2.1.27 m.b.t. de toelating van steun. Zie m.b.t. K.B. 30 december 1982 inzake de coördinatiecentra: SWENNEN en VEROUWSTRAETE, art. cit., deel I, S.E.W., 1983, 550, 564. Is steunverlening voor de tewerkstelling van vrouwelijke werknemers nog een algemene maatregel, wanneer vrouwen vooral in een specifieke sector (textiel) tewerkgesteld zijn (cf. Beschikking 15 september 1980, PB, 1980 L 264, 28)?

¹³ Zie bv. de Franse algemene preferentiële discontotarieven welke in feite slechts voor exporttransacties werden toegekend (Hof van Justitie, zaken 6 en 11/69 (Comm. v. Frankrijk), *Jur.*, XV (1969), 523, 541).

¹⁴ Overheidssteun kan aldus indirect verleend worden via een derde (bv. Franse steun aan zweefvliegclubs voor aankoop van vliegtuigen van Franse fabricage — Beschikking 66/556, PB, 1966, 3141).

steun. Daarnaast gelden specifieke bepalingen voor bepaalde sectoren of hypothesen.

1. EEG-Verdrag art. 92

A. Onverenigbaarheid met de gemeenschappelijke markt.

Art. 92, lid 1, verklaart nationale overheidssteun, die «de mededinging vervalst of dreigt te vervalsen, onverenigbaar met de gemeenschappelijke markt». Art. 92, lid 1, beoogt de steun welke de positie van de begunstigde onderneming t.a.v. concurrerende bedrijven verstevigt en aldus de mededinging vertekent. Concurrentie bestaat uiteraard tussen bedrijven die op dezelfde markt dezelfde goederen of diensten verkopen, toch tevens tussen bedrijven die substitueerbare goederen of diensten verhandelen¹⁵.

Opdat de Gemeenschappen bevoegd zijn, moet de overheidssteun daarenboven tussenstaatse gevolgen hebben. Art. 92, lid 1, geldt slechts voor zover de overheidssteun «het handelsverkeer tussen de Lid-Staten ongunstig beïnvloedt». De beïnvloeding moet niet daadwerkelijk geschied zijn: de waarschijnlijkheid dat de tussenstaatse handel geraakt wordt, volstaat¹⁶.

Het «ongunstig» karakter van de beïnvloeding vereist niet dat de tussenstaatse handel vermindert; vaak wordt juist een vermeerdering van deze handel als «ongunstig» beschouwd¹⁷. Zodra overheidssteun de tussenstaatse handel

¹⁵ De relevante markt wordt vastgesteld zoals bij art. 85, waar een analoge bepaling m.b.t. de verstoring van de mededinging geldt (WINTER, o.c., 230). Steun aan alle koolmijnen van de Gemeenschappen zou de mededinging vervalsen t.o.v. leveranciers van andere energie (SMIT & HERZOG, o.c., 3-393; WINTER, o.c., 233).

Steun aan een producent van steenwol beïnvloedt de mededinging met producenten voor ander isolatiemateriaal (glaswol, plastics, enz.). (Beschikking 81/523 van 27 mei 1981, PB, 1981 L 196, 1).

Steun aan een producent van aromatische oplosmiddelen beïnvloedt de mededinging met producenten van de thans vervaardigde oplosmiddelen, welke in de toekomst door aromatische vervangen zullen worden (Beschikking 81/738 van 31 juli 1981, PB, 1981 L 262, 22).

¹⁶ Bv. «Overwegende dat het niet waarschijnlijk is dat de bijstand ... de voorwaarden waaronder het handelsverkeer plaatsvindt zodanig zal veranderen dat het gemeenschappelijk belang wordt geschaad» (Beschikking 83/475 van 22 juni 1983, PB, 1983 L 261, 29 (Belgische textiële hulp)). «Overwegende dat de door de Belgische Regering voorgenomen steun het handelsverkeer tussen de Lid-Staten nadelig kan beïnvloeden en de mededinging kan vervalsen of dreigen te vervalsen» (Beschikking 83/507 van 20 juli 1983, PB, 1983 L 285, 14 (Belgische textiële hulp)).

¹⁷ Zie Hof van Justitie, Zaak 730/79 (Philip Morris t. Comm.), *Jur.*, 1980, 2671, 268, ov. 11. Talrijke beschikkingen keuren overheidssteun af omdat hij leidt tot vermeerdering van de uitvoer naar andere Lid-Staten. Zie bv. 2689.

— Beschikking 83/320 van 8 februari 1983, PB, 1983 L 171, 26 (Belgische Textiële hulp): «door verhoging van capaciteit en uitvoer worden de sectoriële problemen van de ene Lid-Staat naar de andere overgeheveld».

— Beschikking 82/775 van 22 juli 1982, PB, 1982 L 323, 34 (Belgische steun aan mineraal- en limonadeproducent) daar de producent «nieuwe markten in andere Lid-Staten denkt te veroveren, met name na uitbreiding van de productiecapaciteit».

— Beschikking 83/507 van 20 juli 1983, PB, 1983 L 285, 14

anders laat verlopen, is er reeds een «ongunstige beïnvloeding». Hogere kosten of lasten dan in andere Lid-Staten rechtvaardigen geen steunverlening¹⁸. Zelfs overheidssteun die steun compenseert welke andere Lid-Staten aan hun bedrijven verlenen, zal doorgaans de tussenstaatse handel beïnvloeden. Theoretisch zouden nationale steunmaatregelen elkaar dermate in evenwicht kunnen houden dat zij de tussenstaatse handel niet beïnvloeden¹⁹. Wanneer producenten in alle Lid-Staten met dezelfde problemen geconfronteerd worden, is het evenwel meer waarschijnlijk dat nationale steunmaatregelen in alle Lid-Staten omwille van het evenwicht geweigerd worden²⁰.

B. Uitzonderingen

Art. 92, lid 1, heeft een beperkte draagwijdte. Het geldt slechts «behoudens de afwijkingen waarin dit verdrag voorziet»²¹. Bovendien verklaren art. 92, leden 2 en 3, talrijke categorieën steunmaatregelen wél verenigbaar met de gemeenschappelijke markt (hoewel zij de vrije mededinging aantasten) omdat hogere belangen dit vereisen. De uitzonderingen op het steunverbod van art. 92, lid 1, welke art. 92, leden 2 en 3, maken, moeten evenwel strikt geïnterpreteerd worden.

Art. 92, lid 2, vermeldt enkele gevallen, waarin steunmaatregelen steeds verenigbaar zijn met de gemeenschappelijke markt. Steun aan consumenten wordt gedoogd indien hij in verhouding staat met zijn sociale motivatie en eigen producten niet bevoordeelt (art. 92, lid 2, a)²². Steun we-

gens «natuurrampen of andere buitengewone gebeurtenissen» wordt eveneens geduld (art. 92, lid 2, b). «Buitengewone gebeurtenissen» wordt evenwel restrictief geïnterpreteerd: prijsdalingen, stakingen enz. vallen hier niet onder²³. Ten slotte wordt de steun wegens de verdeling van Duitsland toegelaten (art. 92, lid 2, c)²⁴.

Art. 92, lid 3, vermeldt enkele gevallen, waarin steunmaatregelen kunnen worden toegelaten, wanneer zij het belang van de Gemeenschap en niet alleen dat van de begunstigde onderneming behartigen. Trouwens, de steun kan slechts gerechtvaardigd worden als het bedrijf een «tegenprestatie» ten bate van de Gemeenschap levert. Eventueel kan steun «aan streken waarin de levensstandaard abnormaal laag is of waar een ernstig gebrek aan werkgelegenheid heerst» toegelaten worden (art. 92, lid 3, a). Deze mogelijkheid, die slechts de randgebieden van de Gemeenschappen (Italië, Ierland, Groenland) met een voor de Gemeenschappen abnormale lage levensstandaard en structurele werkloosheid betreft is niet relevant voor België²⁵.

Eventueel kan ook «steunverlening om de ontwikkeling ... van bepaalde regionale ontwikkelingen te vergemakkelijken» goedgekeurd worden (art. 92, lid 3, c). Ook dit geval moet strikt geïnterpreteerd worden. Slechts gebieden met een beperkte geografische omvang en regionale specificiteit komen in aanmerking²⁶. Bovendien moeten deze regio's economisch stagneren. Ten slotte is het niet voldoende dat de economische achterstand van de regio's getoetst wordt aan het gemiddelde nationaal niveau; slechts hun achterstand binnen de Gemeenschap — d.w.z. t.a.v. de andere Lid-Staten — komt in aanmerking²⁷. In het verleden werd reeds menige regionale steunmaatregel goedgekeurd. De Belgische wet van 30 december 1970 betreffende de economische expansie werd in principe goedgekeurd; de Commissie heeft evenwel de zones beperkt waarin regionale steun verleend kon worden²⁸.

De Commissie coördineert aldus het regionaal steunbeleid van de Lid-Staten om te beletten dat de Lid-Staten elkaar overbieden bij het aantrekken van investeringen in hun probleemgebieden²⁹.

(Belgische steun aan tapijtenproducent): de verhoging van de productie en uitvoer «zal de voorwaarden waaronder het handelsverkeer plaatsvindt zodanig veranderen dat het gemeenschappelijk belang wordt geschaad».

¹⁸ Zie bv. Beschikking 83/245 van 12 januari 1983, *PB*, 1983 L 137, 24, 27 (Franse textielhulp): «dat, hoewel de door de werkgevers in Frankrijk verschuldigde sociale zekerheidsbijdragen hoog zijn, de Franse lonen in de textiel/confectiesector tot de laagste van de Gemeenschap behoren, zodat de Franse ondernemingen zich met betrekking tot de totale loonkosten thans in een gunstiger situatie bevinden dan de meeste ondernemingen van de andere Lid-Statens; dat in ieder geval, hoewel de algemene omstandigheden waaronder de ondernemingen hun activiteiten uitoefenen, van één land van de Gemeenschap tot een ander kunnen uiteenlopen, een Lid-Staat een dergelijk specifiek element echter niet van zijn algemene omstandigheden kan afzonderen en de extra-kosten die daaruit voor haar ondernemingen voortvloeien ten opzichte van hun concurrenten in de andere Lid-Statens niet door steun kan compenseren». Zie tevens Beschikking 82/4 van 4 december 1981, *PB*, 1982 L 5, 13, 14 (Belgische steun aan producent van polyetherpolyol wiens kosten hoger waren dan in het land van de hoofdstigting): «Overwegende voorts dat het feit dat een nationale maatregel, althans in principe bepaalde ongelijkheden kan goedmaken die van invloed zijn op de kosten van de ondernemingen in de ene Lid-Staat ten opzichte van de andere, daaraan niet het karakter van steun ontnemt, en dat het Hof van Justitie met volstrekte duidelijkheid in die zin uitspraak heeft gedaan in de arresten van 10 december 1969 (Zaak 6 en 11/69 en 11/69, *Juris.* 1969, 523) en 2 juli 1974 (Zaak 173/73, *Juris.* 1974, 709)».

¹⁹ WINTER, o.c., 237.

²⁰ Zie Beschikking 82/175 van 10 maart 1982, *PB*, 1982 L 80, 4 (Belgische steun voor aankoop van aardolieproducten voor de verwarming van serres). Zie evenwel WINTER, o.c., 234-237.

²¹ Zie verder §§ 3-6.

²² WINTER, o.c., 242-243.

²³ WINTER, o.c., 244-245.

²⁴ Zie tevens m.b.t. de vervoersector: art. 82.

²⁵ WINTER, o.c., 251-253.

²⁶ Zie Eerste Resolutie van 20 oktober 1971, *PB*, 1971 C 1. Zie bv. enerzijds Beschikking 82/740 van 22 juli 1982, *PB*, 1982 L 312, 18, waarin werd afgekeurd dat nagenoeg het hele Belgische grondgebied in aanmerking kwam voor ontwikkelingszone; anderzijds Beschikking 82/691 van 22 juli 1982, *PB*, 1982 L 290, 39, waarin niet toegelaten werd dat de Deense regio's te klein zouden zijn.

²⁷ Hof van Justitie, zaak 730/79 (Philip Morris t. Comm.), *Jur.*, 1980, 2671, 2691, ov. 25.

²⁸ Beschikking 72/173 van 26 april 1972 (*PB*, 1972 L 105, 13), artt. 1 en 2. De ontwikkelingszones moeten afgebakend worden zoals Beschikking 82/740 van 22 juli 1982, *PB*, 1982 L 312, 18 bepaalt. Zie voor de uitvoering van deze Beschikking: besluit Waalse Gewestexecutieve 21 oktober 1982, *B.S.*, 18 januari 1983; besluit Vlaamse Gewestexecutieve 10 november 1982, *B.S.*, 20 januari 1983. Cf. SWENNEN en VEROUWSTRAETE, *art. cit.*, *S.E.W.*, 1983, 560.

²⁹ Zie Coördinatiebeginselen m.b.t. regionale steunmaatregelen, *PB*, 1971, C 111, 1 e.v.

Ook sectoriële steun, d.w.z. «steunmaatregelen om de ontwikkeling van bepaalde vormen van economische bedrijvigheid te vergemakkelijken», kan toegelaten worden (art. 93, lid 3, c). Inzake scheepsbouw³⁰ en textiel³¹ wordt bv. uitgebreide sectoriële hulp toegestaan. De sectoriële steun mag evenwel niet louter de vervanging van bestaande machines financieren. Hij moet tevens leiden tot herstructurering, rationalisering en modernisering van het bedrijf³².

De regionale en sectoriële steun wordt evenwel slechts toegelaten wanneer hij noodzakelijk is voor het bereiken van de doelstellingen, vermeld in art. 92, leden 2 en 3, en «de begunstigde ondernemingen via het marktmechanisme alleen niet zouden overgaan tot de verwezenlijking» ervan³³. Slechts voor zover het bedrijf zelf niet voor financiering kan zorgen, mag derhalve steun verleend worden. De steun mag in geen geval leiden «tot een vermindering van lasten welke gewoonlijk door de begunstigde ondernemingen worden gedragen en bijgevolg tot een versterking van hun algemene concurrentiepositie ten opzichte van andere ondernemingen».

Immers, «daaruit kan, onder normale marktomstandigheden, een situatie ontstaan waarin het handelsverkeer zodanig wordt veranderd dat het gemeenschappelijk belang wordt geschaad»³⁴.

Meermaals is Belgische steun afgekeurd omdat het bedrijf de investering ook met eigen middelen kon financieren³⁵. Daarenboven mogen «de voorwaarden, waaronder

het handelsverkeer plaatsvindt, niet zodanig worden veranderd dat het gemeenschappelijk belang wordt geschaad». Nationaal belang, communautair belang en het belang van andere Lid-Staten moeten verzoend worden. Om die reden zal steun die slechts leidt tot vermeerdering van de productiecapaciteit, zelden toegelaten zijn. Een bedrijf met ver grote productiecapaciteit zal immers vaak een belangrijk gedeelte van zijn meer-productie naar andere Lid-Staten uitvoeren en aldus de afzet van bedrijven van deze Lid-Staten in het gedrang brengen³⁶. In geen geval mag de steun slechts aangewend worden om het bestaan van zieltogende bedrijven kunstmatig te verlengen³⁷. Steun kan hoogstens een tijdelijke reddingsboei zijn in afwachting dat herstructurering e.d. het bedrijf de mogelijkheid biedt om weer op eigen benen te staan. De steun mag bovendien slechts tijdelijk zijn. Eventueel kan hij bv. — voor zover noodzakelijk — van jaar tot jaar vernieuwd worden³⁸. Regionale en andere steun mogen ook vaak niet gecumuleerd worden³⁹.

De Lid-Staten zijn nog steeds bevoegd om hun conjunctuurbeleid uit te stippelen (EEG art. 103). Zij kunnen aldus steunmaatregelen overwegen om een conjuncturele teruggang die hun gehele economie of sectoren ervan treft, op te vangen. Deze maatregelen mogen evenwel de communautaire verplichtingen niet schenden⁴⁰. Eventueel kan een steunmaatregel «om een ernstige verstoring in de economie van een Lid-Staat op te heffen» evenwel toegelaten worden (art. 92, lid 3, b). Vermindering van vraag en productie, tekort aan investeringsgeld en grote werkloosheid zouden aldus kunnen worden verholpen. De Commissie aanvaardde echter niet vlug dat de slechte conjunctuur een nationale steunmaatregel wettigt. Hoewel de Commissie bv. aanvaardt dat de hoge graad van werkloosheid in België een ernstige verstoring van de Belgische economie is, «volgt daaruit niet dat alle steunmaatregelen automatisch in aanmerking komen voor een vrijstelling ... omdat elke aange-

³⁰ Zie bv. MUFFAT-JEANDET, «Le contrôle de la Commission des Communautés européennes sur les aides individuelles accordées par les Etats», *Rev. Trim. Dr. Eur.*, 1983, 1, 9-15; *Twaalfde Verslag, Mededingingsbeleid*, nr. 173-181; SWENNEN en VEROUGSTRAETE, *art. cit.*, *S.E.W.*, 1982, 700-710; Richtlijn 81/363, *PB*, 1981 L 137, 39, verlengd tot 31 december 1984 door Richtlijn 82/880, *PB*, 1982 L 371, 46.

³¹ Zie bv. *Twaalfde Verslag, Mededelingsverslag*, nr. 182-184; SWENNEN en VEROUGSTRAETE, *art. cit.*, *S.E.W.*, 1982, 707-709 en de recentere Beschikkingen elders in deze tekst vermeld.

³² Zie de aanvankelijke kritiek van de Commissie m.b.t. de Belgische steun aan ondernemingen in moeilijkheden (Beschikking 72/34 van 15 december 1971, *PB*, 1972 L 10, 22). Later heeft de Commissie haar positie verzacht: *Achtste Verslag Mededingingsbeleid* nr. 228.

Zie bv.: Beschikking 82/670 van 22 juli 1982, *PB*, 1982 L 280, 30 (Belgische steun aan papier-producent); Beschikking 83/320 van 8 februari 1983, *PB*, 1983 L 171, 26 (Belgische textielsteun); Beschikking 83/314 van 8 februari 1983, *PB*, 1983 L 169, 35 (Belgische brandstofsubsidie aan vissers); Beschikking 83/468 van 27 april 1983, *PB*, 1983 L 253, 18 (Belgische textielsteun); Beschikking 83/475 van 22 juni 1983, *PB*, 1983 L 261, 29 (Belgische textielsteun).

³³ Zie bv.: Beschikking 82/740 van 22 juli 1982, *PB*, 1982 L 312, 18 (Belgische ontwikkelingszones); Beschikking 80/1157 van 28 november 1980, *PB*, 1980 L 343, 38 (Belgische steun aan olie-raffinaderij).

³⁴ Zie bv. Bekendmaking m.b.t. Franse maatregel ten behoeve van de micro-elektronika, *PB*, 1983 C 201, 8.

³⁵ Zie bv.: Beschikking 83/468 van 27 april 1983, *PB*, 1983 L 253, 18 (Belgische textielsteun): «De verbetering van het productieapparaat is normaal een zaak van de onderneming zelf»; Beschikkingen 80/1157 van 28 november 1980, *PB*, 1980 L 343, 38 en 81/984 van 23 november 1981, *PB*, 1981 L 24 (Belgische steun aan olie-raffinaderij) waarin de onderneming verklaard had dat zij de

investeringen in ieder geval met haar eigen financiële middelen zou hebben verricht.

³⁶ Zie noot 17.

³⁷ Om die reden keurde de Commissie bv. Belgische steun af m.b.t. behangspapier (Beschikking 82/312 van 10 maart 1982, *PB*, 1982 L 138, 18), m.b.t. druk- en schrijfpapier (Beschikking 82/670 van 22 juli 1982, *PB*, 1982 L 280, 30) en m.b.t. textiel (Beschikking 83/475 van 22 juni 1983, *PB*, 1983 L 261, 29).

³⁸ Zie bv. de Belgische steunregeling voor de textiel en confectie (*Twaalfde Verslag*, nr. 184).

³⁹ Zie het Commissie-beleid ter zake: *Twaalfde Verslag, Mededelingsbeleid*, nr. 201. Begunstigden van de Belgische sectoriële steunregeling ten gunste van de textiel- en confectieindustrie komen bv. niet in aanmerking voor enigerlei specifieke, regionale of algemene steun (zie bv. Beschikkingen 83/475, 83/507 en 83/508, *PB*, 1983 L 261 en *PB*, 1983 L 285, 14 en 17).

Werkgelegenheidssteunregeling mag niet gecombineerd worden met regionale steun: bv. Beschikking 82/4 van 4 december 1981, *PB*, 1982 L 5, 13 (steun aan Antwerpse producent van polyetherpolyol).

Zie m.b.t. de bezwaren van de Commissie t.a.v. aanvullende regionale steun wegens conjuncturele omstandigheden, verleend krachtens art. 2, b, van de wet inzake de economische expansie, *Bull. E.G.*, september 1982, 2.1.19; tevens SWENNEN en VEROUGSTRAETE, *S.E.W.*, 1983, 560-561.

⁴⁰ Zie bv. Hof van Justitie, zaken 6 en 11/69 (Comm. v. Fr.), *Jur.*, XV (1969) 523.

melde steunmaatregel in het licht van de specifieke criteria welke daarvoor gelden op haar eigen merites moeten worden beoordeeld»⁴¹.

Conjuncturele steun kan bovendien slechts verleend worden aan bedrijven die een gezonde structuur bezitten of die minstens bereid zijn hun structuur te saneren⁴².

Trouwens, thans is de Commissie nog minder vlug geneigd om te aanvaarden dat in België de economie «ernstig verstoord» is: «dat België tot de centrale gebieden van de Gemeenschap behoort waarin de sociale en economische problemen in communautaire context niet het ernstigst zijn, doch waar het gevaar van een escalatie van steunmaatregelen van de staten het grootst is en waarin elke staatssteun met grote waarschijnlijkheid het handelsverkeer tussen Lid-Staten ongunstig zal beïnvloeden; dat de voor België beschikbare sociale en economische gegevens niet de indruk geven van het bestaan van een ernstige verstoring van zijn economie als bedoeld in het verdrag»⁴³.

Steunmaatregelen kunnen ten slotte ook geduld worden wanneer zij «de verwezenlijking van een belangrijk project van gemeenschappelijk Europees belang bevorderen» (art. 92, lid 3, b). Krachtens deze mogelijkheid kan steun voor luchtvaartindustrie⁴⁴, spijstechnologie⁴⁵, energievoorziening en -besparing⁴⁶ en milieubescherming⁴⁷ toegelaten worden. Het is niet vereist dat alle Lid-Staten bij het project betrokken zijn. Voldoende is dat het project belangrijk is voor meer dan één Lid-Staat⁴⁸.

2. Kolen en Staal

In beginsel verbiedt EGKS-Verdrag art. 4, c, weliswaar alle «door de Staten verleende subsidies of hulp in welke vorm ook» ten behoeve van de kolen- en staalindustrie. Steun die niet uitsluitend aan de kolen- en staalindustrie wordt toegekend of haar niet bijzonder bevoordeelt, wordt echter gedoogd⁴⁹. Bovendien kan steun, die volgens Com-

missie-criteria en onder Commissie-toezicht verleend zou worden, toegelaten zijn voor zover de steun de mededinging tussen de Lid-Staten niet zou verstoren⁵⁰.

Voor de kolen- en staalsector hebben de EGKS-regels, als *lex specialis*, in principe voorrang op EEG art. 92 dat, als *lex generalis*, steun aan alle sectoren beoogt. In feite bepaalt de markt waarop de steun invloed heeft, evenwel welke regels van toepassing zijn. Soms heeft steun aan de kolen- en staalsector ook gevolgen op sectoren, die niet door het EGKS-Verdrag maar door het EEG-Verdrag geregeld worden. In deze gevallen zal de steun én aan de EGKS-regels én aan de EEG-regels moeten worden getoetst.

3. Landbouw en vervoer

In de EEG gelden specifieke regels voor de landbouw. Art. 92 is slechts van toepassing op de produktie en handel in landbouwprodukten in zoverre de Raad dit heeft bepaald (EEG-Verdrag art. 42). Voor nagenoeg alle produkten, waarvoor de Raad een gemeenschappelijke marktordening heeft ingevoerd, heeft de Raad evenwel bepaald dat art. 92 integraal op deze produkten van toepassing is. Bij een gemeenschappelijke marktordening mag de Lid-Staat in beginsel geen unilaterale steunmaatregelen nemen. De mogelijkheid welke art. 93, leden 2 en 3, bieden, zal zich trouwens zeer zelden voordoen omdat de Commissie oordeelt dat nationale steun tegen het communautair landbouwbeleid indruist⁵¹. Ook de steun aan individuele projecten voor structuurverbetering, welke krachtens Verordening 17/64 medegefinancierd wordt door het Europees Oriëntatie- en Garantiefonds, is eveneens onderworpen aan art. 92. Wanneer de steun door een Lid-Staat verleend wordt ter uitvoering van communautaire richtlijnen, maakt deze steun deel uit van het communautair beleid. In dat geval moet hij niet getoetst worden aan art. 92 doch aan de communautaire richtlijnen⁵².

De Gemeenschappen streven naar een gemeenschappelijk vervoerbeleid. Het EEG-Verdrag bevat trouwens specifieke bepalingen m.b.t. vervoer. Niettemin behouden de Lid-Staten de mogelijkheid om steun te verlenen aan het nationale vervoer. Deze steun is onderworpen aan EEG-Verdrag art. 92. Voor steunmaatregelen die coördinatie in de vervoer-

⁴¹ Zie bv. Beschikking 82/829 van 27 oktober 1982, *PB*, 1982 L 350, 36 (Antwerpse oliemaatschappij).

⁴² WINTER, *o.c.*, 255-256.

⁴³ Beschikking 83/475 van 22 juni 1983, *PB*, 1983 L 261, 29, 30 (Belgische textielsteun).

⁴⁴ Zie MUFFAT-JEANDET, «Le contrôle de la Commission des Communautés européennes sur les aides individuelles accordées par les Etats», *Rev. Trim. Dr. Eur.*, 1983, 1-37, 16-18.

⁴⁵ M.b.t. de micro-elektronika, zie MUFFAT-JEANDET, *art. cit.*, 18-21.

⁴⁶ Bv. Beschikking 83/475 van 22 juni 1983, *PB*, 1983 L 261, 29 (Belgische textielsteun — besparing van energieverbruik met 64 %).

⁴⁷ Zie bv.: Beschikking 83/475 van 22 juni 1983, *PB*, 1983 L 261, 29 (Belgische textielsteun — bouw van nieuwe fabriek om milieuredenen); Beschikking 83/508 van 20 juli 1983, *PB*, 1983 L 285, 17 (Belgische textielsteun — sanering van verontreinigende produktiefases).

⁴⁸ WINTER, *o.c.*, 253-254. Vaak zouden ondernemingen die in aanmerking komen voor steun krachtens lid 3, b, ook in aanmerking kunnen komen voor regionale of sectoriële hulp (lid 3, c). De Commissie lijkt evenwel mildere eisen te stellen voor een toelating krachtens lid 3, b, dan krachtens lid 3, c.

⁴⁹ Art. 67 laat deze mogelijkheid open. Zie ter zake de kritische analyse van WINTER, *o.c.*, 144-149.

⁵⁰ Op grond van EGKS-Verdrag art. 95 heeft de Commissie reeds verscheidene subsidie-codes opgesteld. *Twaalfde Verslag over het Mededingingsbeleid*, nr. 165-172; RYBA, «De Europese ijzer- en staalindustrie: een precedent», *S.E.W.*, 1982, 317-342; SWENNEN en VEROUWSTRAETE, *S.E.W.*, 1982, 693, 702-707; WINTER, *o.c.*, 149-153.

⁵¹ De huidige code voor steunverlening aan de ijzer- en staalindustrie, met een precies tijdschema voor de vervaldagen van de verschillende soorten steun, regelt de steunverlening tot 31 december 1985 (Beschikking 2320/81 EGKS van 7 augustus 1981, *PB*, 1981 L 228). Zie bv. m.b.t. de toelating van Belgische steun: Beschikking van 29 juni 1983, *PB*, 1983 L 227, 1.

⁵² Zie Beschikking 82/952 van 24 november 1982, *PB*, 1982 L 386, 9 (Franse steun in sector varkensvlees).

⁵³ Zie ter zake: KAPSOUKAKIS, «Les problèmes de la compatibilité des aides nationales avec le droit agricole communautaire», in *Actes du séminaire de la jurisprudence de la Cour de Justice dans le domaine de la politique agricole commune* (1981), p. 155-173; WINTER, *o.c.*, 128-132.

sector behartigen of die «openbare dienst»-prestaties vergoeden, bevat EEG-Verdrag art. 77 specifieke regels. Art. 80 verbiedt de Lid-Staten — behoudens machtiging van de Commissie — voor het vervoer binnen de Gemeenschap prijzen of voorwaarden voor te schrijven, die een onderneming of sector kunnen steunen⁵³.

4. Openbare ondernemingen

Steunmaatregelen welke Lid-Staten verlenen aan hun openbare ondernemingen, zijn in beginsel onderworpen aan art. 92 (art. 90, lid 2). De innige band tussen de overheid en deze ondernemingen maakt het evenwel vaak moeilijk om de steunverlening te bespeuren. Bedrijfsrekeningen zijn vaak weinig doorzichtig. Dikwijls is het moeilijk te weten wanneer verleende kapitalen als commerciële inbreng of compensatie voor prestaties en wanneer als steun beschouwd moeten worden; wanneer het afzien van dividend of rente commercieel gedictieerd wordt en wanneer het steun is. Om meer duidelijkheid in de structuur van overheidsinstellingen te brengen heeft de Commissie een «doorzichtigheidsrichtlijn» uitgevaardigd⁵⁴. Deze richtlijn is reeds vaak nuttig geweest om verdoken staatssteun aan overheidsinstellingen te bespeuren⁵⁵.

5. Verbod van discriminatie volgens nationaliteit

Uit talrijke artikelen van het EEG-Verdrag volgt dat bij steunverlening niet gediscrimineerd mag worden op grond van de nationaliteit. Het algemeen discriminatieverbod van art. 7 betreft ook steunmaatregelen. Uit de artt. 48, 52 en 59 volgt dat steunmaatregelen die het vrij verkeer van werknemers of zelfstandigen belemmeren, verboden zijn. Art. 30 sluit steunregelingen uit die de tussenstaatse handel belemmeren⁵⁶. Art. 37 verbiedt dat een staatsmonopolie discriminerend t.o.v. andere EEG-onderdanen aangewend wordt. De artt. 95-99 verbieden fiscale discriminatie.

Het is niet altijd duidelijk in welke mate een overheidsmaatregel aan deze artikelen en in welke mate aan art. 92 getoetst moet worden. Men kan stellen dat deze artikelen niet van toepassing zijn op overheidssteun aangezien art. 92 deze materie specifiek regelt. Bij de toepassing van art. 92 wordt trouwens rekening gehouden met eventuele discrimi-

natiepraktijken die door deze artikelen verboden zijn⁵⁷. Steunmaatregelen die bv. door belasting op eigen en buitenlandse produkten gefinancierd worden, maar alleen eigen onderdanen ten goede komen, zijn wegens discriminatie ontoelaatbaar krachtens art. 92. Voor art. 92 mag er immers «geen wanverhouding bestaan tussen de verdeling der lasten over de betrokken ondernemingen en producties enerzijds en de voordelen voortvloeiende uit toekenning van steun anderzijds»⁵⁸.

Anderzijds is het mogelijk dat aspecten van de steunmaatregel, die niet noodzakelijk zijn voor zijn doel of goede werking, aan andere artikelen dan art. 92 getoetst worden⁵⁹.

Ten slotte kan een steunmaatregel dermate specifiek een andere bepaling het EEG-Verdrag schenden dat de steun aan dit specifieke artikel getoetst moet worden. EEG-Verdrag art. 37 verbiedt dat een staatsmonopolie discriminerend t.o.v. andere EEG-producenten aangewend wordt ter ondersteuning van eigen productie. Zo werd het krachtens art. 37 aan Duitsland verboden om inlandse stokers te subsidiëren met rechten op geïmporteerd gedistilleerd, geheven dank zij het alcoholmonopolie⁶⁰. Art. 95 verbiedt buitenlandse produkten zwaarder te belasten dan inlandse. Steunmaatregelen die fiscaal discrimineren, druisen in tegen art. 95. In dit geval zullen vaak zowel art. 95 als art. 92 van toepassing zijn⁶¹. Beide artikelen berusten trouwens — aldus het Hof — «op dezelfde grondgedachte — namelijk de afschaffing van overheidsinterventies — waaronder ook belastingverminderingen — die de normale voorwaarden voor de handel tussen de Lid-Staten kunnen vervalsen». Niettemin oordeelde het Hof dat art. 95 «de voorkeur verdient»⁶².

⁵³ Zie GILMOUR, «The Enforcement of Community Law by the Commission in the context of State Aids», *C.M.L.R.*, 1981, 63, 70; WINTER, *o.c.*, 172, 238-240. Bv. Hof van Justitie, zaken 6 en 11/69 (Comm. v. Frankrijk), *Jur.*, XV (1969), 523, dat uitvoerresituties die groter zijn dan de geïnde belastingen — verboden krachtens art. 96 — strijdig verklaarde met art. 92.

⁵⁸ Hof van Justitie, zaak 47/69 (Franse Textielzaak), *Jur.*, XVI (1970), 495, ov. 7; zie tevens Hof van Justitie, zaak 77/72 (Capolongo v. Maya), *Jur.*, 1973, 611; zaak 94/74 (IGAV v. ENCC), *Jur.*, 1975, 699; zaak 77/76 (Cucchi v. Avez), *Jur.*, 1977, 987. Eveneens WINTER, *o.c.*, 190-194.

⁵⁹ Bv. Hof van Justitie, zaak 74/76 (Jannelli en Volgi v. Meroni), *Jur.*, 1977, 557, 576, ov. 14.

Zie bv. de bezwaren van de Commissie inzake het Duitse programma voor steunmaatregelen voor onderzoek en technologie op energiegebied. Dit programma kan niet goedgekeurd worden krachtens art. 92, leden 2 en 3, daar de uitvoerbepalingen ervan strijdig zijn met EEG-Verdrag artt. 7, 30, 52 en 59 (*Bull. E.G.*, november 1982, 2.1.35).

⁶⁰ Hof van Justitie, zaak 91/78 (Hansen II), *Jur.*, 1979, 935, 953. Zie tevens m.b.t. de Franse maatregel om — met behulp van het Franse alcoholmonopolie — de aankooprijzen dermate hoog vast te stellen dat Franse distilleerders beneden de reële kostprijzen kunnen exporteren (*Twaalfde Verslag*, nr. 218).

⁶¹ Zie Hof van Justitie, zaak 73/79 (Comm. v. Italie), *Jur.*, 1980, 1533.

⁶² Hof van Justitie, zaak 148/77 (Hansen & Balle v. H.Z.A. Flensburg), *Jur.*, 1978, 1787, 1807 ov. 14. WINTER, *o.c.*, 176-177, voert evenwel aan dat art. 95 van toepassing zou moeten zijn op

⁵³ Zie WINTER, *o.c.*, 132-138.

⁵⁴ Richtlijn 80/723 van 25 juni 1980, *PB*, 1980 L 195, 35. Zie BROTHWOOD, «The Commission Directive on Transparency of Financial Relations between Member-States and Public Undertakings», *C.M.L.R.*, 1981, 207. Het Hof van Justitie, zaken 188, 189 en 190/80, *Jur.*, 1982, 2545, 2578, ov. 23 bevestigde de geldigheid van deze richtlijn.

Voor sectoren welke buiten de toepassingsfeer van de richtlijn vallen (o.a. luchtvervoer en kredietinstellingen) overweegt de Commissie analoge regelingen (*Twaalfde Verslag*, nr. 162 en Parl. Vraag nr. 469/83 (Contogeorgis), *PB*, 1983 C 268, 18).

⁵⁵ Zie *Twaalfde Verslag*, *Mededelingsbeleid*, nr. 162; Vraag 1677/82 (Müller-Hermann), *PB*, 1983, C 111, 5.

⁵⁶ Zie WINTER, *o.c.*, 154-163 en b.v. Hof van Justitie, zaak 249/81 (Comm. v. Terh.), *Jur.*, 1982, 4005.

6. Erkend nationaal belang

Luidens EEG-Verdrag art. 223 kunnen Lid-Staten de eigen wapenproductie, bestemd voor specifieke militaire doeleinden, subsidiëren. De Gemeenschappen houden aldus rekening met nationale veiligheidsoverwegingen van de Lid-Staten⁶³.

De Lid-Staten kunnen ook tijdelijke steun verlenen om het hoofd te bieden aan een slechte conjunctuur (art. 103), wisselkoersproblemen (art. 107, lid 2) en betalingsbalans-moeilijkheden (art. 108)⁶⁴.

II. Administratieve procedure krachtens art. 93

Uit deel I is gebleken dat art. 92 het belangrijkste artikel inzake overheidssteun is. Dit artikel geeft evenwel slechts vage indicaties over de toelaatbaarheid van de steunmaatregelen. Daarenboven verklaart het steunmaatregelen die niet door de communautaire beugel kunnen, slechts «onverenigbaar met de gemeenschappelijke markt». Het maakt deze maatregelen niet nietig of verbiedt ze niet (zoals art. 85 doet m.b.t. ondernemingsafspraken). De opstellers van het EEG-Verdrag waren er zich immers bewust van dat steunmaatregelen een te complexe aangelegenheid zijn om aan blinde regels te worden overgeleverd. Zij verkozen dat de Commissie — na samenspraak met de belanghebbenden — de steunmaatregelen toetst aan de criteria van art. 92. Art. 93 schept het institutioneel kader voor deze operatie.

De procedure van art. 93 geldt trouwens niet alleen voor toepassing van art. 92. De procedure van art. 93 wordt ook gevolgd voor steun aan landbouwprodukten, waarvan de steun niet onderworpen is aan art. 92⁶⁵. Deze procedure geldt eveneens voor steun aan de staalsector, welke onderworpen is aan de EGKS-regels⁶⁶.

1. Voorafgaand onderzoek

Art. 93 veronderstelt een hechte en loyale medewerking tussen de Lid-Staten en de Commissie. De Commissie moet controle uitoefenen m.b.t. de toepassing van art. 92; de Lid-Staten moeten alles in het werk stellen om deze contro-

le mogelijk te maken⁶⁷. De Lid-Staten moeten de Commissie tijdig en volledig op de hoogte brengen van elk voorneemen om steunmaatregelen in te voeren of te wijzigen (art. 93, lid 3)⁶⁸. Elk ontwerp, dat dermate definitief is dat er weinig kans meer bestaat op ingrijpende wijziging, zou aldus moeten worden aangemeld⁶⁹. In 1982 werden bv. 138 steunmaatregelen bij de Commissie aangemeld⁷⁰. De aanmelding moet geschieden, zelfs al meent de Lid-Staat dat deze steun niet indruist tegen de communautaire regels. Het is immers de Commissie — en niet de Lid-Staat — die hierover zal oordelen⁷¹. Eventueel moeten steunmaatregelen waarvan «in alle redelijkheid» duidelijk is dat zij de mededinging of tussenstaatse handel niet zullen beïnvloeden, evenwel niet aangemeld worden⁷².

Art. 93 bepaalt niet wie moet aanmelden. De rol die de Lid-Staten vervullen bij de verwezenlijking van de gemeenschappelijke markt, sluit in dat de Lid-Staat elke overheidssteun, op zijn grondgebied verleend, aanmeldt, ook al wordt deze steun door gemeenten of gewesten verstrekt⁷³. De Commissie moet haar bezwaren tegen een steunmaatregel binnen twee maanden aan de Lid-Staat meedelen. Indien de Commissie binnen deze termijn geen opmerkingen heeft gemaakt — wat in ongeveer de helft van de gevallen gebeurt⁷⁴ — mag de Lid-Staat de steunmaatregel ten uitvoer leggen⁷⁵.

2. Art. 93, lid 2 — Procedure

Wanneer de Commissie bezwaren heeft tegen een steunmaatregel, deelt zij dit mee aan de belanghebbenden en nodigt hen uit om inlichtingen te verstrekken. De Lid-Staten worden per brief op de hoogte gebracht⁷⁶. «Alle andere

⁶⁷ Zie Hof van Justitie, Beschikking van 20 september 1983 (zaak 171/83 (Comm. v. Frankrijk), ov. 10 en 21).

⁶⁸ De verlenging van de geldigheidsduur is een aan te melden wijziging (Hof van Justitie, zaak 70/72 (Comm. v. Duitsland), *Jur.*, 1973, 813).

⁶⁹ Wijzigingen aangebracht in een meegedeeld ontwerp tijdens een parlementaire bespreking, moeten m.i. derhalve meegedeeld worden wanneer deze wijzigingen een reële kans op aanvaarding maken (zie ter zake het te vellen arrest in de zaak 91/83 (Heineken v. Inspecteur der Vennootschapsbelasting), *PB*, 1983 C 160, 4).

⁷⁰ *Twaalfde Verslag*, nr. 163. Dit aantal is een tiental malen groter dan de aanmeldingen in 1973, d.w.z. vóór de crisis.

⁷¹ Zie ter zake Hof van Justitie, Beschikking van 20 september 1983 in de zaak 171/83 (Comm. v. Frankrijk), ov. 13-15.

⁷² WINTER, o.c., 274.

⁷³ WINTER, o.c., 282. Zie bv. de steun van de Executieve van het Waalse Gewest, welke door België aangemeld werd: Beschikking van 22 juli 1982, *PB*, 1982 L 280, 30.

⁷⁴ Zie statistieken, *Twaalfde Verslag*, nr. 163.

⁷⁵ Zie Hof van Justitie, zaken 120, 122 en 141/73 (Lorenz e.a. v. Duitsland), *Jur.*, XIX (1973), 1471. Het Hof eist bovendien dat de Lid-Staat «voor de rechtszekerheid» de Commissie in kennis zou stellen van het invoeren van de steun.

⁷⁶ Eventueel kunnen duidelijk belanghebbende firma's ook per brief opgeroepen worden: bv. Preambule Beschikking Belgische Ford Tractor, 64/651 van 28 april 1964, *PB*, 3257/64. WINTER, o.c., 301-303.

Het Hof van Justitie, zaak 323/23 (Intermills v. Comm) zal moeten bepalen of de onderneming waarvoor de steun bedoeld is, rechtstreeks uitgenodigd moet worden om haar opmerkingen in te dienen (*PB*, 1983 C 23, 4).

fiscale maatregelen die de totale binnenlandse productie betreffen, terwijl alleen art. 92 toegepast zou mogen worden wanneer slechts bepaalde ondernemingen of produkties worden vrijgesteld.

⁶³ Art. 223, geniet zelfs een speciale toetsingsprocedure (art. 225). Zie WINTER, o.c., 206-207.

⁶⁴ Sommige auteurs betwijfelen dat de aanhef van art. 92: «Behoudens de afwijkingen waarin dit verdrag voorziet...» ook naar deze vrijwaringsartikelen verwijst: o.a. MÜLLER-HEIDELBERG, *Schutzklauseln im Europäischen Gemeinschaftsrecht*, Hamburg 1970, 181. Anders: WINTER, o.c., 203-205. De Commissie heeft reeds op grond van deze vrijwaringsartikelen steunmaatregelen verleend zonder dat het Hof dit bekritiseerde: op grond van art. 226 (m.b.t. overgangperiode): bijv. Beschikking 67/127, *PB*, 1967, 412; van art. 108, lid 3 (m.b.t. betalingsbalans): bijv. Beschikking 68/301, *PB*, 1968 L 178, 15, bevestigd door Hof van Justitie, zaken 6 en 11/69 (Comm. v. Fr.), *Jur.*, XV (1969), 523.

⁶⁵ Zie *supra*, I, nr. 3; WINTER, o.c., 132.

⁶⁶ Zie bv. Beschikking 83/391 EGKS van 29 juni 1983, *PB*, 1983 L 227, 1, m.b.t. de Belgische steun aan de ijzer- en staalindustrie, gebaseerd op Beschikking 257/80 EGKS en EEG art. 93.

belanghebbenden» worden door een mededeling in het Publikatieblad over deze bezwaren ingelicht en uitgenodigd om hun opmerkingen binnen een nogal korte termijn (bv. 4-8 weken) aan de Commissie mee te delen. De begunstigde onderneming, haar concurrenten binnen en buiten de E.E.G., vakbonden, werkgevers- en consumentenverenigingen en derde staten kunnen aldus aan de Commissie hun standpunt meedelen. Deze procedure kan niet alleen ingeleid worden t.a.v. aangemelde steunmaatregelen. Ook t.a.v. steunmaatregelen welke niet aangemeld werden, staat deze procedure open⁷⁷.

Nadat de Commissie de belanghebbenden aldus gehoord heeft, stelt zij meestal wijzigingen voor⁷⁸. Deze opmerkingen binden de geviseerde Lid-Staat niet. Niettemin volgt deze de suggesties doorgaans op en wijzigt hij zijn ontwerp. Soms maken deze wijzigingen het ontwerp aanvaardbaar. Wanneer het ontwerp niet gewijzigd wordt of de wijzigingen onvoldoende zijn, kan de Commissie de Lid-Staat bij beschikking verbieden de geplande steunmaatregel in te voeren of verplichten een bestaande steunmaatregel op te heffen. Dit gebeurt evenwel vrij zelden. In 1982 bv. hebben van de 129 procedures slechts 13 tot een dergelijke negatieve beschikking geleid⁷⁹. Deze beschikkingen moeten uiteraard gemotiveerd zijn. De Commissie moet — aan de hand van de verkregen informatie of op eigen initiatief — aantonen dat de uitzonderingen van art. 92, leden 2 en 3, niet van toepassing zijn. Veelal is deze motivering evenwel beperkt tot summier en stereotiepe formules. Op deze manier raken geen bedrijfsgeheimen bekend. Anderzijds maken zij de beschikking minder begrijpbaar en aanvechtbaar — wat de rechtsbescherming schaadt.

De Commissie stelt doorgaans een redelijke termijn voor de afbouw of wijziging van een bestaande steunmaatregel. Steun die evenwel ondanks de aanmeldingsverplichting niet aangegeven is, krijgt geen respijt. Integendeel, de beschikking verbiedt deze steun retroactief⁸⁰.

Algemene steunregelingen waarvan de toepassing weinig «doorzichtig» is, worden in de regel goedgekeurd met het voorbehoud dat de Lid-Staat de Commissie in kennis stelt «van regionale of sectoriële steunprogramma's voor hun toepassing of, wanneer zulks niet mogelijk wordt geacht, van belangrijke individuele toepassingsgevallen». De Belgische wet van 17 juli 1959⁸¹ en de Belgische wet van 1970

betreffende de economische expansie⁸² werden volgens deze modaliteiten goedgekeurd.

Zolang de Commissie niet beslist heeft, kan de Lid-Staat, die de afwijzende beschikking van de Commissie vreest, de Raad verzoeken om — bij wijze van uitzondering — niettemin de steunverlening toe te laten (art. 93, lid 2, 3e al.). De Raad mag dit evenwel slechts met eenparigheid van stemmen beslissen. Wanneer de Raad geadieerd is, schorst de Commissie haar procedure. De Commissie hervat deze procedure indien de Raad binnen drie maanden geen toelating heeft verleend⁸³.

III. Rechtsbescherming

Het Hof van Justitie en de nationale rechtbanken zorgen ervoor dat het communautaire recht inzake steunverlening nageleefd wordt. Zij beschermen tegen onrechtmatige steunverlening van de Lid-Staten (1) en tegen onrechtmatigheden vanwege de Commissie (2).

1. Rechtsbescherming tegen optreden van Lid-Staat

Elke overtreding op art. 93 door de Lid-Staat kan wegens verdragsschennis voor het Hof gebracht worden⁸⁴. De Commissie (art. 169) of een andere Lid-Staat (art. 170) kan het initiatief tot een dergelijke procedure nemen. In een eerste fase wint de Commissie informatie in en krijgt de geviseerde Lid-Staat de kans zijn opmerkingen te maken en eventueel zijn verzuim te herstellen. Indien de Commissie en de Lid-Staat niet tot een bevredigende oplossing komen, deelt de Commissie in een met redenen omkleed advies haar standpunt mee en verzoekt zij de Lid-Staat art. 93 binnen een door haar bepaalde termijn na te leven. Indien de Lid-Staat het advies niet binnen de gestelde termijn opvolgt, kan de schending van art. 93 bij het Hof aanhangig worden gemaakt.

Art. 93 eist dat Lid-Staten alle steunontwerpen loyaal aan de Commissie meedelen. Wanneer een Lid-Staat een steunmaatregel niet aanmeldt, is theoretisch een actie wegens verdragsschennis mogelijk. In de praktijk wordt een dergelijke actie evenwel niet ingesteld⁸⁵. Wellicht bekend de Lid-Staat reeds in de eerste fase ongelijk en «meldt» hij de steunmaatregel, zodat geen vordering voor het Hof ingesteld moet worden.

Aangemelde steunmaatregelen mogen niet ten uitvoer gelegd worden zolang het inleidend onderzoek of de procedure krachtens art. 93, lid 2, loopt. Uiteraard mogen steun-

tie van algemene steunregelingen met regionale strekking, *PB*, 1971 C 111/9, en *WINTER, o.c.*, 280.

⁸² Zie Beschikking 72/173, van 26 april 1972, *PB*, 1972 L 105, 13, 17, artt. 3 en 4. Tevens Beschikking 76/22 van 18 december 1975, *PB*, 1976 L 5, 28. De Commissie heeft evenwel — na een tiental jaren touwtrekken met België — zelf de ontwikkelingszones afgebakend, als geregeld in art. 2 van Beschikking 72/173 (Beschikking 82/740 van 22 juli 1982, *PB*, 1982 L 312, 18).

⁸³ *WINTER, o.c.*, 328-333.

⁸⁴ *GILMOUR, art. cit.*, 74; *WINTER, o.c.*, 300.

⁸⁵ Zie bv. m.b.t. België: Beschikking 82/175 van 10 maart 1982 (beroepstuinders), *PB*, 1982 L 80, 40; Beschikking 82/670 van 22 juli 1982 (papier), *PB*, 1982 L 280, 30; Beschikking 83/130 van 16 februari 1983 (ceramisch sanitair), *PB*, 1983, L 91, 32.

⁷⁷ Zie bv. Beschikking 82/175 van 10 maart 1982, *PB*, 1982 L 80, 40 (Belgische steun aan tuinders).

⁷⁸ M.b.t. de houding van de Commissie t.o.v. de instelling van bijzondere tewerkstellingszones in België vermeldt het *Twaalfde Verslag*, nr. 161 bv.: «De steunintensiteit, de omvang van de daarvoor in aanmerking komende ondernemingen, het open-ended karakter van de beschikbaarheid van de steun en het gevaar voor de mededinging van mobiele investeringsprojecten waren echter zo groot, dat de Commissie aanzienlijke wijzigingen in het project moest verlangen voordat zij ermee akkoord kon gaan geen bezwaar meer te maken tegen de bewuste regeling.»

⁷⁹ *Twaalfde Verslag*, nr. 163.

⁸⁰ *WINTER, o.c.*, 298-299.

⁸¹ Beschikking 75/397 van 17 juni 1975, *PB*, 1975 L 177, 13, als gewijzigd bij Beschikking 76/22 van 18 december 1975, *PB*, 1976 L 5, 28. Zie bv. Beschikking 82/295 van 10 maart 1982, *PB*, 1982 L 132, 53 (Belgische steun aan een polyethleen-producent). Zie tevens Mededeling Commissie 23 juni 1971 betreffende de coördina-

maatregelen die ondanks de meldingsplicht niet aangemeld zijn, niet uitgevoerd worden. Art. 93, lid 3, in fine, bepaalt immers dat, wanneer een procedure krachtens art. 93, lid 2, ingesteld is, de geviseerde Lid-Staat «de voorgenomen maatregel niet tot uitvoering kan brengen voordat die procedure tot een eindbeslissing heeft geleid». Het Hof van Justitie heeft het verbod van art. 93, lid 3, in fine, uitgebreid tot het voorafgaand onderzoek en de niet-aangemelde steun aangezien «de doelstelling van art. 93, lid 3, namelijk de inwerkingtreding van met het verdrag strijdige steunmaatregelen te voorkomen», dit meebrengt⁸⁶. Wanneer een Lid-Staat zich niet aan dit verbod houdt, schendt hij art. 93, lid 3. De Commissie — en eventueel de andere Lid-Staten — kunnen hem dan wegens verdragsschennis voor het Hof van Justitie brengen (artt. 169-170)⁸⁷. Bovendien kan de Commissie de Lid-Staat verzoeken om de onwettig verleende steun ongedaan te maken⁸⁸.

Belanghebbenden kunnen bovendien bij de nationale rechter bescherming zoeken tegen de Lid-Staat die steun verleent in weerwil van een lopende commissieprocedure. De stand-still verplichting heeft immers rechtstreekse werking; zij kan voor de nationale rechter ingeroepen worden⁸⁹. De bescherming die de nationale rechter kan bieden, zal evenwel beperkt zijn. In de eerste plaats is de vordering slechts ontvankelijk indien de eiser kan aantonen dat hij een erkend belang heeft om de steun aan een derde te laten verbieden. Menige eis zal op deze procedurele klip te pletter lopen. Bovendien is het niet uitgesloten dat de rechter — ten gronde — stelt dat de steun buiten de toepassingsfeer van de artt. 92-93 valt. Eventueel kan hij m.b.t. de draagwijdte van art. 92 evenwel een prejudiciële vraag stellen aan het Hof van Justitie. Ten slotte zal het vonnis meestal gewezen worden nadat de steun reeds verleend is. Het is dan moeilijk om de gegeven steun ongedaan te maken. Eventueel kan de Staat echter tot schadevergoeding wegens onrechtmatig verleende steun veroordeeld worden⁹⁰.

Indien de Commissie niet binnen twee maanden na de aanmelding haar bezwaren aan de Lid-Staat meedeelt, mag deze steun verlenen. In dat geval moet de Lid-Staat de Commissie evenwel berichten dat hij tot de steunverlening overgaat. Indien hij dit niet meldt, kan hij wegens schending van art. 93 krachtens de artt. 169-170 voor het Hof gedaagd worden⁹¹.

⁸⁶ Hof van Justitie, zaken 120-122 en 141/73, *Jur.*, 1973, 1471, 1483.

⁸⁷ Zie bv. zaak 171/83 door de Commissie tegen Frankrijk op 4 augustus 1983 ingeleid (*PB*, 1983 C 228, 8).

⁸⁸ Bv. Beschikking 82/670 van 22 juli 1982, art. 2 (*PB*, 1982 L 280, 30).

⁸⁹ M.b.t. de procedure van art. 92, lid 2: Hof van Justitie, zaak 6/64 (*Costa v. Enel*), *Jur.*, 1964, 1199, bevestigd door zaak 77/72 (*Capolongo v. Maya*), *Jur.*, 1973, 611.

M.b.t. inleidend onderzoek en niet aangemelde steun: Hof van Justitie, zaken 120-122 en 141/73, *Jur.*, 1973, 1471, 1483.

⁹⁰ Zie BOES, «Steunverlening en rechtsbescherming naar Belgisch recht», *S.E.W.*, 1981, 82, 86-87; WINTER, *o.c.*, 293-295; COLLE, «Steunverlening aan ondernemingen in nood», *R.W.*, 1982-83, 2657, 2666-2670.

⁹¹ In het nog te vellen arrest in de zaak 171/83 (*Comm. v. Fr.*) zal het Hof van Justitie zich hierover wellicht uitspreken (zie *PB*, 1983 C 228, 8).

In enkele gevallen leidt het voorafgaand onderzoek en de procedure van art. 93, lid 2, tot een verbodsbeschikking. Doorgaans stelt de Commissie hierin een termijn om de steunmaatregel af te bouwen. Indien de Lid-Staat de beschikking niet binnen de gestelde termijn nakomt, kunnen de Commissie en de overige Lid-Staten — zo bepaalt art. 93, lid 2 — zich rechtstreeks tot het Hof van Justitie wenden. Zij moeten daarbij geen verzoeningstermijn respecteren om de geviseerde Lid-Staat de mogelijkheid te bieden zijn opmerkingen te formuleren zoals de artt. 169-170 voorschrijven. De Lid-Staat heeft deze mogelijkheid immers reeds gekregen tijdens de procedure van art. 93, lid 2. Het Hof van Justitie heeft beroep in volle omvang. Het mag beslissen of de Lid-Staat de beschikking daadwerkelijk heeft geschonden. Eventueel kan het Hof de Lid-Staat een extra-termijn voor het uitvoeren van de beschikking toekennen⁹².

Het duurt verscheidene maanden vooraleer het Hof zich over de onrechtmatigheid van een steunmaatregel uitsprekt. Indien de Lid-Staat inmiddels steun blijft verlenen, kan de mededinging onherstelbaar geschaad zijn. De Commissie of een Lid-Staat kunnen het Hof evenwel in kort geding krachtens art. 186 voorlopige staking van steun vragen. Vaak zal dit de meest doeltreffende strategie zijn om steunverlening te blokkeren in afwachting dat het Hof zich ten gronde over de onrechtmatigheid van de steun uitsprekt in een procedure krachtens de artt. 93, 169 of 170⁹³.

De Commissie overweegt om bedrijven die onrechtmatige steun genoten, tot restitutie te dwingen. Zodra de Commissie deze onrechtmatigheid vermoedt, verwittigt zij de begunstigen via het Publikatieblad van het precair karakter van de steun. Indien de steun inderdaad onrechtmatig is, zou zij dan de Lid-Staten verplichten de verstrekte steun terug te vorderen⁹⁴.

Ook de nationale rechtbanken kunnen tegen onrechtmatige steun beschermen. Art. 92 op zichzelf is weliswaar te vaag om door de nationale rechter gehanteerd te worden. Het Hof van Justitie heeft evenwel bepaald dat het voor de nationale rechter kan worden ingeroepen wanneer het is uitgewerkt «in bepaalde casusposities, in besluiten als bedoeld in artikel 93, lid 2»⁹⁵. Een verbodsbeschikking is weliswaar gericht tot een Lid-Staat. Niettemin is het verbod om geen steun te verlenen doorgaans «onvoorwaardelijk en voldoende duidelijk en bepaald om in de rechtsbetrekkingen tussen de Lid-Staat en zijn justitiabelen directe gevolgen teweeg te brengen»⁹⁶. In dit geval kan de begunstigde

⁹² WINTER, *o.c.*, 347.

⁹³ Zie Hof van Justitie, beschikking van 20 september 1983 (zaak 171/83 — *Comm. v. Frankrijk*).

⁹⁴ Zie *Europe*, 23 september 1983, nr. 3694, 7; Parlementaire vraag 2356/82 (*Provan*), *P.B.* 1983, 231, 1. Eerstdaags zal de Commissie terzake een mededeling in het *P.B.* publiceren teneinde de ondernemingen geen «verworven rechten» op de onrechtmatig verleende steun te geven. Zie tevens *Interwills v. Comm.*, *P.B.* 1983 C 23, 4.

⁹⁵ Zie bv. Hof van Justitie, zaak 77/72 (*Capolongo v. Maya*), *Jur.*, 1973, 622; zaak 78/76 (*Steinike & Weinlig v. Duitsl.*), *Jur.*, 1977, 610.

⁹⁶ Zie bv. Hof van Justitie, zaak 9/70 (*Grad v. Finanzamt Traunstein*), *Jur.*, 1970, 825, 840.

onderneming voor de nationale rechter geen steun eisen welke bij Commissie-beschikking verboden is. Eventueel zouden ook concurrerende bedrijven voor de nationale rechter de stopzetting van de steunverlening kunnen vorderen. In dat geval zullen zij echter hun belang bij deze vordering moeten aantonen — zoals vereist is bij het nationaal procedurerecht. Tevens zullen zij moeten bewijzen dat het de verbodsbeschikking van de Commissie t.a.v. de Lid-Staat voor hen «directe gevolgen» heeft. De verbodsbeschikking heeft evenwel slechts rechtstreekse werking vanaf het ogenblik dat de termijn voor opheffing of wijziging van de steun verstreken is⁹⁷. Wanneer de beschikking niet aanduidt wanneer en volgens welke criteria de maatregel gewijzigd of opgeheven moet worden, legt zij de Lid-Staat geen voldoende duidelijke verplichting op. In dat geval kunnen ook particulieren voor de nationale rechter de nakoming van deze verplichting niet eisen⁹⁸. De nationale rechter kan steeds een prejudiciële vraag aan het Hof van Justitie stellen m.b.t. de geldigheid en de rechtstreekse werking van de beschikking (art. 177)⁹⁹.

Belgische rechtbanken hebben zich enkele malen bereid verklaard om overheidssteun te toetsen aan de beschikkingen van de Commissie¹⁰⁰. In geen van deze gevallen moesten zij evenwel tot de nietigverklaring van de steunmaatregel overgaan. Mij is geen uitspraak bekend waarin een Belgische rechter steun strijdig verklaarde met een Commissie-beschikking. Dit wordt niet zozeer verklaard door de correctheid van de Belgische steunverlening als wel door de terughoudendheid van partijen om de Commissie-beschikkingen voor de nationale rechter in te roepen¹⁰¹.

Commissie en Lid-Staten kunnen een Lid-Staat die onrechtmatige steun verleent, eventueel ook voor het Hof brengen wegens schending van andere verdragsartikelen dan de artt. 92-93 (zie I, 2-6). Sommige van deze artikelen, o.a. de artt. 30, 37, 48, lid 2, 52, 59, lid 1, en 95 bezitten trouwens rechtstreekse werking zodat de schending ervan

ook door de nationale rechter gesanctioneerd kan worden¹⁰².

2. Rechtsbescherming tegen optreden van Commissie

A. Ten behoeve van Lid-Staat en begunstigde onderneming

Wanneer de procedure eenmaal krachtens art. 93, lid 2, ingeleid is, kan de Lid-Staat geen steun verlenen zolang ze niet afgesloten is. De Commissie zou derhalve de steunverlening onrechtmatig kunnen blokkeren door de procedure niet binnen een redelijke termijn te beëindigen. In dit geval kan de Lid-Staat de Commissie verzoeken om de procedure binnen de twee maanden af te sluiten; zo niet, dan kan hij tegen de Commissie een «beroep wegens nalaten» instellen (art. 175, leden 1 en 2).

Dit beroep kan ook — na aanmaning — ingesteld worden door de begunstigde onderneming (art. 175, lid 3). Art. 175, lid 3, betreft weliswaar een verzoek tot handeling «ten aanzien van de eiser». In casu zou de mededeling van de Commissie, die de steun goedkeurt en de procedure beëindigt, evenwel gericht zijn tot de Lid-Staat. Het Hof van Justitie breidde het beroep evenwel uit tot «een tot een andere persoon gerichte handeling, welke de verzoeker rechtstreeks en individueel raakt»¹⁰³. Vaak zijn de door de steunmaatregel begunstigten reeds ten tijde van het Commissie-onderzoek dermate individualiseerbaar dat zij «individueel» door de goedkeuring of afwijzing van de steun geraakt worden. Indien de steunverlening, door de mededeling van de Commissie, automatisch en zonder verdere overheidsbeslissing verleend wordt, raakt de afwezigheid van mededeling de begunstigde onderneming «rechtstreeks». De begunstigde, die «individueel» en «rechtstreeks» door een handeling van de Commissie geraakt wordt, kan het beroep wegens nalaten instellen¹⁰⁴.

De geviseerde Lid-Staat kan de nietigverklaring vorderen van een afwijzende beschikking (art. 173). Het beroep tot nietigverklaring moet binnen twee maanden na de kennisgeving van de beschikking ingesteld worden. De nietigverklaring vereist evenwel dat de Lid-Staat de onwettigheid van de beschikking — bv. de schending van de artt. 92 en 93 — kan aantonen¹⁰⁵. Ook de begunstigde onderneming kan de nietigverklaring vorderen van de beschikking, tot de Lid-Staat gericht, die hem «rechtstreeks en individueel» raakt (art. 173, lid 2)¹⁰⁶. Het beroep tot nietigverklaring

⁹⁷ Hof van Justitie, zaak 77/72 (Capolongo v. Maya), *Jur.*, 1973, 615.

⁹⁸ Hof van Justitie, zaak 70/72 (Kohle gesetz-zaak), *Jur.*, 1973, 813.

⁹⁹ Zie bv. het verzoek om een prejudiciële beslissing vanwege het Gerechtshof te Amsterdam van 13 april 1983, in zake Heineken v. Inspecteur der vennootschapsbelasting (Hof van Justitie, zaak 91/83, *PB*, 1983 C 160, 4). Tevens WINTER, *o.c.*, 342-344.

¹⁰⁰ Zie Vred. Waver, 17 oktober 1974, *J.T.*, 1975, 351, waarin de vrederechter n.a.v. een onteigening terloops verwees naar de Commissie-beschikking van 26 april 1972 (*PB*, 1972 L 105, 13) m.b.t. de afbakening van ontwikkelingszones, doch oordeelde dat de procedure slechts de onteigening betrof, en niet de steunverlening.

De Rechtbank van Koophandel van Brussel overwoog op 3 december 1981 m.b.t. het faillissement Butch dat de Belgische textielsteun slechts zou worden verleend na goedkeuring van de Commissie: «Le tribunal doit ... être le gardien de l'ordre public et il ne peut se concevoir qu'il cautionne ou avalise un plan de redressement qui serait contraire aux dispositions des articles 92 et 93» (*Rev. Prat. Soc.*, 1981, nr. 6170, 301).

¹⁰¹ Zie DE PAUW en MORTELMANS, «Belgische rechtspraak inzake Europees economisch recht in de zeventiger jaren», *S.E.W.*, 1983, 219, 221.

¹⁰² Zie ter zake bv. MARESCAU, *De Direkte Werking van het Europees Gemeenschapsrecht*, Antwerpen 1978. Een overzichtelijke lijst van verdragsartikelen met rechtstreekse werking werd gegeven in antwoord op parlementaire vraag 2338/82 (Bonde), *PB*, 1983 C 177, 13.

¹⁰³ Hof van Justitie, zaak 134/73, (Holtz Willemsen t. Raad & Comm), *Jur.*, 1974, 1, 11. Tevens WINTER, *o.c.*, 340-342.

¹⁰⁴ WINTER, *o.c.*, 335-336.

¹⁰⁵ WINTER, *o.c.*, 333.

¹⁰⁶ Bv. Hof van Justitie, zaak 730/79 (Ph. Morris v. Comm.), *Jur.*, 1980, 2671, 2687 ov. 5: «De Commissie betwist niet dat verzoekster, als eventuele begunstigde van de in de beschikking bedoelde steun, een beroep tot nietigverklaring van de beschikking kan instellen, ook al is deze gericht tot een Lid-Staat.»

heeft in de regel evenwel geen schorsende werking zodat zijn doeltreffendheid beperkt is. Eventueel kan het Hof evenwel opschorting van de uitvoering van de beschikking gelasten (art. 185).

Voor de Lid-Staat en de begunstigde onderneming bestaat ten slotte de mogelijkheid om van de Commissie schadevergoeding te vorderen wegens foute toepassing van art. 92-93. Het is evenwel de vraag of deze vordering ontvankelijk is wanneer de eiser evengoed een vordering tot nietigverklaring of een beroep wegens nalaten had kunnen instellen. Bovendien is het moeilijk om een fout van de Commissie te bewijzen aangezien deze bij de toepassing van de artt. 92-93 over ruime discretionaire bevoegdheden beschikt. Ten slotte zal de schade en haar causaal verband met de fout vaak onduidelijk zijn¹⁰⁷.

B. Ten behoeve van wie bezwaar heeft tegen de steunmaatregel.

Theoretisch zou een Lid-Staat de Commissie kunnen verplichten om door een «beroep wegens nalaten» de procedure van art. 93, lid 2, in te stellen in gevallen, waarin de artt. 92-93 dit zouden eisen¹⁰⁸. Het bewijs dat de Commissie, die volledige appreciatiebevoegdheid bezit m.b.t. de criteria van art. 92, tot onderzoek had moeten overgaan, zal evenwel moeilijk te leveren zijn¹⁰⁹. Bovendien zal een dergelijk beroep weinig doeltreffend zijn. De vordering kan immers slechts ingesteld worden nadat de Commissie de actietermijn — twee maanden na de aanmelding — heeft laten verstrijken. Bovendien moet de Commissie een respijtttermijn van twee maanden krijgen. Wanneer het Hof van Justitie zich uiteindelijk over het beroep wegens nalaten zal uitspreken, kan reeds aanzienlijke steun verleend zijn.

Een Lid-Staat zou tevens een beroep wegens nalaten kunnen instellen wanneer de Commissie geen verbodsbeschikking zou uitvaardigen in een geval waarin dit krachtens de artt. 92-93 wel zou moeten. Doch ook deze procedure is wankel wegens de appreciatiemarge van de Commissie waarover het Hof slechts een marginale toetsing uitoefent¹¹⁰.

Voor concurrerende bedrijven zal een beroep wegens nalaten nog moeilijker zijn, aangezien zij bovendien nog moeten kunnen aantonen dat zij door de inertie van de Commissie «rechtstreeks en individueel» geraakt zijn. Veelal behoudt de Lid-Staat zijn vrijheid om al dan niet steun te verlenen zodat het stilzitten van de Commissie hen niet

«rechtstreeks» raakt. Bovendien zal de stilzwijgende toelating van de Commissie om steun aan een derde te verlenen concurrerende bedrijven doorgaans niet «individueel» treffen¹¹¹.

Wanneer de Commissie steun goedkeurt, kunnen andere Lid-Staten deze beslissing voor het Hof aanvechten en laten nietigverklaren. Duitsland heeft aldus op 9 maart 1982 de Commissie voor het Hof gedaagd omdat zij het Belgisch textielplan goedgekeurde¹¹². De appreciatiemarge van de Commissie bemoeilijkt echter het bewijs dat art. 92 geschonden is. Voor de concurrerende bedrijven is het vereiste dat zij «rechtstreeks en individueel» door de beschikking geraakt moeten zijn, nog een bijkomende moeilijkheid.

Theoretisch kunnen andere Lid-Staten en concurrerende bedrijven van de Commissie schadevergoeding vorderen indien zij onrechtmatig steun heeft goedgekeurd. De hinderpalen bij een vordering tot schadevergoeding zijn hiervoor reeds beschreven m.b.t. de vordering vanwege de begunstigde onderneming of haar Lid-Staat. Bij de vordering vanwege concurrerende bedrijven of hun Lid-Staten zal het bewijs van de schade, geleden door de steunverlening, en het causaal verband tussen de goedkeuring van de steun en de schade, evenwel nog moeilijker te leveren zijn¹¹³.

Besluit

Nationale steunmaatregelen overwoekeren het economisch leven en wurgen de vrije mededinging. De Commissie zet vaak het mes in de subsidiewildgroei en verbiedt steunverlening die het gemeenschapsbelang schaadt. Sommigen wensen dat de Commissie de Lid-Staten elke bevoegdheid inzake steunverlening zou ontnemen¹¹⁴. Een communautair subsidiebeleid zou ongetwijfeld veel doeltreffender zijn dan de concurrerende nationale steunmaatregelen die thans bestaan. Evenwel lijkt een dergelijke bevoegdheidsoverdracht politiek niet haalbaar. De Commissie kan echter wel een communautair steunbeleid uitwerken en realiseren door een grotere coördinatie en verscherpte toetsing van de nationale steunmaatregelen. Op die manier zouden de steunmaatregelen de 2 Lid-Staten elkaar niet overbieden of ondermijnen, maar harmoniëren in communautair perspectief.

H. VAN HOUTTE
K.U. Leuven

¹⁰⁷ WINTER, *o.c.*, 344-346.

¹⁰⁸ WINTER, *o.c.*, 338.

¹⁰⁹ Op 9 maart 1982 heeft de Duitse Bondsrepubliek de Commissie voor het Hof gedaagd omdat zij het Belgisch textielplan tijdens het voorafgaand onderzoek goedgekeurd had en geen procedure volgens art. 93, lid 2, had ingeleid (zaak 84/82, *PB*, 1982 C 81, 4-5).

¹¹⁰ WINTER, *o.c.*, 339; zie tevens de noot van Joliet onder Hof van Justitie, zaak 246/80 (Lord Bethel v. Comm), *Cah. Dr. Eur.*, 1982, 552.

¹¹¹ WINTER, *o.c.*, 340.

¹¹² Zaak 84/82, *PB*, 1982 C 81, 4-5.

¹¹³ Zie bv. Hof van Justitie, zaak 40/75 (Bertrand v. Comm.), *Jur.*, 1976, 1.

¹¹⁴ COLLE, *art. cit.*, *R.W.*, 1982-83, 2657, 2670-2671.

RECHTSPRAAK

HOF VAN CASSATIE

3e KAMER — 7 NOVEMBER 1983

Voorzitter: de h. Châtel

Raadsheer-rapporteur: de h. Vervloet

Advocaat-generaal: de h. Lenaerts

Advocaten: mrs. Houtekier en De Gryse

Ondernemingsraad — Veiligheidscomité — Beschermde werknemer — Dringende reden — Begrip — Verdere tewerkstelling tot aan de uitspraak door het arbeidsgerecht.

De werkgever wiens vordering tot aanneming van de tegen de beschermde werknemer aangevoerde dringende reden aanhangig is bij het arbeidsgerecht, is niet verplicht de werknemer intussen tewerk te stellen. Niettemin past hij de wet ook correct toe wanneer hij de belanghebbende wel tot aan de uitspraak blijft tewerkstellen.

V. en A.C.V. t/ P.

Conclusie van de advocaat-generaal Lenaerts

Het Hof moet nog maar eens trachten een mouw te passen aan een onmogelijke situatie waartoe de toepassing leidt van de ongerijmde regeling uitgevaardigd door het koninklijk besluit nr. 4 van 11 oktober 1978, volgens welke de werkgever een beschermde werknemer alleen wegens dringende reden mag ontslaan, nadat deze door het arbeidsgerecht is aangenomen.

Dat de werkgever de arbeidsovereenkomst vóór de uitspraak van het gerecht niet mag beëindigen, heeft verweerder reeds tot zijn schade ondervonden in het geschil dat geleid heeft tot het arrest van 28 april 1980¹. Wel mag hij, volgens het arrest van 1 juni 1981², de uitvoering van de arbeidsovereenkomst schorsen en de werknemer niet langer tewerkstellen.

Vraag is thans of de werkgever zich nog op een dringende reden kan beroepen, wanneer hij de werknemer toch verder laat werken.

Volgens de eisers volgt uit die houding van de werkgever dat de professionele samenwerking met de werknemer niet onmogelijk is geworden en de aangevoerde reden dus geen dringende reden is.

Bij de beoordeling van dit middel dient te worden uitgegaan van het arrest van 1 juni 1981, waarin de volgende beginselen zijn neergelegd: het ten deze toepasselijke artikel 1bis, § 2, van de Gezondheid- en Veiligheidswet wijkt niet af van het begrip «dringende reden» zoals dit omschreven is in artikel 35 van de Arbeidsovereenkomstenwet; nu de dringende reden luidens dit artikel 35 «elke professionele samenwerking tussen de werkgever en de werknemer on-

middelrijk en definitief onmogelijk maakt», is het begrip «dringende reden» als zodanig onverenigbaar met het zelfs voor korte tijd voortduren van de dienstbetrekking.

Door deze consideransen legt het Hof de vinger op de wonde en toont het het ongerijmde in de regeling duidelijk aan: enerzijds eist de dringende reden wezenlijk een onmiddellijk ontslag; anderzijds verbiedt de wet het ontslag op staande voet. Dat is intrinsiek tegenstrijdig.

Aan die tegenstrijdigheid kan niet ontkomen worden, in zoverre het gaat om het voortduren van de arbeidsovereenkomst, — dus de rechtsbetrekking tussen partijen —, omdat de wet daaromtrent formeel is: de overeenkomst mag niet beëindigd worden, zolang het arbeidsgerecht niet definitief uitspraak heeft gedaan, d.i., volgens het arrest van 24 mei 1982³ totdat de beslissing van de arbeidsrechtbank en, in geval van hoger beroep, die van het arbeidshof, waarbij de dringende reden wordt aangenomen, in kracht van gewijsde is gegaan. Zolang de dienstbetrekking voortduurt, is ook de professionele samenwerking tussen werkgever en werknemer niet definitief beëindigd; want de arbeidsovereenkomst is precies de juridische uitdrukking van die samenwerking.

In de wettelijke regeling zelf ligt derhalve besloten dat de weliswaar onmogelijk geworden samenwerking juridisch toch blijft voortduren en dat de werkgever niet het recht heeft er onmiddellijk en definitief een einde aan te maken. Hieruit volgt dus dat uit het voortduren van de rechtsbetrekking alvast niet kan worden afgeleid dat de samenwerking niet onmogelijk is geworden.

Vraag is nu of dit ook geldt ten aanzien van het voortduren van de tewerkstelling. Deze kwestie moet anders worden benaderd dan die in verband met de dienstbetrekking omdat de wet daarover met geen woord repte.

In beginsel is de werkgever ertoe verplicht de bedongen arbeid te laten verrichten zolang de dienstbetrekking duurt, tenzij de wet er anders over beslist, bijvoorbeeld tijdens de jaarlijkse vakantie. Maar aangezien de wet ten deze niet bepaalt dat de arbeidsovereenkomst van de beschermde werknemer geschorst is, is de voortzetting van de tewerkstelling de regel.

Nu heeft het Hof in zijn arrest van 1 juni 1981 wel aangenomen dat «de werkgever *niet verplicht* kan zijn de werknemer tewerk te stellen totdat het arbeidsgerecht definitief uitspraak heeft gedaan». Vermoedelijk heeft het Hof geoordeeld dat zulk een verplichting onverenigbaar zou zijn met het begrip «dringende reden». Maar kennelijk heeft het gemeend daaruit niet te kunnen afleiden dat de werkgever de beschermde werknemer niet *mag* tewerkstellen.

Hieruit volgt dus dat de werkgever de keuze heeft: hij heeft het recht de werknemer niet te laten voortwerken, maar hij heeft ook het recht de bedongen arbeid wel voort te laten verrichten. Ook wanneer hij voor verdere tewerkstelling opteert, handelt hij conform de wet. En wanneer hij gebruik maakt van het recht dat de wet hem verleent, kan men toch niet aannemen dat hij door die wettige handelwijze het hem door diezelfde wetsbepaling toegekende recht zou verliezen de werknemer wegens dringende reden te ontslaan.

¹ A.C., 1979-80, 1075.

² A.C., 1980-81, 1128, met conclusie van het openbaar ministerie, in R.W., 1981-82, 741.

Evenmin als uit het voortduren van de rechtsbetrekking kan uit de tewerkstelling dus worden afgeleid dat de samenwerking niet onmogelijk is geworden.

Ten aanzien van de tewerkstelling is de regel evenwel misschien niet zo absoluut als wat de dienstbetrekking betreft.

Omdat de werkgever de keuze heeft tussen al dan niet voortwerken, is het mogelijk — hoe theoretisch die mogelijkheid misschien ook is — dat de werkgever ermee instemt om de beschermde werknemer te laten voortwerken, niet omdat de bijzondere ontslagregeling hem dat recht geeft, maar gewoon omdat hij in de gegeven omstandigheden er zich evenmin tegen zou verzetten dat ook een niet-beschermde werknemer aan het werk zou blijven. Alsdan wordt het toch wel zeer problematisch of de samenwerking wel degelijk onmogelijk is. Dat geldt dan in dezelfde mate voor de beschermde als voor de niet-beschermde werknemer.

In de onderhavige zaak laat het arbeidshof er geen twijfel over bestaan dat verweerder eiseres is blijven tewerkstellen omwille van de bijzondere ontslagregeling voor beschermde werknemers. Derhalve heeft het wettig beslist dat uit die tewerkstelling niet volgt dat de aangevoerde reden de professionele samenwerking tussen partijen onmogelijk maakt en daarom geen dringende reden is.

Het middel faalt naar recht.

Conclusie: verwerping.

Arrest

Gelet op het bestreden arrest, op 5 januari 1983 door het Arbeidshof te Gent, afdeling Brugge, gewezen;

Over het middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 35 van de wet van 3 juli 1978 betreffende de arbeidsovereenkomsten, 1bis, § 2, eerste, tweede, derde en achtste lid, en §§ 5 en 6, van de wet van 10 juni 1952 betreffende de gezondheid en de veiligheid van de werknemers, alsmede de salubriteit van het werk en van de werkplaatsen, gewijzigd door de wet van 17 februari 1971 en het koninklijk besluit nr. 4 van 11 oktober 1978, en 5 van het Gerechtelijk Wetboek,

doordat het arrest de dringende reden aanneemt, die verweerder aanvoerde om eiseres te ontslaan zonder opzegging en zonder vergoeding met ingang van 9 april 1982, en het door eiseres gedane verzoek tot haar herplaatsing in het bedrijf met betaling van het loon vanaf 21 juni 1982 verwerpt op de volgende gronden: «Bij gebrek aan duidelijke wettelijke voorschriften inzake de bijzondere procedure is het aannemelijk dat verweerder het risico niet wou lopen dat hem voorbarige contractbreuk zou worden tegengeworpen indien hij zijn beschermde werknemster op eigen initiatief niet langer tot de werkplaats zou hebben toegelaten zonder vooraf de beslissing van het arbeidsgerecht over de al dan niet erkenning van de ingeroepen dringende reden af te wachten. Nu het niet voor betwisting vatbaar is dat het materiële feit van een bekende en bewezen loondiefstal onweerlegbaar een dringende reden tot ontslag uitmaakt, treft (verweerder), die door de lacunes in het koninklijk besluit nr. 4 van 11 oktober 1978 volkomen in het ongewisse wordt gelaten, geen verwijt voorzichtigheidshalve niet eigenmachtig tot de schorsing van de uitvoering van de arbeidsovereenkomst te hebben beslist, doch uit voorzorg de machti-

ging aan het arbeidsgerecht heeft gevraagd en afgewacht om de uitvoering van de arbeidsovereenkomst daadwerkelijk en gerechtigd te mogen schorsen in afwachting van de uitspraak over de grond van het geschil. In de onderwerpelijke materie is het aannemelijk dat, gelet op de juridische onoverkomelijke verwarring en lacunes, een vastgestelde en bekende loondiefstal door een (al dan niet) beschermde werknemer in het bedrijf gepleegd uiteraard een schoolvoorbeeld van een dringende reden uitmaakt, die het vertrouwen van de werkgever derwijze schokt dat elke verdere samenwerking tussen de litigerende partijen in de toekomst onmiddellijk en definitief onmogelijk wordt gemaakt, met dien verstande nochtans dat, wat de beschermde werknemer betreft, zoals ten deze, de werkgever de dringende reden vooraf door het arbeidsgerecht moet laten erkennen en intussentijd de arbeidsovereenkomst blijft bestaan tot een in kracht van gewijsde getreden gerechtelijke beslissing is gegeven. Onder deze optiek staat de werkgever ongetwijfeld voor een onverkomelijk dilemma. Ofwel neemt hij het initiatief de uitvoering van de arbeidsovereenkomst te schorsen, waartoe hij wettelijk niet verplicht wordt, doch waarbij de werknemer hem het verwijt kan maken de arbeidsrelaties onregelmatig verbroken te hebben wegens de eenzijdig besliste schorsing, ofwel houdt hij, in afwachting van de erkenning van de dringende reden door het arbeidsgerecht, de werknemer in dienst, waarbij hij het risico loopt dat de werknemer aanvoert, zoals ten deze, dat de verdere tewerkstelling het bewijs geleverd heeft dat de verdere samenwerking niet onmiddellijk en definitief onmogelijk was en de dringende reden derhalve niet bestaande is. Nu de bijzondere procedure niet regelt welke houding de werkgever moet aannemen ten aanzien van zijn werknemer tussen het vaststellen van de dringende reden, zoals in casu loondiefstal, en de uitspraak van het arbeidsgerecht over de al of niet erkenning ervan, kan aan de werkgever geen verwijt worden gemaakt van het feit dat hij voorzichtigheidshalve geen enkel initiatief heeft durven nemen om tijdelijk de beschermde werknemer uit het bedrijf te verwijderen, zichzelf niet heeft willen recht doen en de gerechtelijke beslissing die de door hem tegen zijn werknemer ingeroepen dringende reden al dan niet erkent, heeft afgewacht. Zelfs aangenomen dat in de praktijk de schorsing van de uitvoering van de arbeidsovereenkomst wellicht de meest voor de hand liggende logische oplossing zou zijn, is het even goed denkbaar, dat wegens de lacunes van de ter zake toepasselijke wetgeving de werkgever ten gevolge van de bestaande rechtsonzekerheid de aanwezigheid van de beschermde werknemer in weerwil geacht heeft — in afwachting van de gerechtelijke beslissing — te moeten dulden, ten einde het risico en de gewettigde vrees te ontwijken dat hem contractbreuk zou worden toegeschreven, nu de arbeidsovereenkomst in se blijft bestaan zolang hij van het arbeidsgerecht niet het fiat heeft gekregen, waarbij de dringende reden vooraf erkend wordt. (Verweerder) heeft trouwens in zijn akte van rechtsingang eveneens aan de arbeidsrechtbank de machtiging gevraagd om de uitvoering van de arbeidsovereenkomst te schorsen en bij herhaling in zijn aan eiseres gerichte brief van 23 april 1982 nogmaals uitdrukkelijk zijn

³ R.W., 1982-83, 1720.

voorbehoud (betekend) betreffende haar verdere tewerkstelling, die geenszins kan worden aangewend ter betwisting van het dringend karakter van de ingeroepen ontslagreden»;

terwijl, eerste onderdeel, onder dringende reden verstaan wordt de ernstige tekortkoming die elke professionele samenwerking tussen verweerder en eiseres onmiddellijk en definitief onmogelijk maakt; nu verweerder eiseres in zijn bedrijf heeft laten verder werken na 9 april 1982, datum waarop hij het bestaan van de door hem als dusdanig aangevoerde reden, namelijk de loondiefstal, heeft vernomen, de professionele samenwerking tussen partijen onmiddellijk noch definitief onmogelijk geworden was, zodat het arrest het begrip dringende reden niet wettig vaststelt en ten onrechte zegt dat eiseres zonder opzegging en vergoeding kon worden ontslagen (schending van de artikelen 35 van de wet van 3 juli 1978 en *1bis*, § 2, eerste, tweede, derde en achtste lid, 1°, en §§ 5 en 6, van de wet van 10 juni 1952);

tweede onderdeel, de dringende reden, waarom eiseres, plaatsvervangend lid van het comité voor gezondheid en veiligheid, kan worden ontslagen en die vooraf moet worden aangenomen door het arbeidsgerecht, elke professionele samenwerking tussen verweerder en eiseres onmiddellijk en definitief onmogelijk moet hebben gemaakt; de aard van deze dringende reden, als bepaald door artikel 35 van de wet betreffende de arbeidsovereenkomsten, niet is gewijzigd door de bepalingen van artikel *1bis*, § 2, van de wet van 10 juni 1952; dientengevolge het arrest, nu verweerder eiseres in zijn bedrijf heeft laten verder werken, ten onrechte de loondiefstal als dringend beschouwt (schending van de artikelen 35 van de wet van 3 juli 1978 en *1bis*, § 2, eerste, tweede, derde en achtste lid, 1°, en §§ 5 en 6, van de wet van 10 juni 1952);

derde onderdeel, het feit dat verweerder voorzichtigheidshalve geen enkel risico heeft willen nemen door eiseres na het ontdekken van de loondiefstal uit zijn fabriek te verwijderen gezien de lacunes van de wetgeving, noch het feit dat verweerder voorbehoud gemaakt heeft betreffende de verdere tewerkstelling, afbreuk doet aan het feit dat de partijen professioneel verder hebben samengewerkt na 9 april 1982, hetgeen het bestaan van de dringende reden uitsluit; immers de wet, ook al is ze duister of onvolledig, dient te worden toegepast en derhalve de dringende reden ten onrechte wordt aangenomen (schending van de artikelen 5 van het Gerechtelijk Wetboek, 35 van de wet van 3 juli 1978 en *1bis*, § 2, eerste, tweede, derde en achtste lid, 1°, en §§ 5 en 6, van de wet van 10 juni 1952):

(...)

Overwegende dat, krachtens artikel *1bis*, § 2, van de wet van 10 juni 1952, de werknemersafgevaardigden in het veiligheidscomité en de kandidaten bij de verkiezingen alleen wegens dringende reden kunnen worden ontslagen, wanneer die dringende reden vooraf door het arbeidsgerecht is aangenomen;

Dat deze wetsbepaling niet afwijkt van het begrip «dringende reden», zoals dit omschreven is in artikel 35 van de wet van 3 juli 1978; dat volgens dit artikel de dringende reden elke professionele samenwerking tussen de werkgever en de werknemer onmiddellijk en definitief onmogelijk maakt;

Dat evenwel, nu artikel *1bis*, § 2, van de wet van 10 juni 1952 de werkgever verbiedt de beschermde werknemer te ontslaan alvorens het arbeidsgerecht de dringende reden heeft aangenomen, de arbeidsovereenkomst blijft voortbestaan tot op het ogenblik van de in kracht van gewijsde gegane uitspraak; dat uit deze bepaling dus noodzakelijk volgt dat de werkgever niet gerechtigd is aan de professionele samenwerking met de werknemer onmiddellijk en definitief een einde te maken;

Overwegende dat de werkgever weliswaar niet verplicht is de werknemer tewerk te stellen totdat het arbeidsgerecht de dringende reden heeft aangenomen; dat hij niettemin artikel *1bis*, § 2, ook correct toepast wanneer hij de werknemer tot aan de uitspraak blijft tewerkstellen;

Dat uit de enkele omstandigheid dat de werkgever gebruik maakt van zijn aan deze bepaling ontleend recht om de werknemer verder tewerk te stellen, niet kan worden afgeleid dat de aangevoerde reden niet meer als een dringende reden kan worden aangemerkt door het arbeidsgerecht;

Dat de rechter die, zoals ten deze, vaststelt dat de werkgever de werknemer alleen is blijven tewerkstellen om zich naar de wettelijke regeling te schikken, wettig beslist dat uit deze tewerkstelling niet volgt dat de professionele samenwerking tussen partijen niet onmiddellijk en definitief onmogelijk is geworden en dat de aangevoerde reden dientengevolge geen dringende reden is;

Dat het middel niet kan worden aangenomen;

(...)

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 11 JUNI 1982

Voorzitter: de h. Janssens

Raadsheer-rapporteur: de h. Lebbe

Eerste advocaat-generaal: de h. Krings

Advocaten: mrs. Bayart en De Baeck

Voorrechten — Voorrecht van de verhuurder — Ogenblik waarop het ontstaat — Samenloop met schuldeiser die pand op de handelzaak heeft — Rang — Wijze van bepaling.

Het voorrecht van de verhuurder op al hetgeen het verhuurde huis stoffeert, bestaat zodra de huurovereenkomst is gesloten en de meubelen in het huurgoed zijn ondergebracht.

De rang van het voorrecht van de verhuurder ten aanzien van het recht van de pandhoudende schuldeiser (pand van de handelszaak), hangt af van de anterioriteit van het ene recht ten opzichte van het andere.

N.V. Brouwerij A. t/ P. en mr. Vroman q.q.

Over het middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 97 van de Grondwet, 20, meer bepaald 1°, van de Hypotheekwet van 16 december 1851, 1, 2 en 4 van de wet van 25 oktober 1919 op de inpandgeving van het handelsfonds, het disconto en de inpandgeving van de factuur, alsook de

agregatie en de expertise van de rechtstreeks voor het verbruik uitgevoerde leveringen, gewijzigd bij de artikelen 1 en 2 van het koninklijk besluit van 30 maart 1936, hetwelk bekrachtigd werd door het enig artikel van de wet van 4 mei 1936,

doordat — nadat het arrest van 26 juni 1979, met verwijzing naar het beroepen vonnis van 16 november 1977, had geconstateerd dat de eigenaars van het onroerend goed, waarin de P.V.B.A. B. haar handel had gedreven, achtereenvolgens dit goed aan verschillende vennootschappen en uiteindelijk sinds 1970 aan eiseres in huur hadden gegeven, dat genoemde P.V.B.A. opeenvolgend onderhuurder van deze verschillende hoofdhuurders was geworden, dat voor de onderhuurovereenkomst met eiseres een schriftelijk contract werd opgesteld op 17 november 1971 en geregistreerd op 7 februari 1972, dat de handelszaak van genoemde P.V.B.A. in pand werd gegeven aan de Coöp. A. volgens overeenkomst van 22 juni 1971, dat door vonnis van de Rechtbank van Koophandel te Antwerpen van 14 januari 1975 het faillissement van genoemde P.V.B.A. werd uitgesproken, dat een betwisting ontstond betreffende de vraag of het voorrecht van de pandhouder, te weten de Coöp. V. A., het voorrecht van de verhuurder, te weten eiseres, primeerde, dan wel omgekeerd, en dat verweerder P. als solidaire borg de Coöp. V. A. uitbetaalde en diens gevolg in de rechten van die vennootschap gesubrogeerd was, en nadat eiseres in haar conclusie had doen gelden, ten eerste, dat zij reeds in 1970 de onderhuurovereenkomst tussen de N.V. C. en de gefailleerde vennootschap had overgenomen, dat de onderhuurovereenkomst van 17 november 1971 zonder onderbreking gesubstitueerd werd aan de reeds bestaande onderhuurovereenkomst, dat zulks het voorrecht van de verhuurder niet kan aantasten, en, ten tweede, dat op het ogenblik van de inpandgeving van de handelszaak de pandnemer het bestaan van een huurovereenkomst kende aangezien het borderel van inschrijving op de handelszaak uitdrukkelijk het recht van huurceel vermeldt, en dat in die omstandigheden de pandhouder zich het voorrecht van de verhuurder kon zien tegenwerpen — het arrest van 26 juni 1979 beslist dat de onderhuurovereenkomst tussen eiseres en de gefailleerde vennootschap slechts sinds haar registratie op 7 februari 1972 aan derden kon worden tegengeworpen en dat daartegenover de inpandgeving van de handelszaak van de gefailleerde vennootschap tegenwerpelijk was geworden aan derden door haar overschrijving op het hypotheekkantoor, en het arrest van 17 december 1979 beslist dat eiseres het bewijs niet voerbrenkt van een vroeger aan derden tegenwerpelijke huurovereenkomst waarop zij zich tegenover de andere schuldeisers van het faillissement zou kunnen beroepen, dat haar beweringen daaromtrent dienen te worden verworpen, dat verweerder P. daartegenover de akte van inpandgeving aan derden kan tegenwerpen vanaf 3 augustus 1971, dat de voorrang, bij ontstentenis van wettelijke bepaling, dient te worden bepaald op grond van het verwezenlijken van de tegenwerpelijkheid aan derden van de akte waarop het voorrecht steunt, dat eiseres, toen zij op 17 november 1971 met de gefailleerde vennootschap de huurovereenkomst niet kon ignoreren en bewust moest zijn dat haar voorrecht van verhuurder het voorrecht van de pandhouder niet zou kunnen benadelen, en dat derhalve het voorrecht van verweerder P. dat dit van eiseres primeert,

terwijl, eerste onderdeel, het door artikel 20, meer bepaald 1°, van de Hypotheekwet ten bate van de verhuurder ingestelde voorrecht op alles wat het verhuurde goed stoffeert, aan derden tegenwerpelijk is, ook wanneer de huurovereenkomst geen vaste datum heeft, althans in zoverre zulks door gezegd artikel 20, 1°, wordt bepaald, welke wettelijke bepaling door de hoger gepreciseerde beslissingen van beide arresten wordt geschonden;

(...)

Wat het eerste onderdeel betreft:

Overwegende dat het hof van beroep, met verwijzing naar de redenen van het beroepen vonnis, aanneemt dat eiseres hoofdhuurster van het onroerend goed was sinds 1970 en dat de P.V.B.A. B., die «beurtelings onderhuurster van de verschillende hoofdhuurders was», sinds die datum onderhuurster van eiseres is;

Dat het vaststelt dat de handelszaak van de P.V.B.A. in pand werd gegeven op 22 juni 1971 en dat de inschrijving van de akte van inpandgeving op het kantoor van de hypotheek plaatsvond op 3 augustus 1971;

Overwegende dat in beide arresten wordt aangenomen dat het antwoord op de vraag of het voorrecht van de verhuurder dan wel het recht van de pandhouder de voorrang geniet, afhangt van de datum waarop die rechten tot stand zijn gekomen;

Overwegende dat in beide arresten echter ook wordt aangenomen dat het voorrecht van de verhuurder slechts «bestaat» vanaf het moment waarop het huurcontract tegenwerpelijkheid verworven heeft tegenover derden, dit is, volgens de arresten, vanaf de registratie; dat het hof van beroep hieruit afleidt dat, nu het huurcontract, gesloten tussen eiseres en de P.V.B.A., pas geregistreerd werd op 7 februari 1972, het recht van de pandhouder van de handelszaak ouder is en derhalve voorrang geniet;

Overwegende dat artikel 20, 1°, van de Hypotheekwet bepaalt dat de huur- en pachtgelden van onroerende goederen bevoorrecht zijn op de vruchten van de oogst van het jaar en op de waarde van al hetgeen het verhuurde huis of de hoeve stoffeert en van al hetgeen tot de exploitatie van de hoeve dient, en wel: indien het een huis betreft, voor de twee vervallen jaren, daarenboven voor het lopende jaar, alsmede voor het jaar dat daarop volgt en zelfs, indien de huurcontracten authentiek zijn of indien zij onderhands zijnde, een vaste dagtekening hebben, voor al hetgeen nog moet vervallen;

Overwegende dat het door die wetsbepaling ingestelde voorrecht van de verhuurder op al hetgeen het verhuurde huis stoffeert, bestaat zodra de huurovereenkomst is gesloten en de meubelen in het huurgoed zijn ondergebracht;

Overwegende dat het opstellen van een akte tot bewijs van de huurovereenkomst en de registratie van die akte geen vereisten zijn voor de tegenwerpelijkheid, tegenover derden, van de huurovereenkomst zelf, noch van het eruit voortvloeiende voorrecht van de verhuurder als zodanig; dat de registratie weliswaar, krachtens genoemde wetsbepaling, medebepalend is voor de omvang van de schuldverordering die door het voorrecht is gewaarborgd; dat zij evenwel geen formaliteit is die voor de bekendmaking van de huurovereenkomst is vereist; dat derhalve derden, ook afgezien van die formaliteit, het bestaan van de overeenkomst en van het eraan verbonden voorrecht, eventueel beperkt wat

de omvang van de gewaarborgde schuldvordering betreft, moeten erkennen;

Overwegende dat hieruit volgt dat, zo het arrest terecht aanneemt dat de rang van het voorrecht van de verhuurder ten aanzien van het recht van de pandhoudende schuldeiser, afhangt van de anterioriteit van het ene recht ten opzichte van het andere, voor het bepalen van de datum waarop het voorrecht van de verhuurder is ontstaan evenwel niet de datum van de registratie van de huurceel maar de werkelijke datum waarop de huurovereenkomst uitvoering heeft gekregen en de meubelen in het huurgoed zijn gebracht, determinerend zijn;

Overwegende dat het hof van beroep derhalve, door in beide arresten te oordelen dat het bestaan zelf van het voorrecht van eiseres afhankelijk is van de registratie van de huurceel en door, in het arrest van 17 december 1979, om die reden te beslissen dat het recht van eerste verweerder voorrang heeft op het voorrecht van eiseres, genoemd artikel 20, 1°, van de Hypotheekwet schendt;

Dat het onderdeel gegrond is;

(...)

NOOT—Zie de annotaties van F. Glansdorff, *J.T.*, 1983, 236, en J. Verbist, *T.B.H.*, 1983, 343.

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 2 DECEMBER 1983

Voorzitter: de h. Soetaert

Raadsheer-rapporteur: de h. Caenepeel

Advocaat-generaal: mevr. Liekendael

Advocaten: mrs. De Gryse en Houtekier

Faillissement — Vennootschap onder firma — Faillissement van de vennoten.

Alle vennoten van een vennootschap onder firma hebben de hoedanigheid van koopman. De faillietverklaring van een vennootschap onder firma houdt de vaststelling in dat alle vennoten opgehouden hebben te betalen en dat hun krediet geschokt is.

B. en M. t/ Mrs. Verschuere en Miguet q.q.

Gelet op het bestreden arrest, op 22 juni 1982 door het Hof van Beroep te Antwerpen gewezen;

(...)

Over het tweede middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 437, inzonderheid eerste en tweede lid, 442, inzonderheid derde lid, van de wet van 18 april 1851 over het faillissement, de bankbreuk en het uitstel van betaling, die boek III van het Wetboek van Koophandel vormt, 1 van de wet van 15 december 1872, die de titels I tot IV van boek I van het Wetboek van Koophandel inhoudt, dit artikel als gewijzigd door artikel 1 van de wet van 3 juli 1956,

doordat het arrest het beroepen vonnis bevestigt op grond van de overwegingen: «dat iedere vennoot onder gemeenschappelijke naam handelaar is; daar immers de vennoten in een dergelijke vennootschap hoofdelijk aanspra-

kelijk zijn voor al de verbintenissen van de vennootschap, hebben die vennoten altijd persoonlijk belang bij de daden van koophandel der vennootschap; (...) dat de hoedanigheid van handelaar van elke vennoot onder gemeenschappelijke naam tot gevolg heeft dat het faillissement van de vennootschap ook dat van de vennoten meebrengt; dat derhalve het bestreden vonnis — waarbij appellanten failliet werden verklaard — principieel overbodig lijkt; dat deze principiële overbodigheid trouwens alleszins ook zou kunnen blijken uit het effect van artikel 17 van de Vennootschapswet; echter dat, waar (1) uit het faillissementsvonnis van 17 februari 1981 niet expliciet blijkt dat daarin Bau-Handelsgrund GmbH onderkend wordt als een vennootschap onder gemeenschappelijke naam en waar (2) deze vennootschap zoals supra werd onderstreept opgetreden is als een onregelmatige vennootschap, het aangewezen was en blijft appellanten failliet te verklaren».

terwijl, krachtens artikel 437 van de Faillissementswet slechts een handelaar die ophoudt te betalen en waarvan het krediet aan het wankelen is gebracht, failliet kan worden verklaard en, luidens artikel 442, derde lid, van de Faillissementswet het tijdstip waarop opgehouden werd te betalen, behoudens de in artikel 613 vervatte en ten deze niet toepasselijke uitzondering, niet mag worden bepaald op een datum die het vonnis van faillietverklaring méér dan zes maanden voorafgaat; derhalve, overeenkomstig deze wetsbepalingen, de eisers slechts failliet konden worden verklaard zo vaststond dat zij zes maanden vóór de datum van het faillissementsvonnis handelaars waren, en dus, gezien artikel 1 van de wet van 15 december 1872 als gewijzigd door artikel 1 van de wet van 3 juli 1956, daden van koophandel verrichtten, zodat het arrest, door het faillissement van de eisers te bekrachtigen zonder vast te stellen dat de eisers in de periode van zes maanden vóór het faillissementsvonnis daden van koophandel verrichtten, niet wettelijk verantwoord is en schending inhoudt van de in het middel ingeroepen wetsbepalingen:

Overwegende dat alle vennoten van een vennootschap onder firma de hoedanigheid van koopman hebben; dat de faillietverklaring van een vennootschap onder firma de vaststelling inhoudt dat alle vennoten opgehouden hebben te betalen en dat hun krediet geschokt is;

Overwegende dat het arrest vaststelt dat de G.m.b.H. Bau-Handelsgrund een vennootschap onder firma was, dat de eisers er vennoten van waren en dat de vennootschap bij vonnis van 17 februari 1981 failliet werd verklaard; dat het arrest derhalve niet meer behoefde na te gaan of de eisers koopman waren op de dag dat zij persoonlijk failliet verklaard werden en of ze daden van koophandel verricht hadden in de periode van zes maanden vóór het vonnis dat hen failliet verklaart;

Dat het middel faalt naar recht;

(...)

NOOT—Zie Cass., 19 december 1938, *Pas.*, 1938, I, 383; Cass., 17 juni 1976, *R.W.*, 1976-77, 2141.

HOF VAN CASSATIE

3e KAMER — 25 APRIL 1983

Voorzitter : de h. Meeùs

Raadsheer-rapporteur : de h. Rauws

Advocaat-generaal : de h. Lenaerts

Advocaten : mrs. Bützler en Bayart

Ziekte- en invaliditeitsverzekering — Ziekenfondsen — Vrije invaliditeitsverzekering — Individuele leden van ziekenfonds — Rechtsband met ziekenfonds en verbond.

De vaststelling van de rechter dat een verbond van ziekenfondsen, krachtens zijn statuten en die van een der aangesloten ziekenfondsen, slechts invaliditeitsuitkeringen aan de individuele leden van dat ziekenfonds uitkeert uit oorzaak van de aansluiting van het ziekenfonds en zolang ze duurt, is niet strijdig met de bepalingen van de (thans opgeheven) wet van 5 mei 1912 tot verlening van premieën aan onderlinge invaliditeitskassen.

Algemeen Vlaams Ziekenfonds t/ B., Interprofessioneel Mutualistisch Verbond en Verbond van Neutrale Ziekenfondsen

Gelet op het bestreden arrest, op 19 februari 1982 door het Arbeidshof te Antwerpen, afdeling Hasselt, gewezen ;

Over het eerste middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 97 van de Grondwet, 1134, 1319, 1320, 1322 van het Burgerlijk Wetboek, 2 en 3 van de wet van 5 mei 1912 tot verlening van premieën aan de onderlinge invaliditeitskassen,

doordat het arrest eerste verweerders oorspronkelijke vordering, ertoe strekkend vanaf 1 januari 1979 betaling te verkrijgen van daguitkeringen wegens arbeidsongeschiktheid uit hoofde van een vrijwillige aanvullende verzekering, gegrond verklaart tegen eiser en ongegrond tegen tweede verweerder, en tevens eiser veroordeelt tot het aanleggen van reserves om de verstrekking van de litigieuze uitkeringen te verzekeren, op grond van onder meer de volgende overwegingen: «de invaliditeitsverzekering in kwestie steunt onrechtstreeks op de wet van 23 juni 1894 in zoverre deze de ziekenfondsen als primaire organisaties instelt en hen toestaat verbonden te stichten om de dienst van langer lopende prestaties te dragen; zij steunt rechtstreeks op de wet van 5 mei 1912 aangezien zij uitkeringen van lange duur verschaft en bijgevolg door het verbond georganiseerd wordt; uit de statuten van het Interprofessioneel Mutualistisch Verbond (voorheen Interprofessioneel Verbond van Onzijdige Ziekenfondsen, daarna Verbond Inter 514 genoemd), inzonderheid de artikelen 4 en 7 (vroeger 5 en 8) en de statuten van het Algemeen Vlaams Ziekenfonds Limburg, inzonderheid de artikelen 2 en 4, treedt naar voren dat het verbond de ziekenfondsen als aangeslotenen heeft en dat het de uitkeringen van de invaliditeitsverzekering aan de leden van ziekenfondsen verschaft uit oorzaak van de aansluiting van het ziekenfonds bij het verbond en bijgevolg zolang de aansluiting duurt»,

terwijl, (...)

derde onderdeel, indien het arrest aldus beslist dat geen rechtstreekse overeenkomst tot stand kwam tussen eerste en

tweede verweerder, die beslissing onverenigbaar is met de overwegingen dat «de invaliditeitsverzekering in kwestie door het verbond georganiseerd wordt» en dat het verbond de uitkeringen van de invaliditeitsverzekering rechtstreeks aan de leden van de ziekenfondsen verschaft (schending van artikel 97 van de Grondwet), evenals met de ter zake geldende wetsbepalingen, die volgens het arrest ten deze toepasselijk zijn, en luidens welke een onderlinge invaliditeitskas, ten einde gerechtigd te zijn op de jaarlijkse regeringssubsidies, aan haar leden uitkeringen verschaft in geval van, onder meer, arbeidsongeschiktheid, en eveneens rechtstreeks van haar leden bijdragen ontvangt, wat het bestaan van een rechtstreekse overeenkomst impliceert (schending van de artikelen 2 en 3 van de wet van 5 mei 1912);

(...)

Wat het derde onderdeel betreft :

Overwegende dat het arbeidshof in de in het middel geciteerde consideransen vaststelt dat, zo de invaliditeitsverzekering door tweede verweerder wordt georganiseerd, uit diens statuten en uit die van eiser naar voren treedt dat het verbond, tweede verweerder, de ziekenfondsen als aangeslotenen heeft, en dat het aan de individuele leden van die fondsen uitkeringen verstrekt uit oorzaak van die aansluiting en zolang ze duurt ;

Dat die vaststelling niet onverenigbaar is met het oordeel dat tussen eerste en tweede verweerder geen rechtstreekse overeenkomst tot stand was gekomen ;

Overwegende dat de litigieuze vaststelling evenmin onverenigbaar is met de bepalingen van de artikelen 2 en 3 van de wet van 5 mei 1912 tot verlening van premieën aan de onderlinge invaliditeitskassen ;

Overwegende dat, krachtens artikel 3 van de wet van 23 juni 1894 houdende herziening van de wet van 3 april 1851 op de maatschappijen van onderlinge bijstand, de erkende onderlinge fondsen — zoals de ziekenfondsen — zich kunnen verenigen tot verbonden, onder andere, met het doel gemeenschappelijk hun diensten te organiseren; dat de regering, krachtens de voormelde wet van 5 mei 1912, jaarlijkse toelagen toekende aan de «onderlinge invaliditeitskassen», dit zijn verbonden van ziekenfondsen en bepaalde individuele ziekenfondsen, in zoverre ze tot doel hadden uitkeringen wegens langdurige arbeidsongeschiktheid te doen ;

Overwegende dat, hoewel in de artikelen 2 en 3 van voormelde wet van 1912, met betrekking tot de subsidiëring, de termen «werkende leden» en «zieke of invalide leden» van de onderlinge invaliditeitskassen worden gebezigd, zulks in rechte niet inhoudt dat de aanspraken van de individuele ziekenfondsleden op de invaliditeitsuitkeringen verstrekt door het verbond waartoe hun ziekenfonds behoort, voortvloeien uit een rechtstreekse overeenkomst tussen elk van hen en dat verbond ;

(...)

HOF VAN CASSATIE

3e KAMER — 25 OKTOBER 1982

Voorzitter : de h. Meeùs

Raadsheer-rapporteur : de h. Sury
 Advocaat-generaal : de h. Lenaerts
 Advocaten : mrs. Bayart en Bützler

Ziekte- en invaliditeitsverzekering zelfstandigen — Uitkeringen — Vermindering met door andere wetgeving wegens arbeidsongeschiktheid toegekende sommen — Andere oorzaak van de arbeidsongeschiktheid.

In de regeling voor zelfstandigen vindt vermindering van de arbeidsongeschiktheidsuitkeringen plaats wanneer de ongeschiktheid, waarvoor in een andere wetgeving sommen aan de gerechtigde worden toegekend, een andere oorzaak heeft dan die waardoor het recht op arbeidsongeschiktheidsuitkering ontstaat.

Landsbond der Christelijke Mutualiteiten t/ M.

Gelet op het bestreden arrest, op 6 april 1981 door het Arbeidshof te Brussel gewezen ;

(...)

Overwegende dat artikel 29 van het koninklijk besluit van 20 juli 1971 een regeling van vermindering van de arbeidsongeschiktheidsuitkeringen voor zelfstandigen uitvaardigt, welke afwijkt van de regeling voor werknemers die is neergelegd in artikel 70, § 2, eerste lid, van de wet van 9 augustus 1963 ; dat de draagwijdte van deze laatste regeling niet bepalend is voor de uitlegging van genoemd artikel 29 ;

Overwegende dat artikel 29, § 1, 4°, van het koninklijk besluit van 20 juli 1971 bepaalt : «De uitkeringen worden verminderd met het bedrag van de sommen aan de gerechtigde toegekend om in zijn hoofde de arbeidsongeschiktheid te vergoeden voortvloeiende uit lichamelijke schade, van fysische of mentale aard, hetzij krachtens een Belgische of buitenlandse wetgeving, hetzij krachtens het gemeene recht» ;

Dat zowel uit de bewoordingen van deze bepaling als uit de opzet van de gehele § 1 van artikel 29 blijkt dat die vermindering ook toepassing vindt, wanneer de arbeidsongeschiktheid waarvoor de bedoelde sommen worden toegekend, een andere oorzaak heeft dan die waardoor recht op arbeidsongeschiktheidsuitkering met toepassing van het koninklijk besluit van 20 juli 1971 ontstaat ;

Dat het arrest, door te beslissen zoals in het middel vermeld, artikel 29, § 1, 4°, van het koninklijk besluit van 20 juli 1971 schendt ;

(...)

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 14 OKTOBER 1983

Voorzitter-rapporteur : de h. Janssens
 Advocaat-generaal : de h. Declercq
 Advocaat : mr. Houtekier

Overeenkomst — Oorzaak — Ongeoorloofde oorzaak — Nietigheid van de gehele overeenkomst.

Wanneer aan een koper op de factuur kwijting is verleend van een voorschot en de partijen in een tegenbrief hebben verklaard dat dit voorschot in werkelijkheid niet is betaald, dit alles met de bedoeling de wet tot regeling van de verkoop op afbetaling en van zijn financiering te ontduiken, is de gehele overeenkomst die de partijen ertoe gebracht heeft, enerzijds de verkoper, kwijting te verlenen voor een voorschot, anderzijds de koper, schriftelijk te erkennen dat het voorschot niet betaald is, nietig wegens een ongeoorloofde oorzaak.

S. t/ Van G.

Gelet op het bestreden arrest, op 27 april 1982 door het Hof van Beroep te Antwerpen gewezen ;

Over het middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 6.1 van het Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, ondertekend op 4 november 1950 te Rome, goedgekeurd door de wet van 13 mei 1955, 1131, 1133, 1134, 1231 van het Burgerlijk Wetboek en van het algemeen rechtsbeginsel van de eerbied van de rechten van de verdediging,

doordat het arrest de door eiser ingestelde hoofdvordering slechts gegrond verklaart ten belope van 16.130 frank en de tegeneis van verweerder gegrond verklaart ten belope van 75.000 frank, zodat, met toepassing van de gerechtelijke schuldvergelijking, eiser veroordeeld wordt om aan verweerder de som te betalen van 75.000 frank - 16.130 frank = 58.870 frank, op grond : dat met betrekking tot de door eiser thans voorgebrachte tegenbrief van 20 september 1974 slechts twee mogelijkheden onder ogen kunnen worden gezien, namelijk dat dit stuk ofwel vals of vervalst is (zoals verweerder beweert), ofwel echt (zoals eiser beweert) moet zijn ; dat in het eerstgenoemde geval dient te worden aangenomen dat het op de factuur nr. 74/523 vermelde voorschot van 75.000 frank, het dienaangaande op klacht van eiser ingesteld strafrechtelijk onderzoek geseponeerd zijnde, werkelijk door verweerder betaald is ; dat echter zelfs in het tweede geval — waarin luidens artikel 1321 van het Burgerlijk Wetboek de tegenbrief tussen de contracterende partijen in principe gevolg kan hebben — nader dient te worden onderzocht of de daarin vervatte geheime overeenkomst een veinzigerij ten opzichte van voormelde factuur inhoudt, die geoorloofd is ; dat, in de stelling van eiser zelf en volgens de bewoordingen van de tegenbrief, dit stuk dient als bewijs (tussen partijen) dat het op de factuur van 20 september 1974 vermelde voorschot niet betaald is en deze factuur slechts werd opgemaakt om te dienen als een aanvraag van financiering ; dat derhalve, indien de tegenbrief als echt en de gemeenschappelijke bedoeling van partijen moet worden beschouwd, duidelijk is dat, bij de geheime overeenkomst, de contracterende partijen gehandeld hebben met het opzet enerzijds om — door aan verweerder een kredietwaardigheid toe te kennen die hij niet bezat — eventueel derden — kredietverleners te benadelen, anderzijds om — onder meer door bij geheime overeenkomst het op de factuur vermelde voorschot te herroepen — van dwingende aard zo niet van openbare orde zijnde bepalingen van de wet van 9 juli 1957 tot regeling van de verkoop op afbetaling en van zijn financiering te ontduiken ; dat in die omstandigheden de in de tegenbrief opgenomen overeenkomst aangegaan werd uit een ongeoorloofde — want door

de wet verboden en alleszins met de openbare orde strijdige — oorzaak en dus een van de voor haar rechtsgeldigheid vereiste voorwaarden mist (de artikelen 1131 en 1133 van het Burgerlijk wetboek), zodat zij in afwijking van artikel 1321 van het Burgerlijk Wetboek niet alleen niet werkt tegen derden, doch ook tussen de contracterende partijen geen gevolg kan hebben; dat uit het voorgaande blijkt dat, zelfs indien in het tweede aangehaalde geval de respectievelijk door partijen gevraagde onderzoeksmaatregelen de echtheid van de tegenbrief zouden bevestigen, geen rekening kan worden gehouden met de in dit stuk opgenomen geheime overeenkomst en ten opzichte van de factuur gepleegde simulatie, zodat ook in dat geval alleen de op de factuur vermelde betaling van het voorschot van 75.000 frank in aanmerking kan worden genomen en de tegeneis van verweerder gegrond is,

terwijl, eerste onderdeel, verweerder zich in zijn conclusie in hoger beroep beperkt had tot de betwisting van de echtheid van de door eiser voorgebrachte tegenbrief en er zich geenszins op beroepen had dat deze indruiste tegen de openbare orde of de goede zeden; het arrest, door de ongeldigheid van de tegenbrief van ambtswege op te werpen en af te leiden uit het feit dat hij een ongeoorloofde oorzaak had, daar deze tegenbrief vermeend krediet aan verweerder verleende en indruiste tegen de wetgeving op de financiering, zonder aan eiser de mogelijkheid te geven zich daarop te verdedigen, het recht van verdediging miskent en eiser geen eerlijk proces gehad heeft (schending van artikel 6.1 van de Europese Conventie en van het algemeen rechtsbeginsel);

tweede onderdeel, het feit dat de tegenbrief van 20 september 1974, waarbij de partijen overeenkwamen dat deze brief diende als bewijs dat de op de factuur van 20 september 1974 vermelde voorschot van 75.000 frank niet werd betaald en de factuur slechts opgemaakt werd om te dienen als aanvraag voor financiering, nietig is wegens ongeoorloofde oorzaak, eveneens de nietigheid meebrengt van de op de factuur nr. 74/523 vermelde betaling van 75.000 frank; immers, de beide overeenkomsten, zowel de uiterlijke als de geheime, op hetzelfde slaan, namelijk de betaling van 75.000 frank, en dezelfde oorzaak hebben, namelijk de bedoeling aan verweerder een vermeende kredietwaardigheid toe te kennen en de wet op de financiering te ontduiken (schending van de artikelen 1131, 1133, 1134 en 1231 van het Burgerlijk Wetboek);

derde onderdeel, het arrest, na vastgesteld te hebben dat de geheime overeenkomst nietig is omdat ze indruist tegen de wetgeving op de financiering en aan verweerder een vermeend krediet toekende, ten onrechte eiser veroordeelt om het bedrag van 75.000 frank te betalen, zonder na te gaan of de bescherming van de sociale orde al dan niet deze betaling vereist; dientengevolge de bestreden beslissing niet wettelijk verantwoord is (schending van de artikelen 1131 en 1133 van het Burgerlijk Wetboek):

Wat het tweede onderdeel betreft:

Overwegende dat, in de onderstelling dat aan een koper op de factuur kwijting wordt verleend van een voorschot en dat de partijen in een tegenbrief verklaren dat bedoeld voorschot in werkelijkheid niet werd betaald, dit alles met de bedoeling de wetgeving tot regeling van de verkoop op afbetaling en van zijn financiering te ontduiken, de gehele

overeenkomst die de partijen ertoe gebracht heeft, enerzijds de verkoper, kwijting te verlenen voor een voorschot, anderzijds de koper, schriftelijk te erkennen dat het voorschot niet werd betaald, nietig is wegens een ongeoorloofde oorzaak;

Overwegende dat ten deze het hof van beroep enerzijds oordeelt dat de kwitantie op de factuur voor waar kan worden gehouden, om de enkele reden dat, hoe dan ook, zelfs zo de tegenbrief echt zou zijn, hij dan toch nietig zou zijn en de kwitantie op de factuur geldig zou blijven; dat het anderzijds vaststelt «dat de factuur slechts werd opgemaakt om te dienen als een aanvraag van financiering»;

Dat het arrest aldus de artikelen 1131 en 1133 van het Burgerlijk Wetboek schendt;

Dat het onderdeel gegrond is;

Overwegende dat de andere onderdelen evenmin als het tweede middel tot een ruimere cassatie kunnen leiden;

Om die redenen, vernietigt het arrest behalve in zoverre het uitspraak doet op de vordering van eiser; verwerpt de voorziening voor het overige.

HOF VAN BEROEP TE BRUSSEL

3e KAMER — 25 MEI 1982

Voorzitter: de h. De Schrevel

Raadsheren: de h. Kebers en mevr. Declerck

Advocaat-generaal: de h. Geyskens

Advocaten: mrs. Debeuckelaere loco Heyvaert en Vander-vondelen

Burgerlijke rechtspleging — Echtscheiding op grond van bepaalde feiten — Zelfstandigheid van hoofd- en tegeneis tot echtscheiding — Verval van het hoger beroep bij gebrek aan kennisgeving aan de griffier — Incidenteel hoger beroep.

De kennisgeving van het hoger beroep tegen een vonnis waarbij echtscheiding wordt toegestaan, is verplicht, zelfs indien de echtscheiding ten nadele van beide partijen is toegestaan.

Hoofd- en tegeneis tot echtscheiding zijn volkomen onafhankelijk van elkaar en bewaren ieder hun zelfstandigheid. Hieruit volgt dat, hoewel de rechterlijke beslissing in één en dezelfde akte wordt uitgesproken, het toch om twee verschillende beslissingen gaat betreffende twee verschillende vorderingen.

Indien een principaal hoger beroep wordt ingesteld tegen één van de beslissingen, is het incidenteel hoger beroep tegen de andere beslissing ontoelaatbaar.

L. t/ C.

Overwegende dat de beroepen ingesteld door beide partijen betrekking hebben op verschillende beslissingen vervat in hetzelfde vonnis; dat de zaken verknocht zijn en het derhalve past de zaken nrs. A.R. 1557/80 en A.R. 1702/80 samen te voegen;

Overwegende dat ter zitting van 28 april 1982 partij L.

verklaart «voorlopig» af te zien van het hoger beroep aangaande de voorlopige maatregelen betreffende het kind en de bijdrage; dat ze tevens de verwijzing vraagt naar de algemene rol wat betreft de uitkering na echtscheiding;

Overwegende dat het bestreden vonnis de echtscheiding de plano heeft toegestaan ten nadele van beide partijen, de eis van Lydia L. tot uitkering na echtscheiding afwees en de bijdrage van Jean Claude C. in de kosten van onderhoud en opvoeding van het gemeenschappelijk kind Jessika, geboren op 29 februari 1972, en waarvan de hoede aan de moeder werd toevertrouwd, bepaalde op 5.000 frank per maand, geïndexeerd;

Betreffende de toelaatbaarheid van de hogere beroepen

Hoger beroep ingeleid door partij C. bij verzoekschrift van 24 juli 1980 in de zaak A.R. 1702/80

Overwegende dat het hoger beroep ingesteld door Jean Claude C. bij verzoekschrift neergelegd op 24 juli 1980 niet is aangezegd aan de griffier van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Brussel;

Overwegende dat appellant beweert dat hij niet verplicht was zijn hoger beroep aan te zeggen aangezien het er niet toe strekt het vonnis teniet te doen in zoverre het de «echtscheiding» toestond in zijn voordeel, doch alleen in zoverre op tegeneis de echtscheiding eveneens toegelaten werd in zijn nadeel; dat naar zijn mening in dit geval de aanzegging overbodig was;

Overwegende dat Lydia L. verklaart zich hieromtrent te gedragen naar de wijsheid van het hof;

Overwegende dat het bestreden vonnis in zijn motieven de echtscheiding enerzijds ten nadele van Lydia L. toelaat en anderzijds ten nadele van Jean Claude C., terwijl het dispositief vermeldt dat de echtscheiding toegestaan wordt «ten nadele van beide partijen»;

Overwegende dat het vonnis uitspraak doet over twee afzonderlijke vorderingen ieder strekkend tot het toelaten van de echtscheiding met als gevolg dat hoger beroep openstaat tegen de beslissing over ieder van deze beide vorderingen;

Overwegende dat artikel 1273 Ger. W. bepaalt dat «ieder beroep tegen een vonnis waarbij echtscheiding wordt toegestaan op straffe van verval, binnen acht dagen na de dag waarop het is ingesteld, bij deurwaardersexploot ter kennis wordt gebracht van de griffier van de rechtbank die de bestreden beslissing heeft gewezen»;

Overwegende dat deze verplichting tot aanzegging bijgevolg op «ieder» beroep afzonderlijk toepasselijk is, zowel op het hoofdberoep als op het incidenteel beroep betreffende de echtscheiding zelf;

Overwegende dat zulks in casu diende te gebeuren door partij C., ook al had Lydia L. het door haar ingesteld beroep reeds aangezegd, dit op 11 juli 1980; dat de omstandigheid dat Jean Claude C. de beslissing die de echtscheiding toelaat in zijn voordeel aanvaardt, hem evenmin vrijstelt zijn hoger beroep aan te zeggen (Brussel, 8 juni 1971, *Pas.*, 1971, II, 302);

Dat ingevolge de algemene draagwijdte van artikel 1273 Ger. W. Jean Claude C. vervallen dient te worden verklaard van zijn hoger beroep ingesteld bij verzoekschrift neergelegd ter griffie van het hof op 24 juli 1980;

Overwegende dat het hoger beroep daarenboven laattijdig werd ingesteld, daar het bestreden vonnis op 11 juni 1980 werd betekend;

Incidenteel beroep ingesteld door partij C.

Overwegende dat Jean Claude C. bij aanvullende conclusie neergelegd ter griffie op 12 maart 1982 incidenteel beroep instelt tegen het vonnis in zoverre de echtscheiding in zijn nadeel werd toegelaten;

Dat hij meent dat ingevolge artikel 1054 Ger. W. zijn incidenteel beroep moet worden toegelaten;

Overwegende dat, hoewel volgens artikel 1054 Ger. W. de gedaagde in hoger beroep te allen tijde incidenteel beroep kan instellen, zelfs wanneer hij het vonnis zonder voorbehoud heeft betekend of er vóór de betekening in berust heeft, deze bepaling ter zake niet kan worden toegepast;

Dat het hoger beroep van partij C. geen betrekking heeft op de vordering die het voorwerp uitmaakt van het hoger beroep ingesteld door partij L.;

Dat ieder van deze beroepen betrekking heeft op een verschillende vordering;

Dat de beide eisen tot echtscheiding volkomen onafhankelijk zijn van elkaar en dat ze ieder hun eigen zelfstandigheid bewaren (Cass., 5 december 1963, *Pas.*, 1964, I, 370, met noot W.G.; Cass., 4 mei 1971, *Pas.*, 1972, I, 806))

Dat het gevolg van deze zelfstandigheid van iedere vordering tot echtscheiding is dat, hoewel de rechterlijke beslissing in één en dezelfde akte wordt uitgesproken, het toch om twee verschillende beslissingen gaat betreffende twee verschillende vorderingen;

Overwegende dat het «vonnis» waartegen partij C. hoger beroep instelt bij conclusie op 12 maart 1982 neergelegd, door deze partij zelf op 11 juni 1980 werd betekend;

Dat derhalve het hoger beroep buiten de wettelijke termijn werd ingesteld;

Overwegende daarenboven dat het niet mogelijk is in de vorm van een «incidenteel beroep» een vordering in te stellen die voordien op onregelmatige wijze werd ingesteld bij wijze van hoofdberoep;

Dat het niet meer ontvankelijk is (Ger. W. art. 1051, 2e lid);

(...)

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

7e KAMER — 5 NOVEMBER 1982

Voorzitter: de h. Weyens

Raadsheren: de hh. Lebeer (rapporteur) en De Peuter

Advocaat-generaal: de h. Vervliet

Advocaat: mr. Lenaerts

Strafvordering — Hoger beroep — Maatregel van inwendige aard.

De beslissing van de correctionele rechtbank waarbij het verzoek tot confrontatie van de verdachte met een andere

persoon als een incident bij de grond van de zaak gevoegd wordt is een beslissing of een maatregel van inwendige orde in de zin van art. 1046 Ger. W. die niet vatbaar is voor hoger beroep.

Van R.

Overwegende dat het door beklagde ingestelde hoger beroep gericht is tegen de beschikking vermeld in het proces-verbaal van openbare terechtzitting van 7 juni 1982, waarbij de correctionele rechtbank beslist heeft het opgeworpen incident bij de grond van de zaak te voegen en de zaak in voortzetting gesteld heeft op de «zitting van heden»;

Overwegende dat het incident betreft de gevraagde confrontatie tussen beklagde Van R. en H.;

Overwegende dat de beschikking een beslissing of maatregel van inwendige aard inhoudt in de zin van art. 1046 van het Gerechtelijk Wetboek;

Overwegende dat beklagde in feite een onderzoeksmaatregel vraagt aan de rechtbank maar deze door de genomen beslissing niet geweigerd werd, daar het oordeel daarover uitgesteld werd tot bij de behandeling ten gronde in voortzetting;

Overwegende dat de beslissing a quo aan beklagde dit verdedigingsmiddel niet ontnemt noch bemoeilijkt en dat hij geen actueel nadeel ondervindt;

Overwegende dat, waar beklagde in zijn conclusie de gevraagde confrontatie beschrijft, zulks verder hier niet ter zake is;

Overwegende dat het hoger beroep geldig naar de vorm is en tijdig, maar niet toelaatbaar;

(...)

NOOT—Beslissingen of maatregelen van inwendige aard

1. Art. 1046 Ger. W. somt enkele voorbeelden op van beslissingen of maatregelen van inwendige aard: de bepaling van de rechtsdag, het uitstel, de weglating van de rol en de doorhaling.

Het zijn beslissingen van administratieve aard, die de werking van de betrokken rechtbank aanbelangen, maar die in geen geval de belangen van de partijen kunnen schaden. Indien een dergelijke maatregel van die aard is dat ze een partij kan benadelen of indien een dergelijke beslissing een beoordeling van een feitenkwestie of de oplossing van een rechtsvraag impliceert, dan zou alsnog verzet of hoger beroep kunnen worden ingesteld (Brussel, 9 mei 1973, *Pas.*, 1973, II, 149; Cass., 27 mei 1975, *Pas.*, 1975, I, 922, met noot van A. Ballet; R. Declercq, «Raakvlakken gerechtelijk privaatrecht-straftprocesrecht», *T.P.R.*, 1980, 58).

2. Om vast te stellen of het al dan niet om een beslissing van inwendige aard gaat, moet de rechter bijgevolg vooraf onderzoeken waarover de eerste rechter zich heeft uitgesproken.

Het hof begint dus met een analyse van het verzoek. Zeer terecht wordt aangenomen dat de confrontatie een onderzoeksmaatregel is die door de eerste rechter niet werd afgewezen, maar ook niet werd toegestaan. Door het incident bij de grond te voegen, heeft de eerste rechter in feite geoordeeld dat het nog te vroeg was om een beslissing hieromtrent te nemen en heeft hij aangenomen dat het raad-

zaam was om zich pas uit te spreken op het ogenblik dat over de zaak zelf wordt beslist.

3. Het voegen van een incident bij de grond van de zaak is in beginsel een beslissing van inwendige aard, maar ten deze heeft het hof ook nagegaan of er niet impliciet over een feitelijke vraag of over een rechtsvraag beslist werd.

Ook beslissingen inzake de ontvankelijkheid van een verzet of een hoger beroep zijn in beginsel beslissingen van inwendige aard. Door deze beslissing uit te stellen of door de betwisting omtrent de ontvankelijkheid bij de grond van de zaak te voegen worden uiteraard de belangen van de betrokken partijen niet geschaad. Uitstel van de behandeling, voortzetting van de zaak, opschorting van de beslissing over de ontvankelijkheid kunnen in feite nadelig uitvallen voor de verdachte die zich in voorhechtenis bevindt, maar deze hechtenis is geen nadelig gevolg van de beslissing van de strafrechter die de zaak behandelt. In sommige gevallen kan de verdachte zijn voorlopige invrijheidstelling vragen, in andere gevallen kan hij slechts een beroep op het plichtsbef van de rechter doen om de behandeling te bespoedigen, zonder dat zulks hem het recht verleent om verzet of hoger beroep in te stellen.

A. Vandeplas

ARBEIDSHOF TE GENT

5e KAMER — 17 JUNI 1983

Voorzitter: de h. De Sutter

Raadsheren in sociale zaken: de h. Smit en Coppens

Advocaat-generaal: de h. Verheughe

Advocaten: mrs. Van den Daele en De Hauw loco Vanschoubroek

Burgerlijke rechtspleging — Rechtsmiddelen — Toelaatbaarheidsvoorwaarden — Hoger beroep in het belang van de wet.

Het recht op een hoger beroep in het belang van de wet, inzake sociale-zekerheids geschillen, is niet toegekend aan de instellingen belast met de toepassing van de wetgeving inzake sociale zekerheid.

R.P.W. t/ De C.

De oorspronkelijke vordering strekte ertoe een rustpensioen te doen toekennen, gelet op de inmiddels doorgevoerde regularisatie van de periode van 1 oktober 1936 tot en met 30 september 1939.

De eerste rechter heeft de vordering gegrond verklaard en, met ingang van 1 september 1982, een rustpensioen toegekend, berekend op een loopbaanbreuk van 11/40-sten, zijnde de jaren 1937 tot en met 1945 en twee toegevoegde jaren.

Eiser in hoger beroep stelt tegen dit vonnis hoger beroep in, niet tegen de toekenning van het rustpensioen zelf, doch wat betreft de ingangsdatum, nu de regularisatie werd toegestaan en doorgevoerd hangend het geding betreffende de aanvraag om een rustpensioen.

De ingangsdatum is, aldus eiser in hoger beroep, die welke door de vraag van het rustpensioen wordt bepaald, in casu 1 april 1980.

Nadat het hof op de openbare terechtzitting van 3 juni 1983 partijen heeft uitgenodigd hun standpunt te laten kennen nopens de ontvankelijkheid van het hoger beroep, verklaart eiser in hoger beroep te hebben gehandeld in het belang van de wet. Verweerster in hoger beroep verklaart zich te gedragen naar de wijsheid van het hof.

Nopens de ontvankelijkheid van het hoger beroep

Eiser in hoger beroep stelt aldus hoger beroep in ten einde te doen zeggen dat het rustpensioen, zoals toegekend door de eerste rechter, geen ingang neemt op 1 september 1982 doch wel op 1 april 1980.

Het door de Rijksdienst voor Werknemerspensioenen ingesteld hoger beroep strekt derhalve louter ten voordele van gedaagde in hoger beroep.

Deze werkwijze vindt ongetwijfeld haar oorsprong in de vroegere administratieve rechtspleging voor de klachtencommissies, waar «elke» voorziening ten voordele strekte van «beide» partijen, de bestreden administratieve beslissing «volledig» opnieuw in geding werd gebracht (art. 198, K.B. 22 december 1967 inzake zelfstandigen) en zelfs beroep kon worden ingesteld door instellingen die al dan niet partij waren in het geding (art. 15, K.B. 28 april 1958 betreffende de rechtscolleges bevoegd inzake rust- en overlevingspensioenen van arbeiders, bedienden, zeevarenden en vrijwillig verzekerden).

Door de inwerkingtreding van het Gerechtelijk Wetboek, met ingang van 1 november 1970, werd deze procedureregeling evenwel door artikel 12, 2° (zelfstandigen) en 8° (werknemers,) van het koninklijk besluit van 10 mei 1971 uitdrukkelijk opgeheven, zodat de wetgever kennelijk de bedoeling heeft gehad ook op deze geschillen de procedure-regelen van het Gerechtelijk Wetboek toepasselijk te maken (cf. Verslag over de gerechtelijke hervorming, I, blz. 266 en volgende).

In de rechtspleging voorgeschreven door het Gerechtelijk Wetboek wordt nu het voorwerp van de eis bepaald door de omschrijving vervat in de inleidende vordering, eventueel uitgebreid in een conclusie overeenkomstig artikel 807. Het beroep voor de arbeidsrechtbank en het hoger beroep voor het arbeidshof brengen derhalve niet van rechtswege de «volledige» administratieve beslissing in geding (Cass., 3 maart 1976, *Arr. Cass.*, 1976, 756).

Evenals de rechtsvordering zelf niet kan worden toegelaten indien de eiser geen hoedanigheid en geen belang heeft om ze in te stellen, geldt deze regel ook voor de rechtsmiddelen, die slechts kunnen worden aangewend door de partijen die benadeeld zijn door de beslissing die zij bestrijden (Cass., 19 febr. 1979, *R.W.*, 1979-80, 1543).

In casu stelt eiser in hoger beroep geen hoger beroep in tegen de toekenning van het rustpensioen als zodanig, doch tegen de ingangsdatum, welke hij in zijn nadeel van 1 september 1982 tot 1 april 1980 wil doen teruggaan. Zijn hoger beroep kan nochtans niet tot gevolg hebben dat zijn toestand wordt verzwaaard bij gebrek aan incidenteel beroep.

Indien eiser in hoger beroep, als administratieve overheid, gehouden is «minstens» toe te kennen hetgeen te zijn laste is uitgesproken, dan belet zulks niet dat hij, zoals elke partij betrokken in het geding, «meer» kan uitvoeren

dan datgene waartoe hij is veroordeeld.

In elk geval lijkt de wetgever het recht op een hoger beroep in het belang van de wet, inzake sociale-zekerheidsge-schillen, alleen te hebben voorbehouden aan de procureur-generaal en aan de arbeidsauditeur, overeenkomstig artikel 1052 van het Gerechtelijk Wetboek, en werd dit recht tot op heden niet toegekend aan de instellingen belast met de toepassing van de wetgeving inzake sociale zekerheid.
(...)

BURGERLIJKE RECHTBANK TE KORTRIJK

24 OKTOBER 1983

Beslagrechter: de h. Callens

Advocaten: mrs. Leterme en Dubaere loco Asscherickx

Burgerlijke rechtspleging — Bewarend beslag — Elk vonnis geldt als toelating — Urgentie.

Wanneer niet uitdrukkelijk in een vonnis is vermeld dat het geldt als toelating om bewarend beslag te leggen, geldt het niettemin als toelating. De voorwaarde van de urgentie hoeft nadien niet meer onderzocht te worden.

P.V.B.A. N. t/ N.V. E.

Bij dagvaarding van 23 december 1982 vordert eiseres dat wordt gezegd voor recht dat de bewarende beslagen onder derden gelegd ten verzoeken van verweerster tergend, roekeloos en abusief zijn en derhalve de onmiddellijke opheffing ervan zal worden bevolen; verder vordert zij de veroordeling van verweerster tot betaling van 50.000 frank wegens tergend en roekeloos beslag en 50.000 frank schadevergoeding.

1. Eiseres werd bij vonnis van 28 oktober 1980 gewezen door de Rechtbank van Koophandel te Brussel veroordeeld om aan verweerster het bedrag van 428.426 frank te betalen in hoofdsom, met rente en kosten.

Het vonnis was niet uitvoerbaar bij voorraad.

Op 8 januari 1981 heeft eiseres hoger beroep aangetekend tegen dit vonnis.

Op 3 en 7 december 1982 liet verweerster respectievelijk bewarend beslag onder derden leggen in handen van de N.V. Kredietbank te Brussel en in handen van de N.V. Bank van Roeselare en West-Vlaanderen te Roeselare.

Deze beslagen werden aan eiseres aangezegd op 17 december 1982, waarop eiseres de onderhavige vordering tot opheffing instelde met vraag tot veroordeling tot betaling van schadevergoedingen.

2. Eiseres voert aan dat in casu niet voldaan is aan de wettelijke vereisten om over te gaan tot bewarend beslag; a) de vordering is noch vaststaand, noch opeisbaar; b) er is geen urgentie daar de rechten van de beslagleggende schuldeiser niet in gevaar zijn.

3. Verweerster werpt zeer terecht op dat door het vonnis is vastgelegd dat de schuldvordering zeker, vaststaand en opeisbaar is. Het gaat om een vonnis ten gronde waarbij geen uitstel van betaling is toegestaan, en het feit dat het vonnis niet uitvoerbaar is verklaard bij voorraad, heeft al-

leen tot gevolg dat, nu hoger beroep is ingesteld, er nog geen gedwongen uitvoering mogelijk is. Maar dit doet niets af aan het feit dat de in het vonnis vastgelegde vordering zeker, vaststaand en opeisbaar is, in de zin van art. 1415 Ger. W. Daar kan geen twijfel over bestaan.

4. Wat de urgentie betreft verwijst verweerster naar art. 1414 Ger. W. Impliciet, en dit hoewel ze antwoordt op de argumenten van eiseres, die beweert dat geen urgentie aanwezig en bewezen is, roept verweerster eigenlijk daarmee in dat de vraag naar de urgentie niet meer moet worden gesteld en dat de beslagrechter de voorwaarde van de urgentie eigenlijk niet meer hoeft te onderzoeken.

Dit is vanzelfsprekend een zeer principiële rechtsvraag die moet worden opgelost aan de hand van de bestaande teksten, waarvan de juiste betekenis en draagwijdte moet worden achterhaald.

5. Art. 1414 Ger. W. bepaalt: «Elk vonnis, zelfs al is het niet uitvoerbaar niettegenstaande verzet of hoger beroep, geldt als toelating om bewarend beslag te leggen voor de uitgesproken veroordelingen, tenzij anders is beslist.»

De laatste woorden «tenzij anders is beslist» moeten een betekenis hebben, anders hoefde de wetgever deze niet uitdrukkelijk te gebruiken.

De woorden «tenzij anders is beslist» betekenen hier duidelijk dat het de rechter ten gronde is die beslist of zijn vonnis, dat niet uitvoerbaar wordt verklaard bij voorraad, al of niet als toelating zal gelden tot het leggen van bewarend beslag. Deze woorden betekenen ook dat de rechter ten gronde, wanneer de verweerder-schuldenaar uitdrukkelijk bij de behandeling ten gronde vraagt dat het vonnis niet als toelating zal gelden, verplicht is daarover uitspraak te doen en dan uitdrukkelijk in het vonnis zal moeten vermelden dat het al of niet geldt als toelating tot bewarend beslag.

Die woorden betekenen ook duidelijk dat, wanneer niet uitdrukkelijk in het vonnis is vermeld dat het vonnis niet geldt als toelating, het wel geldt als toelating.

Aan het vonnis ten gronde moeten al zijn gevolgen toegekend worden die de wet voorziet en de beslagrechter is dus niet bevoegd om een of meerdere van die gevolgen te ontnemen die de wet uitdrukkelijk toekent aan het vonnis.

Art. 1397 Ger. W. verwijst overigens uitdrukkelijk naar de regel van art. 1414 Ger. W., wat in concreto betekent dat niettegenstaande verzet of hoger beroep, de regel van art. 1414 Ger. W. blijft gelden, namelijk dat het vonnis als toelating tot bewarend beslag geldt indien dit niet door de rechter ten gronde uitdrukkelijk is uitgesloten.

6. Het komt de beslagrechter voor dat men ten onrechte voor een andere interpretatie verwijst naar het algemeen principe van art. 1413 Ger. W. betreffende de urgentie.

Zelfs indien men aanneemt en terecht dat art. 1414 Ger. W. niet als een uitzondering op dit algemeen principe te beschouwen is, en men dus stelt dat voor ieder bewarend beslag vier vereisten nodig zijn, namelijk een zekere, vaststaande en opeisbare schuldordering, plus de urgentie, dan nog kan men tot geen ander besluit komen. Immers de rechter ten gronde heeft hetzij expliciet, hetzij impliciet, uitspraak gedaan over de urgentie. Men moet maar het geval nemen waarbij de verweerder-schuldenaar vraagt dat het vonnis niet zal gelden als toelating tot bewarend beslag en waarbij de rechter ten gronde zich dus moet uitspreken omtrent dit punt. Zijn beslissing kan dan maar betrekking

hebben op de al of niet urgentie, aangezien de inwilliging van de vordering ten gronde reeds statueert over het zekere, vaststaande en opeisbaar karakter van de schuldordering.

Er is geen vijfde voorwaarde nodig om te mogen overgaan tot bewarend beslag.

Ook de verwijzing naar art. 1420 Ger. W. door eiseres is niet overtuigend waar zij stelt dat dit artikel 1420 Ger. W. zinledig zou worden indien men zou aannemen dat het gelegde beslag niet meer kan worden betwist voor de beslagrechter. Artikel 1420 Ger. W. heeft duidelijk betrekking op het geval dat beslag kan worden gelegd zonder voorafgaande beschikking (zie art. 1445 Ger. W.), wat hier niet het geval is daar er een beschikking verleend is door de rechter ten gronde die toelating tot beslag inhoudt.

7. De beslagrechter is het ook niet helemaal eens met het verder door eiseres ingeroepen argument dat er geen verschil zou bestaan tussen de toelating tot bewarend beslag die door de wet aan de vonnissen van veroordeling wordt verbonden (art. 1414 Ger. W.) en de toelating die door de beslagrechter wordt verleend (art. 1415 Ger. W.).

Dit is niet helemaal juist omdat een onderscheid moet worden gemaakt tussen de beschikking die op eenzijdig verzoekschrift is verleend en die welke is verleend na een procedure op dagvaarding. In het eerste geval heeft de beslagene niet de kans gehad de urgentie, een der voorwaarden tot beslag, te betwisten, en kan hij dat dan doen via een derdenverzet. Wordt de maatregel bevestigd door de beslagrechter, dan pas kan gezegd worden wat eiseres beweert, namelijk dat er geen andere rechtsgevolgen of meer rechtsgevolgen mogen worden toegekend naargelang de toelating is verleend door de rechter ten gronde (art. 1414 Ger. W.) of door de beslagrechter (art. 1415 Ger. W.). Hetzelfde geldt natuurlijk wanneer de beslagene berust in de beschikking op eenzijdig verzoekschrift verleend en geen derdenverzet meer mogelijk is.

Dit onderscheid is niet onbelangrijk omdat dan de opheffing van het beslag dat gelegd is ter uitvoering van de verleende toelating, hetzij door de rechter ten gronde verleend, hetzij door de beslagrechter verleend, met toepassing van art. 1419, tweede lid, Ger. W. maar kan worden gevraagd bij dagvaarding voor de beslagrechter in geval van veranderde omstandigheden. Het gaat hier dus niet om een procedure in derdenverzet waarbij eiseres moet komen argumenteren dat de toelating ten onrechte is verleend omdat er geen urgentie was. Daarover is beslist en art. 1414 Ger. W. is daaromtrent duidelijk.

De beslagrechter kan niet optreden als het ware als een rechter in hoger beroep die zal vaststellen en eventueel beslissen dat de rechter ten gronde ten onrechte de toelating heeft verleend door niet expliciet deze toelating uit te sluiten.

8. De gevolgen van het hierboven gemaakte onderscheid zijn dus: 1° dat eiseres de veranderde omstandigheden moet bewijzen die tot gevolg hebben dat de verleende toelating moet worden ingetrokken en het beslag geheven worden; 2° dat niet ten onrechte door verweerster beslag werd gelegd en dat zij slechts tot eventuele schadevergoeding veroordeeld zou kunnen worden wanneer haar optreden een manifest rechtsmisbruik zou uitmaken. Het argument van eiseres dat verweerster slechts in december 1982, dus meer dan twee jaar na het vonnis beslag heeft gelegd, is niet ter zake omdat de toelating geldig is voor drie jaar.

In casu zou verweerster na drie jaar nog beslag kunnen hebben gelegd onder derden, maar dan op grond van art. 1445 Ger. W. en dan zou eiseres het argument van gebrek aan urgentie hebben kunnen inroepen en zou verweerster hebben moeten bewijzen dat er urgentie was.

9. Eiseres bewijst in casu niet dat haar financiële toestand erop verbeterd zou zijn ten aanzien van die op het tijdstip waarop het vonnis, dat toelating tot beslag inhield, werd verleend.

De vordering tot opheffing van de gelegde beslagen dient dan ook als ongegrond afgewezen te worden, evenals de vorderingen tot schadevergoeding.

10. Volledigheidshalve dient nog te worden geantwoord op de exceptie van onbevoegdheid die door verweerster werd opgeworpen wat betreft de gevraagde opheffing van het bewarend beslag onder derden gelegd bij de N.V. Kredietbank te Brussel.

Ter zake is de beslagrechter te Kortrijk bevoegd omdat er connexiteit is met de vordering tot opheffing van het beslag gelegd te Roeselare bij de N.V. Bank van Roeselare en West-Vlaanderen

(...)

BURGERLIJKE RECHTBANK TE DENDERMONDE

1e KAMER — 11 MAART 1982

Voorzitter: de h. Rollier

Rechters: de h. Zenner en mevr. Van Wiele

Openbaar ministerie: de h. Van Bruyssel

Advocaat: mr. Lietaert loco Mattheessens

Burgerlijke rechtspleging — Echtscheiding op grond van bepaalde feiten — Betekening of terhandstelling van het echtscheidingsvonnis aan de ambtenaar van de burgerlijke stand — Omzendbrief van de minister van Justitie — Eigenhandig schriftelijk verzoek tot overschrijving.

Bij de betekening van een echtscheidingsvonnis aan de ambtenaar van de burgerlijke stand moet de instrumenterende gerechtsdeurwaarder geen door partijen ondertekend verzoek tot overschrijving overleggen.

G. t/ Ambtenaar van de burgerlijke stand

Overwegende dat aanlegger vertoont dat bij arrest verleend door de tweede kamer van het Hof van Beroep te Gent op 27 mei 1981 de echtscheiding tussen hem en zijn echtgenote werd toegelaten, en dat dit arrest in kracht van gewijsde is gegaan ten gevolge van de betekening ervan op 11 augustus 1981 en het gemis aan voorziening binnen de wettelijke termijnen;

Dat aanlegger verder aanvoert dat dit arrest samen met een uittreksel van huwelijksakte van de echtgenoten en het getuigschrift van niet-voorziening afgeleverd door de griffier van het Hof van Cassatie ter uitvoering van artikel 1388 Ger. W. op 11 december 1981 aan verweerder in zijn hoedanigheid van ambtenaar van de burgerlijke stand van de gemeente Erpe-Mere regelmatig is betekend doch dat

deze ambtenaar weigert over te gaan tot overschrijving van het arrest in de registers van de burgerlijke stand, onder voorwendsel dat de betekening niet vergezeld was van een eigenhandige begeleidingsbrief van aanlegger of diens advocaat;

Overwegende dat aanlegger, oordelende dat de weigering van overschrijving van het arrest van 27 mei 1981 in strijd is met de bepalingen van artikel 1393 Ger. W., verweerder heeft gedagvaard ten einde aan de ambtenaar van de burgerlijke stand van de gemeente Erpe-Mere te doen bevelen om binnen 24 uur na het te wijzen vonnis tot de nodige overschrijving over te gaan, en bij gebreke daaraan te voldoen, zich te horen veroordelen tot betaling van een bedrag van 3000 frank per dag vertraging;

Overwegende dat verweerder beweert geen enkele fout te hebben begaan, en verklaart te hebben geweigerd tot de gevorderde overschrijving over te gaan overeenkomstig de richtlijnen die hem dienaangaande door zijn bevoegde overheden zijn verstrekt in verband met de overschrijving van rechterlijke beslissingen waarbij de echtscheiding tussen partijen wordt toegelaten; dat hij namelijk steunt op een omzendbrief van de minister van Justitie, van 7 augustus 1962, verschenen in het Belgisch Staatsblad van 7 augustus 1962, blz. 6690 en een circulaire van de procureur des Konings van het arrondissement Dendermonde, welke hem op 10 maart 1980 is toegezonden voor toepassing; dat dit rondschriven aan de ambtenaars van de burgerlijke stand verbiedt tot overschrijving van een echtscheidingsvonnis over te gaan indien de vordering niet vergezeld is van een door de verzoeker eigenhandig ondertekend schrijven waaruit blijkt dat deze in zijn vordering volhardt;

Overwegende dat de procureur des Konings, aan wie overeenkomstig de bepalingen van artikel 764 Ger. W. deze zaak voor advies is medegedeeld, in zijn geschreven advies van 28 januari 1982 dat hij ter terechtzitting van 28 januari 1982 bevestigde, de stelling van de ambtenaar van de burgerlijke stand beaamt en adviseert tot afwijzing van de hoofdvordering; dat zijn oordeel gebaseerd is op de wettelijke bepalingen die van kracht waren vóór de wijzigingen die in het echtscheidingsrecht zijn aangebracht door de wet van 20 juli 1962; dat het toen van kracht zijnde artikel 264 van het Burgerlijk Wetboek, gewijzigd door de wet van 21 mei 1951, artikel 3, vereiste dat bij echtscheiding op grond van bepaalde redenen het beschikkend gedeelte van het vonnis door de echtgenoot die de toelating tot echtscheiding had verkregen aan de ambtenaar van de burgerlijke stand ter overschrijving moest worden betekend en dat bij echtscheiding door onderlinge toestemming de beide echtgenoten samen voor die ambtenaar persoonlijk tot voltrekking van de echtscheiding dienden te verschijnen;

Overwegende dat de procureur des Konings derhalve de mening is toegedaan dat, daar de heden ten dage geldende bepalingen van de artikelen 1275 en 1303 Ger. W. de vroegere bepalingen van de artikelen 264 en 294 B.W. hebben overgenomen, de beschikkingen van de circulaire van de minister van Justitie van 7 augustus 1962 betreffende het overleggen van een eigenhandig schrijven van de partij die de overschrijving van de echtscheiding vordert, van kracht zijn gebleven en dat de ingestelde vordering derhalve als ongegrond moet worden afgewezen;

Overwegende dat ministeriële omzendbrieven hoogstens kunnen gelden als door de minister gegeven instructies aan

degenen die aan zijn hiërarchisch gezag zijn onderworpen en tegenover hem, in het kader van de wet en de reglementen, gehouden zijn door de plicht van gehoorzaamheid; dat, daar deze instructies niet bindend zijn voor de andere rechtsonderhorigen, de schending ervan zelfs geen middel tot cassatie vormt (conclusie advocaat-generaal Ganshof van der Meersch bij Cass., 10 juli 1953, *Pas.*, 1953, I, 914);

Overwegende dat een ministeriële omzendbrief derhalve geen bron van wettelijkheid is maar alleen hiërarchische verplichtingen schept in de schoot van de administratie, en geen enkele wet de bestuurlijke overheid machtigt een dwingende interpretatie van haar reglementen voorop te stellen (Cass., 3 maart 1977, *Pas.*, 1977, I, 701), noch deze op enigerlei wijze aan te vullen;

Overwegende dat de artikelen 1275 en 1303 Ger. W. duidelijk twee modaliteiten onderscheiden om het beschikking gedeelte van het vonnis dat de echtscheiding toestaat te bezorgen aan de ambtenaar van de burgerlijke stand, ten einde er de overschrijving in zijn registers van te verkrijgen, namelijk enerzijds de betekening ervan, anderzijds de afgifte tegen ontvangstbewijs, al naar het geval door één of door de beide echtgenoten;

Overwegende dat in casu het beschikking gedeelte van het arrest werd betekend bij exploit van gerechtsdeurwaarder De M. te Dendermonde; dat de wet nergens bijkomende vereisten oplegt aan een dergelijk exploit en deze vanwege de rechtsonderhorige bijgevolg niet rechtsgeldig kunnen worden gevorderd op grond van een ministeriële omzendbrief, wat een onrechtmatige aanvulling zou betekenen van de wettelijke voorschriften;

Overwegende dat, nu het arrest aan de ambtenaar van de burgerlijke stand van de gemeente Erpe-Mere binnen de door de wet bepaalde termijn geldig is betekend, er geen aanleiding bestaat tot toekenning van een nieuwe termijn van twee maanden om de overschrijving toe te laten; dat de tegeneis derhalve zonder voorwerp is;

Overwegende dat de vordering gegrond is:

Om die redenen,

Beveelt aan verweerder om in zijn hoedanigheid van ambtenaar van de burgerlijke stand van de gemeente Erpe-Mere binnen een maand van de betekening van dit vonnis nadat het in kracht van gewijsde is gegaan, het beschikking gedeelte van het arrest verleend door het Hof van Beroep te Gent op 27 mei 1981 over te schrijven in de registers van de burgerlijke stand van voormelde gemeente Erpe-Mere;

En voor zoveel binnen de gestelde tijd aan het bij dit vonnis gegeven bevel geen nuttig gevolg mocht gegeven zijn, veroordeelt van nu af verweerder om aan aanlegger als dwangsom te betalen een bedrag groot 500 frank per dag vertraging;

Veroordeelt verweerder in de kosten van het geding.

NOOT—Zie Laenens, J., «Kroniek van het gerechtelijk recht», *R.W.*, 1982-83, 1447, nr. 71.

EUROPEES RECHT

Overzicht van rechtspraak van het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen

Zaak 158/82 — Commissie van de EG/Koninkrijk Denemarken — *Heffing van gelijke werking als een douanerecht — Algemeen stelsel van binnenlandse belastingen — Discriminerende rechten* — 9 november 1983

De Commissie heeft een beroep ingesteld ertoe strekken de te doen vaststellen dat het Koninkrijk Denemarken, door het heffen van een recht voor sanitaire controle bij de invoer van aardnoten en produkten op basis van aardnoten uit andere Lid-Staten, de krachtens de artikelen 9 en 13 EEG-Verdrag op hem rustende verplichtingen niet is nagekomen.

De Deense regering verbood de verkoop en overdracht in Denemarken van levensmiddelen die aardnoten of produkten op basis van aardnoten bevatten en waarin een aantoonbare hoeveelheid aflatoxine (een kankerverwekkende stof) voorkomt.

Het besluit verbodt de invoer van aardnoten bestemd om als levensmiddelen te worden verkocht aan een administratieve machtiging.

De Commissie gaf toe dat de sanitaire controle uit hoofde van artikel 36 EEG-Verdrag gerechtvaardigd was.

Ingevolge het besluit komen de kosten van de analyse en de monsterneming ten laste van de importeur. Vaststaat dat in Denemarken geen aardnoten worden geproduceerd.

De Commissie stelt dat de betrokken last als een door de artikelen 9 en 13 EEG-Verdrag verboden heffing van gelijke werking als een douanerecht moet worden aangemerkt, aangezien het gaat om een eenzijdig opgelegde pecuniaire last die de ingevoerde goederen wordt opgelegd om de enkele reden dat zij de grens overschrijden.

Ter rechtvaardiging van dit recht kan niet worden aangevoerd dat het gaat om de vergoeding van een aan de importeur daadwerkelijk verstrekte dienst, daar de sanitaire controle niet in het particulier maar in het algemeen belang en ter bescherming van de volksgezondheid is ingevoerd.

De Commissie merkt op dat het betrokken recht niet aan het verbod van de artikelen 9 en 13 van het Verdrag kon ontsnappen op grond dat het deel uitmaakt van een algemeen stelsel van binnenlandse belastingen in de zin van artikel 95 van het Verdrag.

Bij gebreke van identieke of soortgelijke nationale produkten kan een op ingevoerde produkten geheven recht immers slechts als een binnenlandse belasting worden aangemerkt, wanneer het deel uitmaakt van een algemeen stelsel van binnenlandse rechten die, volgens objectieve criteria welke ongeacht de oorsprong van de produkten worden toegepast, stelselmatig voor bepaalde produktcategorieën gelden.

Op grond van de feiten die de Deense regering heeft aangevoerd tot staving van haar stelling dat artikel 95 EEG-Verdrag moeten worden toegepast, kan het Hof niet concluderen dat de betrokken heffing deel uitmaakt van een algemeen stelsel van binnenlandse belastingen.

En zo beperkt aantal produkten (aardnoten en parano-

ten) beantwoordt niet aan het begrip «hele produktcategorieën».

Het Hof verklaart voor recht:

«Door bij de invoer van aardnoten en produkten op basis van aardnoten een recht voor sanitaire keuring toe te passen, is het Koninkrijk Denemarken de krachtens de artikelen 9 en 13 EEG-Verdrag op hem rustende verplichtingen niet nagekomen.»

Zaak 300/82 — Gesamthochschule Essen/Hauptzollamt Düsseldorf (prejudicieel) — *GDT — Vrijstelling van rechten voor wetenschappelijke instrumenten — Wetenschappelijke middelen en hulpmiddelen* — 10 november 1983

Het Finanzgericht Düsseldorf heeft een prejudiciële vraag gesteld over de uitlegging van artikel 3 van verordening nr. 1798/75 van de Raad betreffende de invoer met vrijstelling van de rechten van het gemeenschappelijk douanetarief voor voorwerpen van opvoedkundige, wetenschappelijke of culturele aard, vastgesteld ter uitvoering van de Overeenkomst van Florence.

Deze vraag is gesteld in het kader van een beroep dat de Universiteit van Essen bij de nationale rechterlijke instantie heeft ingesteld tot nietigverklaring van het besluit waarbij het Hauptzollamt Düsseldorf vrijstelling van douanerechten heeft geweigerd voor de invoer van uit de Verenigde Staten afkomstige, als «fantoommateriaal A-150W» omschreven blokken uit plastische kunststof, die door de Universiteit waren bestemd voor de nabootsing van het menselijk spierweefsel ten einde de werking van straling op het menselijk organisme te kunnen meten, op grond dat het hier niet gaat om een wetenschappelijk instrument of apparaat in de zin van verordening nr. 1798/75.

Dit geding was voor de nationale rechter de aanleiding om het Hof de volgende vraag voor te leggen:

«Moet in verordening (EEG) nr. 1798/75 van de Raad van 10 juli 1975 het begrip 'wetenschappelijk instrument' in ruimere zin worden uitgelegd, in die zin dat daartoe ook worden gerekend wetenschappelijke middelen en hulpmiddelen (Hilfs- und Arbeitsmittel), zoals bijvoorbeeld het uit blokken plastische kunststof bestaande en voor stralingsonderzoek bestemde fantoommateriaal A-150?»

Het betrokken materiaal, waarvan de samenstelling op ontdekkingen van het wetenschappelijk onderzoek berust, wordt geproduceerd door een enkele onderneming, die buiten de Gemeenschap is gevestigd. Als het aan straling wordt blootgesteld treden er, dank zij zijn samenstelling, reacties in op, die vergelijkbaar zijn met die van het menselijk weefsel.

Het wordt, in het kader van wetenschappelijke onderzoeksprojecten die de menselijke gezondheid op het oog hebben, gebruikt als een middel om de werking van neutronstraling op het menselijk weefsel te meten.

Het Hof heeft voor recht verklaard:

«Het begrip wetenschappelijk instrument in artikel 3 van verordening nr. 1798/75 moet aldus worden opgevat, dat het ook een materiaal kan omvatten als het zogenoemde 'fantoommateriaal A-150', bestaande uit blokken plastische kunststof en bestemd voor stralingsonderzoek, voor zover dit materiaal een wezenlijke functie vervult als onmisbaar hulpmiddel ter verkrijging van bepaalde resultaten van wetenschappelijk onderzoek op lange termijn.»

Het Hof heeft voor recht verklaard:

«Het begrip wetenschappelijk instrument in artikel 3 van verordening nr. 1798/75 moet aldus worden opgevat, dat het ook een materiaal kan omvatten als het zogenoemde 'fantoommateriaal A-150', bestaande uit blokken plastische kunststof en bestemd voor stralingsonderzoek, voor zover dit materiaal een wezenlijke functie vervult als onmisbaar hulpmiddel ter verkrijging van bepaalde resultaten van wetenschappelijk onderzoek op lange termijn.»

Zaak 46/82 — Bondsrepubliek Duitsland/Commissie van de EG — *Ontbreken van uitdrukkelijk verzoek om toekenning van monetair compenserende bedragen* — 9 november 1983

De Bondsrepubliek Duitsland heeft een beroep ingesteld tot nietigverklaring van beschikking nr. 81/1034 van de Commissie betreffende de goedkeuring van de door de Bondsrepubliek Duitsland uit hoofde van het dienstjaar 1975 ingediende rekeningen van de door het Europees Oriëntatie- en Garantiefonds voor de Landbouw (EOGFL), afdeling Garantie, gefinancierde uitgaven, voor zover de Commissie daarbij een bedrag van DM 16 978 043,28 voor de betaling van monetair compenserende bedragen voor de ontwikkelingslanden, alsmede een bedrag van DM 945,51 voor de betaling van steun aan de particuliere opslag van tafelwijn niet ten laste van het EOGFL heeft gebracht. Onderhandelingen tussen partijen hebben ertoe geleid dat thans nog slechts een bedrag van DM 5 407 890,88 in geding is.

Volgens de Commissie vindt het ontbreken van een verzoek en van een besluit van het Hauptzollamt zijn verklaring hierin, dat zowel het Hauptzollamt als het Duitse interventiebureau ervan uitgingen dat voor de betrokken uitvoer geen aanspraak op monetair compenserende bedragen kon worden gemaakt.

Op het ogenblik van de goedkeuring van de rekeningen was de Commissie van oordeel dat de toekenning achteraf van monetair compenserende bedragen voor exporten die waren verricht meer dan zes maanden vóór het interventiebureau betaling vorderde, in strijd was met voornoemde verordening nr. 1463/73, aangezien deze in artikel 13 een schriftelijk verzoek van de belanghebbende eist en dit verzoek volgens haar moet worden ingediend binnen dezelfde termijn van zes maanden als door artikel 14 voor indiening van het dossier betreffende de betaling wordt voorgeschreven.

De Commissie besloot derhalve deze bedragen niet ten laste van het EOGFL te brengen.

Zij blijft erbij dat een verzoek onmogelijk kan worden vermoed wanneer elk spoor van een daarop gerichte wil ontbreekt.

In de eerste plaats dient erop gewezen dat, al rechtvaardigt de goede werking van het ingewikkelde stelsel van monetair compenserende bedragen het in artikel 13 van verordening nr. 1463/73 geformuleerde vereiste van een schriftelijk verzoek van de belanghebbende, toch moet, zoals het Hof met betrekking tot restituties heeft overwogen in zijn arresten Slüter (zaak 94/71) en Unkel (zaak 55/74), worden gewaakt tegen een formalisme dat verder gaat dan hetgeen voor een doeltreffende controle noodzakelijk is.

Voorts dient eraan herinnerd dat de uitvoer van goederen als die waar het in casu om gaat, gedurende het grootste deel van de betrokken periode geen aanleiding tot uitvoer-restituties kon geven. Het dossier betreffende de betaling lijkt daarom voorzichtigheidshalve en ten overvloede bij het voor de toekenning van restituties en monetair compenserende bedragen bevoegde orgaan te zijn ingediend. Het zou dan ook onjuist zijn in het ontbreken van een uitdrukkelijk verzoek een verzaking te zien aan bedragen waarop de marktdeelnemer volgens de in het betalingsdossier vervatte gegevens recht had.

Daar tussen partijen niet weersproken is dat de controle-exemplaren die samen met de betalingsdossiers bij het Duitse interventiebureau zijn ingediend, aanduidingen bevatten op grond waarvan kon worden uitgemaakt dat het ging om goederen die voor monetair compenserende bedragen in aanmerking komen, dient de overlegging van deze controle-exemplaren aan het Hauptzollamt met een schriftelijk verzoek om deze bedragen te worden gelijkgesteld.

Het Hof rechtdoende:

«1) Verklaart nietig beschikking nr. 81/1034 van de Commissie van 16 november 1981, betreffende de goedkeuring van de door de Bondsrepubliek Duitsland uit hoofde van het dienstjaar 1975 ingediende rekeningen van de door het Europees Oriëntatie- en Garantiefonds voor de Landbouw, afdeling Garantie, gefinancierde uitgaven, voor zover de Commissie heeft geweigerd een bedrag van DM 5 407 890,68 ter zake van monetair compenserende bedragen, toegekend bij de uitvoer van levensmiddelen in het kader van de nationale voedselhulp, ten laste van genoemd fonds te brengen.

2) Verwijst de Commissie in de kosten van het geding.»

Zaak 52/83 — Commissie van de EG/Franse Republiek — Steunmaatregelen van Lid-Staten — Tenuitvoerlegging door de Lid-Staat van een beschikking van de Commissie — 15 november 1983

De Commissie heeft een beroep ingesteld ertoe strekken- de te doen vaststellen dat de Franse Republiek, door zich niet binnen de gestelde termijn te voegen naar beschikking nr. 83/245 van de Commissie van 12 januari 1983 betreffende een steunregeling voor de textiel- en kledingsector in Frankrijk, een krachtens het Verdrag op haar rustende verplichting niet is nagekomen.

Op 19 februari 1982 heeft de Franse regering de Commissie kennis gegeven van een ontwerp van verordening tot invoering van een steunregeling voor de textiel- en kledingsector, waarbij de staat een deel van de sociale zekerheidsbijdragen ten laste van de werkgevers van deze sector voor zijn rekening neemt en deze laatsten zich ertoe verbinden de arbeidsplaatsen te handhaven of er nieuwe te scheppen en investeringen te verrichten. Deze maatregelen zijn op 17 april 1982 van kracht geworden.

Daarop gaf de Commissie de beschikking die tot het onderhavige beroep heeft geleid en waarvan artikel 1 luidt als volgt:

«Binnen de termijn van een maand te rekenen vanaf de kennisgeving van onderhavige beschikking maakt de Franse Republiek een einde aan de steunregeling ten gunste van de textiel- en kledingsector, waarbij de Staat een deel van de

sociale zekerheidsbijdragen ten laste van de werkgevers van deze sector voor zijn rekening neemt.

Voorts verleend de Franse Republiek vanaf de datum van kennisgeving van onderhavige beschikking geen enkele steun meer krachtens de betrokken regeling.»

Aan de Franse Republiek werd op 21 januari 1983 kennis gegeven van deze beschikking. Zij heeft daarop niet gereageerd.

Op 23 februari 1983 deed de Franse regering de Commissie een communiqué toekomen waarin werd gezegd dat het procédé van «tewerkstelling — investering»-overeenkomsten in afnemende mate tijdens een tweede en laatste jaar zou worden toegepast. Van oordeel dat de Franse regering door de toezending van dit communiqué had geweigerd zich naar de beschikking te voegen, stelde de Commissie het onderhavige beroep in.

De Franse regering meent dat zij de beschikking van de Commissie aldus mocht uitleggen dat deze niet in de weg staat aan de eerbiediging van het beginsel van de bescherming van het gewettigd vertrouwen, dat de Franse autoriteiten zouden hebben geschonden indien zij de reeds gesloten overeenkomsten eenzijdig zouden hebben verbroken.

Vaststaat dat de beschikking van de Commissie duidelijk en ondubbelzinnig bepaalt welke verplichtingen zij de Franse Republiek oplegt. Zij gelastte geen enkele steun meer te verlenen krachtens de betrokken regeling en deze binnen een maand af te schaffen. Welnu, vaststaat dat de Franse Republiek de steun waarin de regeling voorziet is blijven verlenen aan iedere werkgever die een overeenkomst had gesloten en dat de Franse regering geen enkele maatregel heeft getroffen om de steunregeling binnen de door de beschikking gestelde termijn af te schaffen.

Het argument dat de Franse regering aan het beginsel van de bescherming van het gewettigd vertrouwen ontleent, betreft overigens niet de uitlegging van de beschikking, maar vormt een middel met betrekking tot de geldigheid hiervan dat slechts tot staving van een beroep tot nietigverklaring kan worden opgeworpen.

Mitsdien verklaart het Hof rechtdoende:

«Door zich niet binnen de gestelde termijn te voegen naar beschikking nr. 83/245 van de Commissie van 12 januari 1983 betreffende een steunregeling voor de textiel- en kledingsector in Frankrijk, is de Franse Republiek een krachtens het Verdrag op haar rustende verplichting niet nagekomen.»

Zaak 322/82 — Commissie van de EG/Italiaanse Republiek — Gemeenschappelijke ordening der markten in de sector fruit en groenten — Kwaliteitscontrole — 15 november 1983.

De Commissie van de EG heeft een beroep ingesteld ertoe strekkende te doen vaststellen dat de Italiaanse Republiek door geen kwaliteitscontroles te verrichten bij groenten en fruit die in Italië in de handel worden gebracht, en door niet maandelijks mededeling te doen betreffende de in de voorafgaande maand verrichte controles, de krachtens het Verdrag op haar rustende verplichtingen niet is nagekomen.

De Italiaanse regering wijst erop dat sinds lang alle maatregelen zijn genomen die nodig zijn ter invoering van een

regeling inzake kwaliteitscontrole voor produkten bestemd voor de uitvoer, maar betwist niet dat zij heeft nagelaten passende maatregelen te nemen ter organisatie van de door de communautaire regeling voorgeschreven controle van groenten en fruit die in Italië worden geproduceerd en in de handel gebracht. Zij stelt dat de organisatie daarvan aanzienlijke bestuurlijke, coördinatie- en financieringsproblemen meebrengt. Deze worden nog verzwaaard door de omstandigheid dat het Italiaanse grondgebied is verdeeld in vijf gebieden van verzending, waardoor de kosten verbonden aan de organisatie van een doeltreffend controlestelsel enorm toenemen. Om in Italië zonder bovenmatige financiële lasten een controle te organiseren dient dit aantal gebieden te worden verminderd.

Het Hof loochent niet dat de Italiaanse regering inderdaad met moeilijkheden heeft te kampen, maar kan niet voorbijgaan aan de vaststelling dat de basiselementen van een marktordening in de sector groenten en fruit reeds in 1962 zijn gelegd en dat deze marktordening in 1972 haar huidige vorm heeft gekregen. De gebieden van verzending zijn in 1969 door de Commissie op eensluidend advies van het Comité van beheer afgebakend.

Al is de invoering van een doeltreffend controlestelsel binnen het aldus omschreven kader inderdaad op moeilijkheden gestuit, toch hebben de Italiaanse autoriteiten sedert de inwerkingtreding van de bepalingen betreffende de omschrijving van de gemeenschappelijke marktordening voldoende tijd gehad om de nodige initiatieven te nemen ten einde de bestaande moeilijkheden op te lossen, een doeltreffend controlemechanisme in te voeren en hun in verordening nr. 2150/80 gepreciseerde mededelingsverplichtingen na te komen.

Het Hof, rechtdoende, verklaart:

«Door geen kwaliteitscontroles te verrichten bij groenten en fruit die in Italië in de handel worden gebracht, zoals bepaald in artikel 8, lid 1, van verordening nr. 1035/72 van de Raad van 18 mei 1972 houdende een gemeenschappelijke ordening der markten in de sector groenten en fruit (PB 1972, L 118, blz. 1) en door niet maandelijks mededeling te doen betreffende de in de voorafgaande maand verrichte controles zoals bepaald in artikel 5, lid 1, van verordening nr. 2638/69 van de Commissie van 24 december 1969 houdende aanvullende bepalingen betreffende de kwaliteitscontrole op groenten en fruit die binnen de Gemeenschap in de handel worden gebracht (PB 1969, L 327, blz. 33) zoals gewijzigd bij verordening nr. 2150/80 van de Commissie van 18 juli 1980 (PB 1980, L 210, blz. 5) is de Italiaanse Republiek de krachtens het Verdrag op haar rustende verplichtingen niet nagekomen.»

Zaak 288/82 — F. Duijnste/L. Goderbauer (prejudicieel)
— *Executieverdrag* — 15 november 1983

De Hoge Raad der Nederlanden heeft een aantal prejudiciële vragen gesteld over de uitlegging van de artikelen 16, sub 4, en 19 van het Verdrag betreffende de rechterlijke bevoegdheid en de tenuitvoerlegging van beslissingen in burgerlijke en handelszaken.

In November 1979 had Duijnste, in zijn hoedanigheid van curator in het faillissement van de BV Schroefboutenfabriek, de voormalige directeur van deze laatste, Goder-

bauer, in kort geding voor de rechter gedaagd, teneinde te doen bevelen dat Goderbauer aan de gefailleerde vennootschap zou overdragen de in tweeëntwintig landen, waaronder enige Staten die partij zijn bij het Executieverdrag, ingediende octrooiaanvragen en verleende octrooien voor een uitvinding die hij tijdens zijn dienstverband bij die vennootschap had gedaan.

In december 1979 daagde Goderbauer op zijn beurt de curator van het faillissement voor de rechter, met het beoog «dat indien en voor zover de in de dagvaarding genoemde octrooien en octrooiaanvragen aan de gefailleerde vennootschap toekwamen, Goderbauer tegenover de curator een recht van terughouding daarop kon laten gelden.»

De zaak kwam tot in cassatie, waar zij voor de Hoge Raad aanleiding was tot twijfel aan zijn eigen bevoegdheid om van de zaak kennis te nemen, zulks op grond van bepaalde, het recht van andere Lid-Staten rakende elementen die ingevolge artikel 16, sub 4, van het Executieverdrag ertoe zouden kunnen leiden dat gerechten van andere Staten die partij zijn bij het Executieverdrag, bij uitsluiting bevoegd zijn.

In zijn eerste vraag verzoekt de Hoge Raad het Hof te verklaren of de verplichting die artikel 19 van het Executieverdrag op de rechter van een staat legt om zich ambtshalve onbevoegd te verklaren, meebrengt dat een bepaling als 419, lid 1, van het Nederlands Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering wordt doorbroken, in dier voege dat de cassatierechter in zijn onderzoek heeft te betrekken de vraag of de bestreden uitspraak is gewezen in een geschil als in artikel 19 bedoeld en bij bevestigende beantwoording van die vraag de bestreden uitspraak heeft te vernietigen, een en ander ook dan wanneer bedoelde vraag niet door een cassatiemiddel aan de orde is gesteld.

Op basis van de door het Executieverdrag nagestreefde doelstellingen komt het Hof tot de slotsom dat het Executieverdrag, dat zich ten doel stelt in intracommunautair verband de civielrechtelijke bevoegdheid van de gerechten van verdragsluitende Staten vast te stellen, voorrang moet hebben boven de nationale bepalingen die daarmee onverenigbaar zijn.

Het Hof verklaart voor recht:

«Artikel 19 van het Executieverdrag legt de nationale rechter de verplichting op om zich ambtshalve onbevoegd te verklaren, zodra hij vaststelt dat een gerecht van een andere verdragsluitende Staat bij uitsluiting bevoegd is in de zin van artikel 16 van het Executieverdrag, zelfs wanneer een nationale regel van procesrecht het onderzoek van de rechter in het kader van een cassatieberoep beperkt tot de door partijen aangevoerde middelen.»

Met zijn tweede vraag wil de Hoge Raad vernemen, of het begrip geschil «ten aanzien van de registratie of de geldigheid van octrooien» als bedoeld in artikel 16, sub 4, van het Executieverdrag, dat een uitsluitende bevoegdheid toekent aan de gerechten van de verdragsluitende Staat die bevoegd is om het octrooi te verlenen, moet worden gedefinieerd aan de hand van het recht van de verdragsluitende Staat naar welks gerechten deze bepaling verwijst, aan de hand van de *lex fori*, dan wel op de grondslag van een autonome interpretatie van genoemde bepaling.

Het Hof verklaart voor recht:

«Het begrip geschil 'ten aanzien van de registratie of de geldigheid van octrooien' als bedoeld in artikel 16, sub 4,

moet worden opgevat als een autonoom begrip dat in alle verdragsluitende Staten op uniforme wijze dient te worden toegepast.»

Dit antwoord op de tweede vraag verplicht het Hof de inhoud van het begrip geschil «ten aanzien van de registratie of de geldigheid van octrooien» te preciseren, nu de Hoge Raad in de derde plaats heeft gevraagd, of onder dit begrip ook een geschil kan vallen, als in het hoofdgeding aanhangig is.

In antwoord op deze vraag verklaart het Hof voor recht :

«Onder het begrip 'geschillen ten aanzien van de registratie of de geldigheid van octrooien' valt niet een geschil tussen een werkgever en zijn werknemer die een uitvinding heeft gedaan waarvoor octrooien zijn aangevraagd of verleend, betreffende hun respectieve uit hun arbeidsverhouding voortvloeiende rechten op deze octrooien.»

WETGEVING IN KORT BESTEK

Verzorgd door het departement rechten U.I.A.

De nieuwe «definitieve» huurwet

1. De reeds lang in het vooruitzicht gestelde «definitieve» hervorming van het huurovereenkomstenrecht is er nu eindelijk gekomen met de wet van 29 december 1983 «betreffende de huur van onroerende goederen» (B.S., 30 december 1983), die op 1 januari 1984 in werking is getreden (artikel 15). Hiermee is een einde gekomen aan de sinds 1975 uitgevaardigde «tijdelijke» huurwetgeving. De laatste in deze reeks wetten, namelijk die van 30 december 1982 «tot tijdelijke regeling van de huur- en andere overeenkomsten die het genot van een onroerend goed verlenen», wordt door artikel 14 van de nieuwe wet opgeheven. De nieuwe wet bevat voorts bepalingen met betrekking tot de aanpassing van de huurprijs aan de kosten van levensonderhoud, de aan de huurder opgelegde lasten en kosten, de terugbetaling van de door de huurder te veel betaalde huur, de plaatsbeschrijving, de door de huurder gestelde waarborg, de verlenging van de huurovereenkomst wegens buitengewone omstandigheden, de rechtspleging, evenals enkele overgangsbepalingen en een «volmachtsclausule» voor de regering.

2. De *aanpassing van de huurprijs aan de kosten van levensonderhoud* wordt voortaan geregeld in het nieuw artikel 1728bis B.W. Indien zulk een aanpassing in het contract is bedongen, is deze slechts eenmaal per huurjaar geoorloofd, en wel ten vroegste op de verjaardag van de inwerkingtreding van de huurovereenkomst. Deze aanpassing geschiedt op basis van de schommelingen van het indexcijfer van de consumptieprijzen. De aangepaste huurprijs mag niet hoger zijn dan het bedrag verkregen door toepassing van de formule: basishuurprijs vermenigvuldigd met het nieuwe indexcijfer en gedeeld door het aanvangsindexcijfer. In deze formule is de basishuurprijs de huurprijs die volgt uit de overeenkomst van partijen of uit een vonnis, met uitsluiting van alle kosten en lasten, uitdrukkelijk door de huurovereenkomst aan de huurder opgelegd; het nieuwe indexcijfer is het indexcijfer van de consumptieprijzen van

de maand die aan de huuraanpassing voorafgaat; het aanvangsindexcijfer is het indexcijfer van de consumptieprijzen van de maand die voorafgaat aan de maand tijdens welke de overeenkomst is gesloten (§ 1). Contractuele bepalingen waarvan de uitwerking verder gaat dan de in dit artikel geregelde aanpassing, worden niet met nietigheid gesanctioneerd, maar kunnen tot die aanpassing worden ingekort (§ 2). Artikel 1728bis B.W. is niet van toepassing op de pachtovereenkomsten (§ 3). Luidens het nieuwe artikel 2273, eerste lid, B.W. verjaart de rechtsvordering van de verhuurder tot betaling van het bedrag dat voortvloeit uit de aanpassing van de huurprijs aan de kosten van levensonderhoud, door verloop van een jaar.

3. Met betrekking tot de aan de huurder opgelegde *kosten en lasten* wordt in het nieuwe artikel 1728ter, § 1, B.W. bepaald dat deze met werkelijke uitgaven moeten overeenkomen, behalve wanneer uitdrukkelijk is overeengekomen dat zij forfaitair worden vastgesteld. Deze kosten en lasten moeten bovendien in een afzonderlijke rekening worden opgegeven en de stukken tot staving ervan moeten worden overgelegd. In het geval van een onroerend goed bestaande uit meerdere appartementen, waarvan het beheer wordt waargenomen door een zelfde persoon, wordt aan laatstgenoemde verplichting voldaan zodra de verhuurder aan de huurder een opgave van de kosten en de lasten doet toekomen en aan de huurder de mogelijkheid wordt geboden de stukken in te zien ten huize van de natuurlijke persoon of op de zetel van de rechtspersoon die het beheer waarneemt. De bepalingen van het nieuwe artikel 1728ter, § 1, B.W. zijn van dwingend recht; de daarmee strijdige contractuele bedingen worden met nietigheid gesanctioneerd (nieuw artikel 1728ter, § 2, B.W.). Luidens het nieuwe artikel 1728ter, § 3, B.W. is dit artikel niet van toepassing op de pachtovereenkomsten.

4. Indien *de huurder meer betaald heeft*, d.w.z. zowel een hogere huurprijs als meer kosten en lasten, dan hij krachtens de wet of de overeenkomst verschuldigd is, moet hem luidens het nieuwe artikel 1728quater, § 1, B.W. *het te veel betaalde op zijn verzoek worden terugbetaald*. Hij dient dit verzoek bij een ter post aangetekende brief aan de verhuurder te verzenden. De huurder kan evenwel slechts terugbetaling krijgen van de bedragen die vervallen zijn en betaald werden tijdens de vijf jaar die aan dit verzoek voorafgaan. De rechtsvordering van de huurder tot teruggave van het te veel betaalde verjaart door verloop van een jaar vanaf de verzending van dit verzoek (zie ook het nieuwe artikel 2273, tweede lid, B.W.). De bepalingen van het nieuwe artikel 1728quater, § 1, B.W. zijn van dwingend recht; de daarmee strijdige contractuele bedingen worden met nietigheid gesanctioneerd (nieuw artikel 1728quater, § 2, B.W.). Luidens het nieuwe artikel 1728quater, § 3, B.W. is dit artikel evenwel niet van toepassing op de pachtovereenkomsten.

5. De nieuwe wet (artikelen 4 en 5) wijzigt ook de artikelen 1730 en 1731 B.W. betreffende de *plaatsbeschrijving*. Van deze gelegenheid werd tevens gebruik gemaakt om beide bepalingen op een meer logische wijze te herstructureren.

In het nieuwe artikel 1730, § 1, B.W. wordt bepaald dat elke partij kan eisen dat op tegenspraak en voor gemeenschappelijke rekening een *omstandige* plaatsbeschrijving wordt opgemaakt, ofwel gedurende de tijd dat de plaatsen

niet in gebruik zijn, ofwel gedurende de eerste maand dat ze gebruikt worden wanneer de huurtijd een jaar of meer bedraagt, of gedurende de eerste vijftien dagen van gebruik wanneer de huurtijd minder dan één jaar bedraagt. Als de partijen geen overeenstemming bereiken, kan vóór het verstrijken van voornoemde termijnen bij de vrederechter een verzoekschrift worden ingediend met het oog op de aanstelling van een deskundige voor het opmaken van de plaatsbeschrijving. Dit vonnis is uitvoerbaar niettegenstaande verzet en is niet vatbaar voor hoger beroep. Belangrijk is het nieuwe artikel 1730, § 2, B.W., luidens hetwelk elke partij kan eisen dat op tegenspraak en voor gemeenschappelijke rekening een bijvoegsel bij de plaatsbeschrijving wordt opgemaakt, indien in de gehuurde plaatsen belangrijke wijzigingen zijn aangebracht na het opmaken van de oorspronkelijke plaatsbeschrijving. Als de partijen hierover geen overeenstemming bereiken, dan is de hiervoor vermelde procedure van toepassing, behoudens wat de termijnen betreft. De bepalingen van het nieuwe artikel 1730 B.W. zijn van dwingend recht; de daarmee strijdige contractuele bedingen zijn nietig (nieuw artikel 1730, § 3, B.W.). Dit artikel is evenwel niet van toepassing op de pachtovereenkomsten (nieuw artikel 1730, § 4, B.W.).

In het nieuwe artikel 1731 B.W. worden de gevolgen bepaald van het al dan niet opmaken van een plaatsbeschrijving. De sinds de wet van 7 november 1973 geldende regeling (vroegere artikelen 1730 en 1731, eerste lid, B.W.) is behouden gebleven, maar deze gevolgen worden nu alleen verbonden aan een *omstandige* plaatsbeschrijving. Dit heeft tot gevolg dat de vaak voorkomende clausules zoals «De huurder verklaart het gehuurde goed in (zeer) goede (of perfecte) staat ontvangen te hebben» voortaan niet meer als een plaatsbeschrijving zullen kunnen worden beschouwd (memorie van toelichting bij het ontwerp van wet «betreffende de huur van onroerende goederen», *Parl. St., Senaat*, 1982-83, nr. 556/1, blz. 8). Zulke bedingen zullen in de toekomst worden beheerst door het nieuwe artikel 1731, § 1, B.W., d.w.z. het geval dat geen omstandige plaatsbeschrijving is opgemaakt.

6. Een belangrijke innovatie van de nieuwe wet is de regeling van de huurwaarborg in het nieuwe artikel 1752bis B.W. Indien een woning die de huurder tot hoofdverblijfplaats dient, hem is verhuurd voor een duur van ten hoogste negen jaar, en indien de huurder ter nakoming van zijn verplichtingen een waarborg stelt die in een som geld bestaat, moet deze door de partijen op een geïndividualiseerde rekening ten name van de huurder worden geplaatst, hetzij bij een openbare kredietinstelling, hetzij bij een bank, hetzij bij een spaarkas. De interest die dit bedrag opbrengt wordt gekapitaliseerd en de verhuurder verkrijgt een voorrecht op het actief van de rekening voor elke schuldvordering wegens de gehele of gedeeltelijke nietnakoming van de verplichtingen van de huurder. Over het bedrag van deze rekening, zowel in hoofdsom als in interest, kan slechts worden beschikt ten voordele van de ene of de andere partij, mits ofwel een schriftelijk akkoord wordt opgemaakt na het sluiten van de overeenkomst, ofwel een voor eensluidend verklaard afschrift van de uitgifte van een rechterlijke beslissing wordt voorgelegd. Die beslissing is uitvoerbaar bij voorraad niettegenstaande verzet of hoger beroep en zonder borgtocht, noch kantonnement. Voorwaarde voor de toepassing van deze bepaling is, zoals

reeds gezegd, dat het gehuurde goed tot hoofdverblijfplaats van de huurder dient. Die bestemming, indien ze niet in de huurovereenkomst is vastgesteld, wordt aangetoond door de inschrijving van de huurder in het bevolkingsregister of in het vreemdelingenregister binnen drie maanden na de inwerkingtreding van de huurovereenkomst (nieuw artikel 1752bis, § 1, B.W.). De bepaling van het nieuwe artikel 1752bis, § 1, B.W. is van dwingend recht; de daarmee strijdige contractuele bedingen zijn nietig (nieuw artikel 1752bis, § 2, B.W.). Volledigheidshalve dient te worden aangestipt dat deze nieuwe waarborgregeling niet van toepassing is op de lopende huurovereenkomsten (artikel 12 van de nieuwe wet).

7. In tegenstelling tot vroegere wetsontwerpen in deze materie (zie het «grote» wetsontwerp betreffende de huurovereenkomsten, *Parl. St., Kamer*, 1977-78, nr. 415/1, zoals nadien geamendeerd, zie *Parl. St., Kamer*, B.Z. 1979, nr. 120/2 en nr. 120/22), brengt de nieuwe wet geen wijzigingen aan in de bepalingen betreffende *de duur van de huurovereenkomst*. Wel is in het nieuwe artikel 1759bis B.W. een door sociale overwegingen ingegeven bepaling opgenomen betreffende de *verlenging* van de huurovereenkomsten met betrekking tot een woning die de huurder tot hoofdverblijfplaats dient. Indien zo'n huurovereenkomst vervalt of eindigt ten gevolge van een opzegging (door de verhuurder), kan de huurder om een verlenging verzoeken, die evenwel slechts kan worden toegestaan rekening houdend met de belangen van de twee partijen en op voorwaarde dat de huurder het bewijs levert van buitengewone omstandigheden. Tijdens de parlementaire besprekingen gaf de minister van Justitie als voorbeeld van zulke buitengewone omstandigheden de plotselinge werkloosheid van de huurder of de zwangerschap van de huurster (verslag Van Rompaey, *Parl. St., Senaat*, 1982-83, nr. 556/2, blz. 82). Behoudens het uitdrukkelijk akkoord van de partijen, bepaalt de rechter de duur van de verlenging, zonder dat deze evenwel een jaar mag overschrijden. Indien de rechter de verlenging toestaat kan hij, als hij dit billijk acht, op verzoek van de verhuurder een verhoging van de huurprijs toekennen.

8. De nieuwe wet (artikel 9) brengt ook een aantal wijzigingen op het vlak van de *rechtspleging*. Het gaat om de mogelijkheid van *rechtsingang bij verzoekschrift*, die werd ingevoerd door artikel 8, eerste lid, van de reeds geciteerde tijdelijke huurwet van 30 december 1982, en die wordt geïnstitutionaliseerd in een nieuw artikel 1344bis Ger. W. Voor een korte bespreking hiervan, zie in deze rubriek de bijdrage van J.L., «Huurgeschillen».

9. Artikel 10 van de nieuwe wet bevat voor de lopende huurovereenkomsten *overgangsbepalingen* met betrekking tot de *aanpassing van de huurprijs aan de kosten van levensonderhoud* (toepassing van het nieuwe artikel 1728bis B.W.). Parallel met het onderscheid dat wordt gemaakt in artikel 2, § 1, tweede lid, van de reeds geciteerde tijdelijke huurwet van 30 december 1982, wordt een verschillende regeling uitgewerkt voor de huurovereenkomsten die vóór en vanaf 1 januari 1981 zijn gesloten (zie verslag Van Rompaey, *Parl. St., Senaat*, 1982-83, nr. 556/2, blz. 88).

Voor de huurovereenkomsten die vóór 1 januari 1981 zijn gesloten, mag de huurprijs voor de eerste maal aan de kosten van levensonderhoud worden aangepast vanaf 1 januari 1984 en ten vroegste op de verjaardag van de laatste

wettelijk eisbare aanpassing van de huurprijs. Indien de datum van deze laatste aanpassing niet bekend is, wordt de eerste januari geacht deze datum te zijn. Gedurende de volgende jaren geschieden de aanpassingen op de verjaardag van de zojuist vermelde aanpassing. Voor deze overeenkomsten is de basishuurprijs gelijk aan het bedrag dat voortvloeit uit de toepassing van de bepalingen van de tijdelijke huurwet van 30 december 1982, en het aanvangsindexcijfer is dat van de maand december 1982 (= 171,95 op de basis 1974-75).

Voor de huurovereenkomsten die vanaf 1 januari 1981 zijn gesloten, mag de huurprijs worden aangepast vanaf de verjaardag van de inwerkingtreding van de overeenkomst. Voor deze overeenkomsten is de basishuurprijs eveneens gelijk aan het bedrag dat voortvloeit uit de toepassing van de bepalingen van de tijdelijke huurwet van 30 december 1982, en het aanvangsindexcijfer is dat van de maand die voorafgaat aan de maand tijdens welke de aanpassing van de huurprijs met toepassing van voormelde tijdelijke huurwet had kunnen geschieden.

10. In artikel 11 van de nieuwe wet is een *overgangsregeling* uitgewerkt voor de *beëindiging en de verlenging van de lopende huurovereenkomsten*. Voor de huurovereenkomsten van onbepaalde duur, gesloten vóór 1 januari 1984, kan de aan de huurder gedane opzegging ten vroegste uitwerking hebben vanaf 30 juni 1984 (artikel 11, § 1). Voor de huurovereenkomsten van bepaalde duur die vervallen zijn vóór 1 januari 1984 en die ingevolge de tijdelijke huurwet van 30 december 1982 tot 31 december 1983 zijn verlengd, wordt de vervaldatum uitgesteld tot ten vroegste 30 juni 1984. De huurder kan de overeenkomst evenwel altijd beëindigen met inachtneming van de overeengekomen of de door het plaatselijk gebruik bepaalde termijnen (artikel 11, § 2).

Er is een bijzondere overgangsregeling voor de huurovereenkomsten die betrekking hebben op woningen die de huurder tot hoofdverblijfplaats dienen en die in de loop van 1984 vervallen of eindigen ten gevolge van een opzegging door de verhuurder. Deze overeenkomsten worden verlengd voor een jaar. Deze bepaling is evenwel niet van toepassing op de huurovereenkomsten met betrekking tot voor bewoning bestemde plaatsen die deel uitmaken van een complex dat een handelsinrichting bevat. Ook hier kan de huurder de overeenkomst steeds beëindigen met inachtneming van de overeengekomen of de door het plaatselijk gebruik bepaalde termijnen (artikel 11, § 3).

11. Ten slotte worden door artikel 13 aan de regering «*bijzondere machten*» toegekend indien in de loop van 1984 maatregelen tot inkomensmatiging zouden worden uitgevaardigd (zie daarover de opmerkingen van de Raad van State, *Parl. St., Senaat*, 1982-83, nr. 556/1, blz. 26). Indien zulke maatregelen worden uitgevaardigd, en alléén in dat geval, kan de Koning bij *in Ministerraad overlegd koninklijk besluit*: 1° maatregelen nemen tot regeling, voor het jaar 1984, van de aanpassing van de huurprijzen en van de verlenging van de huurovereenkomsten; de tijdelijke huurwet van 30 december 1982 dient model te staan voor een eventueel besluit; 2° de inwerkingtreding of de toepassing van de artikelen 10 en 11 (overgangsbepalingen) verdragen tot 31 december 1984; 3° de bepalingen van de artikelen 10 en 11 aanpassen met het oog op hun latere toepassing.

A. V. O.

Huurgeschillen

Art. 9 wet 29 december 1983 betreffende de huur van onroerende goederen voegt een hoofdstuk XVbis «Rechtspleging inzake de huur van goederen» in deel IV, boek IV Ger. W. in (*B.S.*, 30 december 1983). De mogelijkheid van rechtsingang bij verzoekschrift, ingevoerd door art. 8, eerste lid, van de tijdelijke huurwet 30 december 1982 wordt geïnstitutionaliseerd in een nieuw art. 1344bis Ger. W. Onder voorbehoud van de bepalingen omtrent de pacht kan elke vordering inzake de huur van goederen worden ingeleid bij verzoekschrift, neergelegd ter griffie van het vrederecht. Het verzoekschrift moet, op straffe van nietigheid, een aantal vermeldingen bevatten. Het moet ondertekend zijn door de verzoeker of door zijn advocaat. Nieuw is de verplichting een getuigschrift van de woonplaats van de persoon tegen wie de vordering is ingesteld, bij het verzoekschrift te voegen. Dit getuigschrift mag niet vroeger gedagtekend zijn dan vijftien dagen vóór het verzoekschrift. Het wordt afgegeven door het gemeentebestuur. De partijen worden door de griffier bij gerechtsbrief opgeroepen om binnen vijftien dagen na de inschrijving van het verzoekschrift op de algemene rol, te verschijnen op de zitting die de rechter bepaalt. Bij de oproeping wordt een afschrift van het verzoekschrift gevoegd.

J.L.

MEDEDELINGEN

Onderzoek naar het functioneren van de rechterlijke organisatie in Nederland

In aansluiting op de in augustus 1983 bekendgemaakte uitbreiding van de rechterlijke colleges met 350 arbeidsplaatsen en de daaraan verbonden aankondiging van maatregelen ter terugdringing van de werklast en vereenvoudiging van procedures en werkmethodes bij de behandeling van rechtszaken, heeft de Nederlandse minister van Justitie, mr. F. Korthals Altes, een brief doen uitgaan naar de rechterlijke autoriteiten en de hoofden van dienst van de gerechten met nadere voornemens hieromtrent.

Wat betreft de verdeling van de 350 arbeidsplaatsen deelt de minister in deze brief mede, dat de verdeling nog deze maand plaatsvindt. Voorts licht hij de betrokkenen in over de instelling van een stuurgroep «Onderzoek functioneren rechterlijke organisatie» en de instelling van twee onder deze stuurgroep ressorteren de projectgroepen.

De stuurgroep, waarin leden van de rechterlijke macht en ambtenaren van het Ministerie zitting hebben, heeft tot taak de minister te adviseren over de wijzen waarop en de voorwaarden waaronder het functioneren van de rechterlijke organisatie kan worden verbeterd, en richting te geven aan de verandering van de structuur en het functioneren van die organisatie, alsmede over aanpassingen of wijzigingen van wetgeving.

De eerste projectgroep wordt in het bijzonder belast met de begeleiding van een, door een extern organisatie-adviesbureau te verrichten onderzoek naar het functioneren van de rechterlijke organisatie, in het bijzonder bij de kantongerechten, de rechtbanken en de gerechtshoven (m.u.v. de belastingkamers), en bij de arrondissements- en ressortsparketten.

Deze projectgroep dient voorts te bevorderen dat reeds in gang zijnde ontwikkelingen met betrekking tot verhoging van de doelmatigheid en de effectiviteit van de rechterlijke organisatie (m.n.

op het gebied van de automatisering) in de werkzaamheden geïntegreerd worden. Zij begeleidt ook de realisering van beslissingen die na advies van de stuurgroep, door de minister worden genomen.

Het organisatieonderzoek moet uiterlijk 1 januari 1986 zijn voltooid, en de stuurgroep dient ernaar te streven de invoering van de voorstellen uiterlijk eind 1986 af te ronden.

Een tweede projectgroep zal voorstellen moeten ontwikkelen ter voorbereiding van wettelijke maatregelen, die het aanbod van zaken kunnen matigen en de behandeling ervan vereenvoudigen.

TIJDSCHRIFTEN

Belgisch Tijdschrift voor Sociale Zekerheid, 1983

nr. 2, februari

Colloquium F.I.A.S. («Fédération des Initiatives d'Aide Sociale»), Naar nieuwe vormen van bemiddeling in het sociaal leven, met bijdragen van: A. Molitor, Inleiding; F. Delpérée, Bemiddeling in het maatschappelijk leven. Evoluties en perspectieven; Ch. Casterman, Verschillende soorten bemiddeling in het maatschappelijk leven; X., Bespreking (samenvatting); P. Orianne, Algemene conclusies; H. Deleek, De financieringswijze van de sociale zekerheid en haar weerslag op de tewerkstelling; X., Wetgeving; P. Van Damme, De rechtsgeldigheid van de voor de tegemoetkomingen aan minder-validen aangewende medische handleiding (noot bij Cass., 22 november 1982); J.-L. Dehaene, Toespraak op de conferentie van de Europese ministers van Sociale zekerheid over «De veralgemening van de sociale zekerheid als een der aspecten van het sociaal beleid»; G. Schoonbroodt-Clotuche, Onderzoek van de technieken voor een verruimde bescherming door de sociale zekerheid; X., Oprichting van de «Conseil International de Coordination des Associations d'Etudes et d'Action en matière de Vieillessement»; X., Decennium van de Verenigde Naties voor de minder-validen.

Jurisprudence de Liège, 1983

nr. 31, 7 oktober

F. Piedboeuf, noot bij Hof Luik (K.I.), 11 mei 1983 (voorlopige hechtenis — verbod van vrij verkeer met raadsman — hernieuwing — onwettig); F. Piedboeuf, noot bij Corr. Luik (raadk.), 13 september 1982 (voorlopige hechtenis — eerste bevestiging — dossier niet tijdig ter beschikking van raadsman — gevolg — invrijheidstelling).

nr. 32, 14 oktober

P. Henry, noot bij Vred. Verviers, 25 juni 1982 (W.A.M.-verzekeraar die de benadeelde vrijwillig vergoedt — ontvankelijkheid van de nadien tegen de verzekerde ingestelde regresvordering).

nr. 33, 21 oktober

M. Burton, noot bij Rb. Luik, 26 november 1982 (onroerend goed achtereenvolgens aan twee personen verkocht — tegenwerpelijheid aan derden — overschrijving op het hypotheekkantoor — vereiste van goede trouw).

nr. 34, 28 oktober

P. François, noot bij Kh. Verviers (kort ged.), 23 november 1982 (mededeling van boekhoudkundige documenten aan medevenoot — toepassing van art. 134 Venn. wet); P. François, noot bij Kh. Luik, 17 mei 1983 (faillissement — bedrijfsbezetting — aansprakelijkheid van vakbondsafgevaardigde); P. François, noot bij Kh. Luik, 10 juni 1983 (leveranciersdisconto en aansprakelijkheid van bank als kredietverstrekker — fout — oorzakelijk verband).

Nederlands Juristenblad, 1983

nr. 34, 8 oktober

M.G. Rood, Ontslag op staande voet, ziekte en Hoge Raad; H. Cohen Jehoram, Het Nederlandse omroepbeleid, de vrijheid van expressie en informatie en de Medianota; F.P. De Rooy, Stand-by

letters of credit; G.E. Langemeijer, Schrapping van het terugkooprecht van gedeposeerden; R. De Lange, Medianota bevat staatsrechtelijke onzin; B.F.M. Bos en A.A. Hartman, Het opheffen van conservatoire beslagen. Een reactie (met naschrift van M.P.J.A. Cremers); W. Schenk, Bewijslast bij opheffing conservatoire beslagen? Een reactie (met naschrift van M.P.J.A. Cremers); Rechtspraak Hoge Raad; X., Wetgeving; X., Berichten: Minderhedennota; Verplichting tot aangifte van misdrijven: wetsontwerp ingediend; Decentralisatieplan; Voorwaardelijke veroordeling tot vrijheidsstraf: rapport uitgebracht; Actie Amnesty voor Turkse hongerstakers; Kamervragen: Aanpassing van de Faillissementswet?

nr. 35, 15 oktober

W.A.K. Rank, Betaling per giro volgens NBW, een introductie; M.J.M. Brand-Koolen, Indirecte discriminatie en functionaliteit van eisen (met naschrift van A.J. Van Duijne Strobosch); F. Van Alphen, Over discriminatie gesproken; J. Van Straaten, Het huwelijk, gezien door prof. mr. W.C.L. Van der Grinten; F.H. Van der Burg, Kroon of regering? (met naschriften van A.M. Donner en H. Van Maarseveen); J. Krul-Stekete, Verslag van de vergadering van het Psychiatrisch Juridisch Gezelschap op 23 april 1983; Rechtspraak Hoge Raad; X., Wetgeving; X., Berichten: Gewijzigde geweldinstructie rijks- en gemeentepolitie; Opvattingen over de alimentatieduur: eindrapport van het WODC verschenen; Leemte in de beroepswet; Jaarvergadering Nederlandse Orde van Advocaten; Verdrag bestrijding verontreiniging Noordzee getekend; Kamervragen: Gelijktelling in ABP-wet van Samenlevingsvormen met huwelijk.

nr. 36, 22 oktober

A.H.M. Dölle, Ongeschreven staatsrecht als politiek strijdmiddel; A.A.L. Minkenhof, Over het erfrecht van de langstlevende echtgenoot; J. De Boer, Zakelijke stukjes in N.J.B.?; H.P. Heida, Artikel 12 van de nieuwe Grondwet (binnentreden) en het overgangsrecht (met naschrift van A.M. Donner); A. Korthals Altes, Trendy henc, trendy redactie (met naschrift van H. Van Maarseveen); P.H.A.J. Cremers, Koningin blijft Koningin (met naschrift van H. Van Maarseveen); E.H. Hondius, Nieuwe literatuur over het nieuw B.W.: een aanvulling; Rechtspraak Hoge Raad; X., Wetgeving; X., Berichten: Sexueel geweld tegen vrouwen en meisjes: voorlopige nota naar adviesorganen; Plaatstekort in penitentiaire inrichtingen; Het aanhouden en fotograferen van demonstranten; Informatiecentrum voor Fondsen; Kamervragen: Openbare verslagen van faillissementscuratoren.

nr. 37, 29 oktober

P.W.A. Gerritzen-Rode, Toch een echt administratief kort gedrag; M.A.M.C. Koning, Werkloosheid onder juristen; H.P.J. Ophof, Problemen met hoofdelijke aansprakelijkheid in concernverband; W. Schenk en G. Verdoes Kleijn, Appartementsrecht in beweging; Rechtspraak Hoge Raad; X., Wetgeving; X., Berichten: Emancipatie en inkomensbeleid; Proliferatie nucleaire kennis: nadere wetgeving niet wenselijk geacht; Criminaliteit in eerste halfjaar 1983; Kamervragen: Anticiperen of dereguleren.

Rechtsgeleerd Magazijn Themis, 1983

nr. 5

Redactionele kanttekeningen (Th. W.v.V.), Nieuwe Grondwet en strafrecht; I.M. Abels en J.F. Nijboer, Vrijspraak en ontslag van alle rechtsvervolgning in verband met de bescherming van de vrijspraak in cassatie; D.H. De Jong en J.L. Van der Neut, De enige oplossing is wijziging van artikel 430 Sv. (reactie op het vorige artikel); Boekbeschouwingen; B.S. Frenkel, Kroniek van het sociaal recht 1982/1983.

Recueil général de l'enregistrement et du notariat, 1983

oktober

A.C., noot bij Besl. Aarlen, 3 februari 1983 (uitvoerend beslag op onroerend goed — verzet van chirografaire schuldeiser na opmaken van proces-verbaal van rangregeling — niet ontvankelijk); X., noot bij Hof Bergen, 23 februari 1983 (ontgeining — vergoeding — begrippen bouwgrond en industriegrond).